

BIBLIOTHECA
ANTIQVORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
EVBNERIANA

NEMESIUS
(ALEXANDRUS)

EDIDIT

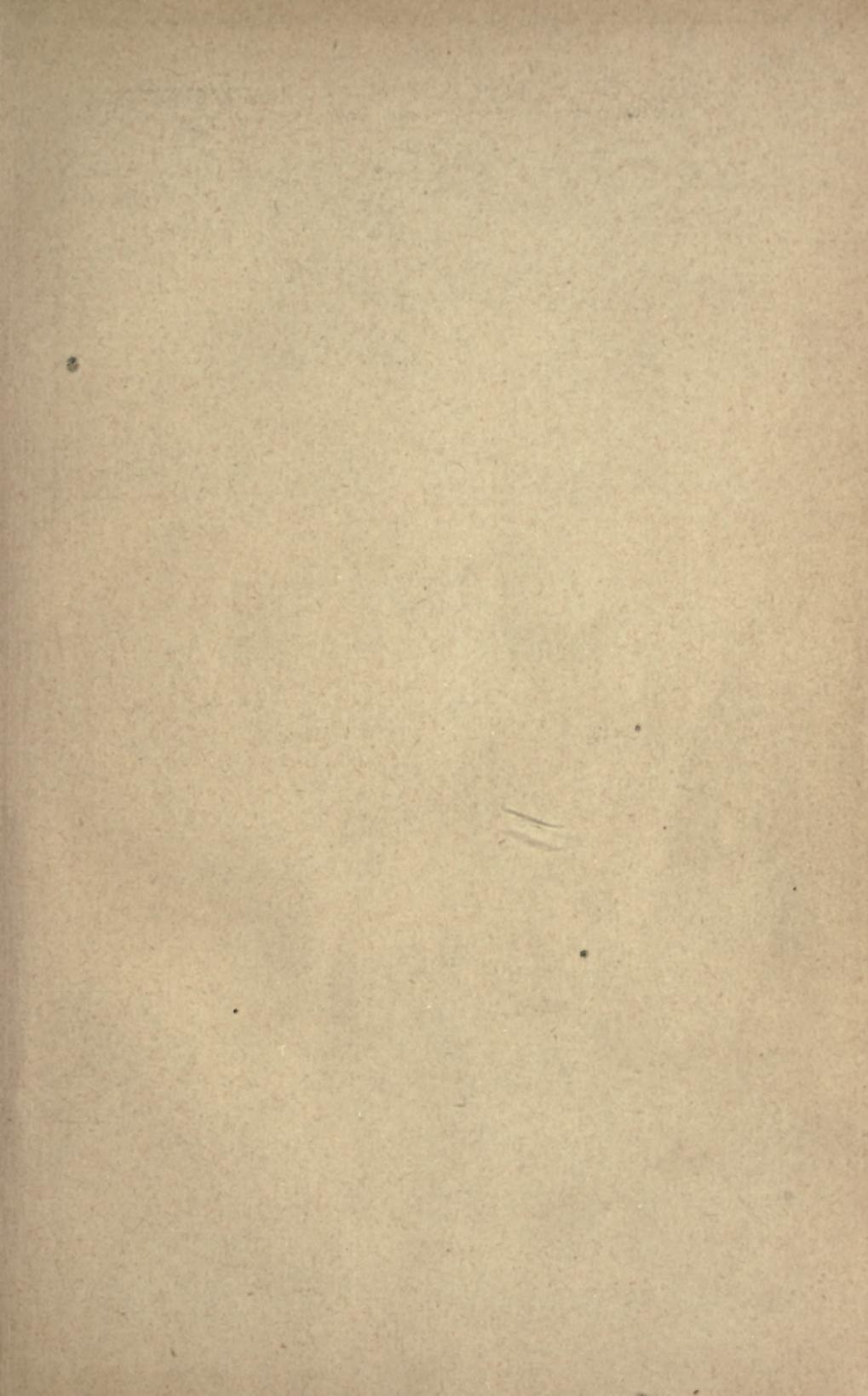
C. BURKHARD

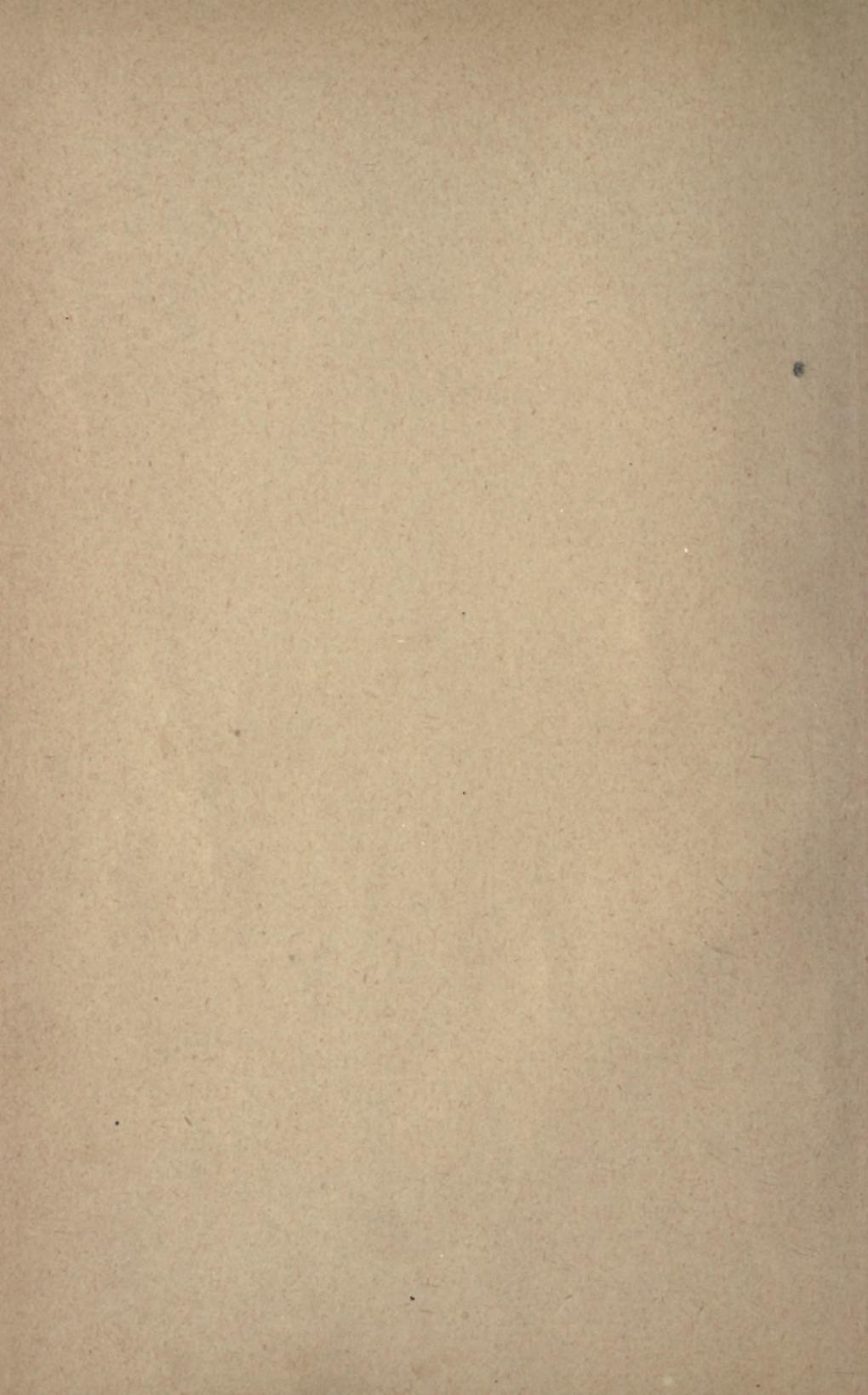

PA
3404
.N2
A2
1917
IMS

POLYICHAE
LIBRERIA BIBLIOTHECA
EVBNERIA

NEMESII
EPISCOPI
PREMNON PHYSICON

SIVE

ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ LIBER

A
N. ALFANO

ARCHIEPISCOPO SALERNI

IN LATINUM TRANSLATUS

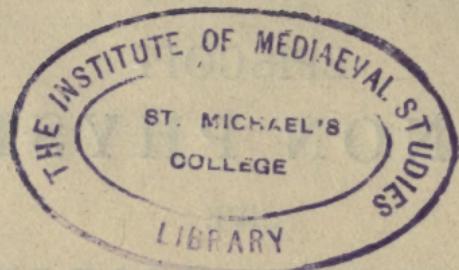
RECOGNOVIT

CAROLUS BURKHARD

LIPSIAE IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI MCMXVII

JUN 15 1935
8169

IVANO DE MUELLER
GRATISSIMO ANIMO

D · D · D
C. BURKHARD

PRAEFATIO

Nemesii interpretationem Latinam, quam Carolus Holzinger¹⁾, eques illustris, anno 1887 primum e codice Bambergensi eiusque exemplo Pragensi auctoris nomen ignorans edidit, ut recognoscerem, id eo potissimum sum adductus, quod ex eo tempore nova atque magna adiumenta palam facta sunt, quibus textus ut ita dicam Latinus sescensis locis emendatur. Atque primum Leonhardus Dittmeyer¹⁾ codice Abrincensi invento non solum nomen interpretis ad id tempus ignotum, Alfanum dico, exploravit, verum etiam bonum orationis reparanda subsidium in lucem protulit. Deinde Clementi Baumecker¹⁾ notitiam Parisini debemus libri optimae notae, ex quo (fol. 111^v—114^v et 114^v—126^v) cum dedicationis epistulam in ceteris codicibus omissam tum lectiones primi capituli interpretationis a verbis editionis Holzingeriana discrepantes primus publicavit. Quibus lectionibus comparatis, quantus fructus ex integra collatione textus percipi posset, vir doctus dilucide ostendit. Postremo mihi ipsi contigit, ut codicem Cottonianum reperiрем. Itaque fieri non posse mihi visum est, quin novam editionem libri ab Alfano ex Graeco in Latinum translati pararem, siquidem verba eius ad emendanda aut confirmanda Graeca adhibere volumus. Nititur igitur haec editio in quattuor illis libris manuscriptis, quos iam paucissimis descripturus sum. Sed priusquam eos singulos attingo, proponam in omnibus codicibus interpretationem horum septem capitum Nemesii (cf. edit. Matth.) deesse: XXXV—XXXVIII, XLII—XLIII; cetera vero capita hoc ordine translata exhiberi: I—XVIII, XXI, XX, XXII, XXVI, XXVII, XXVIII—XXXIII, XXXVIII—XLI, XXVIII, XXV, XXIII, XXIII.²⁾

Propter aetatem atque bonitatem omnium primus nominandus est codex miscellaneus Parisinus bibliothecae Na- P

1) Cf. Indicem editionum et disputationum p. X.

2) In margine editionis meae capitum numeros ad rectum ordinem capitum Nemesii accommodatos invenies (cf. quae in 'Philologo' 1910 exposui). In codicibus Alfani capita non numerantur.

tionalis, cuius in indice signum habet 'Latin. 15,078'. Is constat ex 141 membranis in longitudinem 16,8 cm, in latitudinem 10,3 scriptis (ex 1—50 et 111—201 folia 51—110 amissa sunt; fol. 111^r vacuum relictum est). Decem quaternionibus unoque quinione (fol. 111^v—190^v et 191^r—200^r), qui numeris I—XI insigniti sunt, Alfani interpretatio 'prologo' praemisso continetur, ab una manu litteris minusculis Carolingis atramento nigro, plerumque decolorato saeculo XI. exeunte vel XII. ineunte exarata. Quam totam primus Vindobonae cum verbis editionis Holzingeriana intra annos 1910 et 1911 eamque bis contuli, codicem littera P notavi. Textum non modo manus, quae scripsit (P¹), correctorque eiusdem fere aetatis (P²) recognoverunt, sed etiam recentior manus saeculi XIII. vel XIII. (P³) compluribus locis emendavit, paucis depravavit. Ad Parisinum aetate proxime accedunt Abrincensis et Cottonianus, qui codices saeculo XII. exeunti videntur ascribendi esse.

A Liber Abrincensis, miscellaneus, in indice bibliothecae urbis, quae nunc est Avranches, numero 221, a me A littera signatus, constat ex 115 membranis 24,4 cm longis, 19 latis. 'Prennon fisicon' in tribus quaternionibus (89^r—112^r) folio dupli (113^r—114^r) auctis scriptum legimus. Huius partis collationem intra Novembrem et Martium menses annorum 1910 et 1911 Vindobonae primus feci eamque bis. Exarata est litteris minusculis Carolingis-Gothicis ab una manu nigro atramento plerumque decolorato. Complura menda praeter librarium ipsum altera manus (A²) sub idem fere tempus emendavit aut emendare studuit.

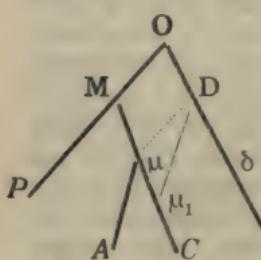
C Codex Cottonianus, membranaceus, in indice Britannici Musei, ubi adseratur, signo Cottonian. MSS. Galba E. IV, a me C littera distinctus, liber est miscellaneus, qui ex 244 foliis (38,5 × 28 cm) constans in paginis bipertitis foliorum 205^r—214^r v. 7 'Prennon phisicon' ab una manu atramento nigro plerumque evanido minusculis Carolingis-Gothicis scriptum exhibit. Inter fol. 208^v et fol. 209^r totus quaternionio, quo verba Alfani *move*re usque ad *ocnon id est* (p. 39,10—105,2) continebantur, intercidit. Quem quidem codicem ut ipse inspicerem, mihi non contigit, sed photographico quod vocatur exemplari Londini meo sumptu facto pro codice usus sum, ubique hoc exemplar me deserebat, velut in secerndis manibus correctorum Georg. Fred. Warner, custos Britannici Musei, et Iulius Steppat Londonienses liberaliter me adiuvabant. Orationem, quam intra annos 1910 et 1911 primus contuli, non solum librarius ipse (C¹), sed etiam aliae manus recognoverunt, quarum antiquiores (C² et manus rubricantis) non ita multo post quam codex scriptus est, recen-

tior (C³) saeculo fere XIII. vel XIV. menda librarii videntur correxisse.

Quartum librum manu scriptum ad editionem comparandam adhibui Bambergensem iam ab aliis descriptum *B* (cf. de Holzingeri praef. p. III sq.). Est codex miscellaneus bibliothecae regiae Bambergensis signo M. IV 16 instructus, qui ex 69 membranis (29,5 × 20 cm) constat. Interpretatio Alfani sine inscriptione membranis 45^v—69^r continetur. Exarata est saec. XIII. ab uno librario litteris minusculis Gothicis nigro, plerumque decolorato atramento correcturas recentioris manus non experta. Hanc codicis partem, quam eques de Holzinger primus anno 1887 Pragae emendatam edidit et *B* littera insigni notavit, ipse Vindobonae intra Maium et Quintilem anni 1911 recognovi et, si quid vir doctus erraverat, aequa tacitus emendabam atque ea, quae Baeumkerum in Parisini collatione fugerant. Reliquum est, ut quasi praeteriens mentionem faciam codicis *Pragensis*, p in biblioteca Metropolitana signo L 94 ab Holzinger P littera, a me p littera notati. Quem quamquam prior editor 'ex ipso libro Bambergensi fideliter descriptum esse' copiose demonstraverat, tamen 'in apparatu critico lectiones eius diligenter enotavit, quo magis sententiam de eo prolatam probaret' (cf. eius praef. p. VII et XII). Nobis satis visum est *Pragensis* scripturas paucissimis locis, quibus ad emendandam orationem adhibitae sunt, secundum Holzingeri adnotationes commemorasse. Lectiones enim ipsas inspicere non potui, quod detegere non potui, ubi codex nunc lateat.

Quibus codicibus descriptis deinceps dicendum est, qualem rationem et inter se et cum archetypo habeant quoque modo illis in hac editione usus sim. Omnes libros ab uno non iam integro archetypo (*O*) repetendos esse liquebit O consideranti non pauca menda vel proprietates iis inter se esse communia. Ex quo archetypo duae familiae fluxisse putandae sunt, altera meliorum codicum (*M*), quae libros M *PAC* amplectitur, altera deteriorum (*D*), ex quibus est unus D *B*. Nam neque codices *PAC* ex *D* nedum ex *B* descriptos esse neque codicem *B* ex *M* vel ex quolibet illorum originem traxisse veri simile est. Obstant enim multa: Illi, cum inter se, quod saepissime fit, consentiunt, plerisque locis pleniores orationem et germanas scripturas et rectum verborum ordinem, paucis mendosa exhibent. Hic non solum plurimis, non raro maioribus quas illi explent lacunis, sed etiam pravis lectionibus verborumque collocationibus foedatur; quorum mendorum culpam cum nonnulla tantum parte in librarium codicis *B* satis diligentem transferre de-

beamus, *B* non tam ab ipso *D* quam ab exemplari eius amisso (δ) videtur profectum esse.¹⁾ Accedit quod codex *B* compluribus locis solus ad orationem sanandam pertinet. Meliorum vero codicum *P* ab *AC* separandus est. Ille enim aetate et fide praeter ceteros adeo excellit, ut eum in textu constituendo, id quod iam Baeumker divinavit, quasi ducem sequi debeamus. Codices *AC* artiore vinculo, libro, quem sumo, μ copulantur, qui quin multa fonti deteriorum librorum (*D*) debuerit, dubium non est, propterea quod *AC* saepe cum *B* congruunt atque id plerumque vitiosis scripturis. Rursus, si capitum inscriptiones, quas *PC* soli exhibent, non curamus, et *PA* multo saepius quam *PC* aut *AC*, et *CB* multo saepius quam *CA* inter se consentiunt. Praeterea *A*, ut redundat propriis mendis, ita multo pluribus locis quam *C* ad Alfani verba restituenda aliquid valet. Quam ob rem *C* non existimaverim ex ipso μ , sed ex exemplari eius (μ_1) derivatum esse, cuius lectiones magnam partem ex ipso illo fonte *D* manaverint.

Stemma igitur omnium librorum Alfani, quos adhibui, hoc fere modo videatur disponendum esse.

Non solum in lectionibus eligendis, verum etiam in orthographia constituta auctoritatem librorum aut omnium aut optimorum, quantum fieri potuit, secutus saepissime a prioris editoris scriptura recessi. Scripsi enim *adquisitio*, *axungia*, *coclea*, *conexiones*, *diffinitio*, *dinosco*, *littera*, *milia*, *quattuor*, *temptant*, *i* pro *j* vel *ji*, alia. Ubi vero libri variabant, velut in scripturis *ex. — exs.*, *cartillag. — cartilag.*, *intellig. — intelleg.*, *pulcrit. — pulchrit.* vel in *adsimulatione* *praepositionum* *adm — amm*, *adt — att*, *inr — irr*, *inm — imm*, *obp — opp*, *opt — obt*, *subm — summ*, *subp — supp* meliora vel usitatoria eligebam. Contra librorum consensum *nihil pro nichil*, Galenus pro *Galienus*, similia cum Holzingero edidi. Constantiae causa in omnibus vocabulis Graecis vulgarem retinui transcriptionem Latinam, retinui ergo eandem in vocibus *cholera*, *harmonia*, *hepar*, aliis, quas ubique codices sine *h*, et in vocibus *phantasia*, *phlegma*, similibus, quas *f* loco *ph* posito constanter exhibit; ob eandem causam 86, 1 *dactylis* pro *dactilis* recepi. Ceterum itacismum, qui vocatur, integrum servavi.

1) Codicem *B* ex ipso interpretis exemplari descriptum esse veri simile non esse iam de Holzinger l. c. observavit.

Ampliora capita spatiis vacuis relictis in partes, omnia numeris ad marginem exteriorem adscriptis in paragraphos divisi, quales in codicibus *PC* partim a librariis ipsis partim a recentioribus manibus modo saepius, modo rarius neque eae semper suis locis signis quibusdam adumbrantur. Quia in re Nemesii orationem perpetuo respexi.

Minus comparandi causa, quam ut verba edita probarem, praeter textum Graecum interpretationes Latinas Burgundionis, Vallae, Ellebodii et Armeniam in adnotatione critica adhibui.

In indicem verborum plerumque eas tantum voces et locutiones recepi, quae apud ceteros scriptores numquam aut rarius occurrere visae sunt. Quia de causa qui indicem Holzingerianum, quem potissimum in disponenda materia secutus sum, inspiciet, plura a me omissa quam addita esse reperiet.

Restat, ut gratias agam viris doctis bene de me meritis, praeter G. F. Warner et I. Steppat, quos supra laudavi, professori Iosepho Bick caes. bibliothecae Palatinae Vindobonensis custodi, qui mihi in rebus palaeographicis non semel fluctuanti libentissime adfuit, in primisque tibi, magister carissime, cui auctori ac fautori litterarum mearum hoc opusculum dedicatum volui. Deinde gratiam debeo Franc. Michalek et Aug. Werkmann collegis amicis, qui in plagulis corrigendis variis observationibus me valde iuverunt. Denique bibliothecarum praefectis quod codices mihi aut adhibere aut transmittere aut solis ope reddere benigne permiserunt.

Vindobonae, mense Maio 1914.

CAROLUS BURKHARD.

Post mortem Caroli Burkhardi plagulas correxi et indicem nominum adieci.

Sondershusis, a. d. XVII Kal. Octobr. 1916.

FRIDERICUS LAMMERT.

INDEX EDITIONUM ET DISPUTATIONUM

- Baeumker, Clemens, Die Übersetzung des Alfanus von Nemesius' Περὶ φύσεως ἀνθρώπου, Wochenschrift für klass. Philol. XIII (1896) p. 1095—1102.
- Burkhard, Karl Im., censura editionis Holzingeriana, Zeitschrift f. d. österr. Gymn. 1887, p. 529—538.
- , Gregorii Nysseni (Nemesii Emeseni) περὶ φύσεως ἀνθρώπου liber a Burgundione in Latinum translatus. Vindobonae, Progr. des Carl-Ludwig-Gymnasiums 1891, 1892, 1896, 1901, 1902.
- , Die handschriftliche Überlieferung von Nemesius' Περὶ φύσεως ἀνθρώπου, Wiener Studien X (1888) S. 93—135; XI (1889) S. 143—152, 243—267, cf. XV (1893), XXVI (1904), XXX (1908).
- , Zur Kapitelfolge in Nemesius' Περὶ φύσεως ἀνθρώπου, Philologus 1910, p. 35—39.
- Dittmeyer, Leonhard, censura edit. Holzing., Blätter f. d. Bayer. Gymnasialschulwesen XXIV (1888) 7, p. 368—371.
- , Zur Vetusta translatio des Nemesius, ibid. p. 454 sq.
- Nemesii episc. et philos. De natura hominis liber unus... editus et Latine conversus a Nicasio Ellebodio Casletano. Antwerpiae 1565.
- Helmreich, Georgius, censura edit. Holzing., Berliner philol. Wochenschr. 1888, p. 13.
- Holzinger, Carolus, eques, Nemesii Emeseni libri Περὶ φύσεως ἀνθρώπου versio Latina, Lipsiae-Pragae 1887.
- Matthaei, Christian. Frid., Nemesius Emesenus de natura hominis Graece et Latine. Halae Magdeburgicae 1802.
- Mayor, John E. B., censura edit. Holzing., The Classical Review I (1887) p. 303.
- Teza, Emilio, La natura dell'uomo di Nemesio e le vecchie traduzioni in italiano e in armeno. R. Istituto veneto di scienze, let re ed arti III 7 p. 1239—1279. Venezia 1892.

- Teza, Emilio, Nemesiana. Sopra alcuni luoghi della „Natura dell' uomo“ in armeno. R. Ac. dei Lincei, classe di scienze morali, storiche e filologiche II 1 p. 1—16.
- Nemesii ... De natura hominis liber utilissimus Georgio Valla Placentino interprete. Lugduni 1538.
- Zanolli, Almo, Osservazioni sulla traduzione armena del περὶ φύσεως ἀνθρώπου cap. I. II, Giornale della Società Asiatica Italiana vol. XIX 2 p. 1—39; XXI p. 84—99, 155—178.
- Ignoti (Ξ) censura edit. Holzing., Neue philol. Rundschau 1888, p. 38 sq.

INDEX NOTARUM

O = consensus omnium librorum meorum *PACB*.

M = consensus meliorum *PAC* contra *B*.

D = consensus librorum *ACB* contra *P*.

P = codex Parisinus (Lat. 15,078) } numeris 1 vel 2 vel 3 additis

A = codex Abrincensis (221) } prima vel altera vel tertia

C = codex Cottonianus (Galba E. IV) } manus codicum significatur.

B = codex Bambergensis (M. IV 16).

p = eius exemplar Pragense (L 94).

m. rub. = manus rubricatoris qui dicitur in cod. *C*.

De sigillis codicuum Nemesii, quos adhibui, cf. *Studia Vindob.*
X et XI; adde

II = cod. Patmiac. 202 saec. X.

B = cod. Bodleian. Auct. E. 5. 4 saec. XI.

Baeu = Baeumker.

Ho = Holzinger.

Arm = Armeniam interpretationem.

Bg = Burgundionis

El = Ellebodii } translationes Latinas.

Va = Valae

s. v. = supra versum.

In textu inclinatis litteris significavi, quae supplenda esse
videntur,

quadratis uncis [ ] inclusi, quae non genuina existimo,
obliquis < >, quae in p, non item in O inveniuntur.

In apparatu critico uncis < > circumclusa viri docti suppleverunt. Signis aduncis duplicitibus " " saepsi interpretationem locorum, quos Nemesius ad verbum expressos adfert, simplicibus ' ', quos malore libertate tractat.

* stellula in versu posita una littera vel pars litterae erasa significatur,

* supra versum positae spatium vacuum relictum,

// duea, /// tres vel plures litterae erasae indicantur.

/// sunt signa inversionis a librariis supra verba posita.

finis versus codicis significatur.

PROLOGUS

Cum constet hominem cunctis sibi subditis innata 1
ratione praestare, eum necesse est vel hac exserta
eorum dominari, vel hac depressa ipsis adaequari.
5 Unde unumquemque oportet eniti medulla tenus disci-
plinis studiisque rationem intendere, ne statuatur fa-
mulari magis ut bruta animalia, quam principari ut
ratione utentia. Et tibi quidem in hoc, domine, 2
tanto p[re]a ceteris curiosius adlaborandum est, quanto
10 cum ceteris, hominibus quoque ipsis imperare decer-
neris. Est etenim rationis rationalem et eorum quae 3
in se advertentem instituere, et eorum quae extra se
disponentem instruere. Sicque statutis legibus rato-
que moderamine nec se supra modum attollet dominio,
15 nec ad famulatum famulantia coget absque termino,
sed, praelatorum suimetque nec non et subiectorum
scienter trutinando naturas, sibi quidem quod aequum
est conservans, et praelatis, hoc est divinis, debitam im-
pendet reverentiam et subiectis iustum iniunget ob-
20 sequentiam. Semet ipsum namque iuste privat im- 4
perio, quisquis nec se cognoscit nec ea, quibus imperat.
Unde sapientia inducta revisere quandam suum do- 5
mesticum graviter ratione infirmantem opprimentibus
diversis infortuniis in principio sermonum sic inter-
25 rogat languidum: ‘*νοεῖς ἔαυτόν; hoc est: cognoscis te
ipsum?*’, ut si qua deperdidit, recuperatu sciret facil-
lima, tamquam fundamento constante, valente notitia,

1 <PROLOGUS> ego, cf. Exp.-prol. secundum hanc dedi-
catam epistulam; quam add. P om. D 25 νοεῖς ἔαυτόν?
Bae Noas eauton P, in marg. add. boecius P^s 26 quae Bae
sine causa

qua languente eadem redintegratu perciperet diffi-
 6 cillima. Rationalem itaque rationi invigilare oportet
 praecipue, ne hac in eo offocata evanescant quoque
 necessario superaedificata et superaedificanda membra
 7 scientiae. Et quia ab originis primordio corporea mole
 maiori ex parte deteritur, disciplinis et virtutibus
 diversisque studiis a rubigine corporea necessario eli-
 metur, quatenus rationalis homo suam atque ex-
 teriorum valeat coruscantibus rationis radiis profun-
 8 dare moderarique naturas. Ideoque aliquantulam co-
 gor ordiri doctrinam; quam dum philosophiae fornax
 evomuerit, cuiuscumque rationem inruginatam ignita
 contigerit, maiori ex parte excoquat et eruginet, ut hic
 naturalium advertendo naturas possit merito perfrui
 principis nomine atque officio.

9 Sed quia impossibile est omnium usque ad mem-
 bra individua singulatim in brevibus vestigando
 docere naturas et in prolixis etiam ingereretur fa-
 stidium, viris praecipue summis dignitatibus prae-
 ditis: ego** tuis quoque prosperis succedens suc-
 cessibus ad doctrinam huiusmodi copiosius a per-
 pluribus dicta auctoribus, et praecipue ab his, quos
 mater educavit Graecia, Latinorum cogente pe-
 nuria, in hac editiuncula transferendo conferam,
 nec non et a proprii scintillula comperta in-
 genioli abiectissima in parte tamquam vilem levem-
 que stipulam fimbriis adhaerendam importune sub-
 10 iciam. Mediocriter quidem naturarum universalia et
 quasi stipites, sensu tamen sollerti, delibans a minutae
 ventilationis particularium infinitorumque ramusculo-
 rum gressus profundis detinebo limitibus. Néc hoc
 11 quidem frustra. Specialium namque agnita natura indi-

---

6 ad deteritur Bae adnotat: nämlich die ratio
 (cumque suppl. m. 2 ut vid.) P 20 inter ego et tuis spat.
 vac. 14 fere litterarum; haud dubie interpretis nomen excidit
 cf. Bae 1098 25 [et] Bae propter et in P, sed librarius ma-
 culam fecit, non puncto delevit particulam, cet. cf. 1, 16

12 cuius

viduorum quoque facile a quolibet deprehenditur sum-
motenus et etiam ad liquidum a perspicacibus ex pau-
cissimis plura examinantibus. In difficilioribus deni- 12
que Pythagorae, Platonis, Aristotelis, Hip-
pocratis et Galeni aliorumque non paucorum nec
minorum his philosophorum exhibebuntur ad manum
sententiae; et earum quae fuerint luce veritatis ani-
matae per totum, doctrinae sequenti inserentur in
columnas et protectorium, superficie tenuis vero deal-
batae fuso verisimilitudinis probabilibus inficiantur et
demonstrativis argumentis. Et illuminabuntur sub 13
quaestionis nube caligantia per divae splendorem doc-
trinae, quae tanto prae illis luce veritatis corusca ruti-
lat, quanto non solum ab humano aspiramine, verum
15 etiam divino spiritu constat inspirata.

Quia igitur et abicienda et recipienda non sine rata 14
ratione diligentur atque improbabuntur, cumque pro-
babilibus ad haec atque demonstrativis satagendum sit
argumentis: liberalium artium documenta huic libello
20 necessaria pro aedificatione conferentur ut effectiva
instrumenta, ipsis quoque postmodum artibus non pa-
rum profuturo, nec ipsis quidem solummodo, sed me-
dicinae quoque divinaeque doctrinae. Et ut dicam compen-
diosius, quamvis physicae adscribendus sit princi-
25 palius, ab omnibus tamen philosophicis demulctus uber-
ibus ipsi quoque matri praestabit fomitem non ex
toto inutilem. Eritque ei titulus *Premnon physicon* 15
hoc est *Stipes naturalium*, quia sicut ex uno stipe
multi ramusculi pullulant, sic ex huius fonte doctrinae
30 plurimi scientiae naturalium rivuli exuberabunt.

Sed quoniam mundi eiusque partium sunt naturalia, 16
eaque enucleatim intexere non sit huius, sed prolixo
negotio: ab homine tamquam a notiori, quem philo-
sophi totius volunt ferre imaginem, ut hac quoque de

---

6 his om. *P¹* suppl. *P²* ut vid. 22 ad profuturo *Bae ad-*
notat: auf libello bezüglich 27 *Premnon fisicon* *Bae prepnōn*
fisicon P

causa eum microcosmum appellaverint, hoc opusculum
non immerito habebit exordium.

- 17 Nunc igitur, precor, dignare, si qua deerint, clementia
suppleas, supervacua aequitate reseces, errata
sapientia corrigas, forte dicta commode alacritate sus-
cipias et suscepta benivolentia probes. Probator
18 etenim non minore quam auctor donaberis merito. Sic
equidem et aemulorum hiantia ora picea offa com-
pesces et a virosis eorum morsibus tuum prudentem
tueberis clientulum.

---

3 quae *Bae sine causa ut 1, 26*   6 benevolentia *Bae*
10 post clientulum add. P: Explicit prologus.

PREMNON PHYSICON

A multis et prudentibus viris confirmatum est hominem 1
1
ex anima intellegibili et corpore tam bene compositum,
ut nequaquam oportuerit eum aliter fieri vel consistere.
5 Sed ex eo, quod intellegibilem habere dicitur animam, 2
dubitatem habent, utrum superveniens intellectus ani-
mae ut aliis aliam intellegibilem eam fecerit, an intel-
lectum anima a se ipsa naturaliter possederit et hic sit
eius optima pars ut oculus corporis. Sed quidam, quo- 3
10 rum est Plotinus, aliam esse animam et alium intel-
lectum docentes ex tribus hominem constare volunt,
corpore scilicet et anima et intellectu. Quos imitatus
est Apolinarius Laodicensis episcopus. Hoc namque
firmans fundamentum propriae sententiae et reliqua
15 superaedificavit secundum doctrinam propriam. Quidam 4
vero non separant ab anima intellectum, sed suae es-
sentiae principalem esse illum asseverant. Aristo- 5

1 Premnon physicon *ego Pre'non phisicon C Incipit liber*
preppnon fisicon P Incipit prennon fisicon nemesii ep̄i A om. B
in marg. Nemesius episcopus graece fecit librum quem vocavit
prennon phisicon id est stipes naturalium. hunc transtulit N. Al-
fanus archiepiscopus Salerni add. A 2 A vocibus A multis
incipit textus editionis Holzingeriana et om. M 5 hab.
dic. transp. A 6 intell. animae transp. A 7 eam om. D
8 anima* (m eras.) C a se ipsa om. A et M ut B sit eius
transp. M 10 et 13 exspect. est <et> (Bg, ἐστι καὶ, 13 καὶ)
11 docentes — volunt] naturaliter A 12 scilicet et M scili-
cet B 13 apolinarius P apolenarius C apollenarius (*prius*
1 add. m. 2) A apollinaris B 14 firm. fund. transp. B
15 doctrinam propriam PCB propriam sententiam A, fort. pro-
priam doctrinam 16 fort. separa<veru>nt (*διέστειλαν*) 17 pro
illum exspect. i<nte>ll<ect>um (*τὸ νοερόν, cf. vers. 7*) asuerant
C¹ corr. C² asserunt (asser-) A

teles autem potestate quidem intellectum complasmatum esse homini refert, actu vero extrinsecus nobis contingere probat non ad essentiam hominis supplementem, sed supervenientem ad profectum notitiae et contemplationis naturalium. Valde igitur paucos hominum et solos philosophantes actu intellectum habere confirmat.

6 Plato autem inquit hominem non esse utrumque, animam et corpus, sed animam corpore tali utentem, melius contemplatus quae sunt circa hominem; et inde nos convertit ad animae solius divinitatem et studium, ut 10 animam nos ipsos esse credentes animae bona sola diligamus atque sequamur, virtutes quidem et beatitudinem, et non corporis desideria amemus tamquam non existentia hominis, sed animalis quidem principaliter, hominis vero consequenter, quoniam et animal est homo.

7 Sed et aliter digniorem corpore animam esse cunctis hominibus manifestum est. Ab hac namque movetur corpus ut instrumentum, quod mors demonstrat. Separata namque anima immobile remanet corpus omnino et absque opere, ut semoto artifice immobilia manent 20

8 instrumenta. Manifestum autem, quia et inanimatis communicat et irrationabilium animalium participat vita et rationabilium participat notitia. Communicat namque inanimatis per corpus et per quattuor elementorum temperantiam. Plantis vero et per haec et per nutribilem 25

2 extr. nob. *transp.* B 3 ad om. B essent. hom. *transp.*

C post essentiam desunt et existentiam (καὶ τὴν ὑπαρξίαν) supplendam A 5 igitur M ergo B homines D 8 corp. tali *transp.* B 9 contemplatus melius eorum quae circa hominem sunt A, cf. ea quae Bg 11 esse cred. *transp.* A

bona sola *transp.* AC 12 post dilig. add. dona C 13 post tamquam add. de B 14 post hom.¹ deest interpretatio verborum ἡ ἀνθρωπος 17 hominibus om. A est (ē) ex esse

(ē*) ut vid. P 18 ut instrumentum M instrumenti B 19 remanet PCB manet A 20 et om. B manent P remanent D

21 post Manifestum add. est CB, *idem* 15, 11; 18, 2; 28, 3

23 participat notitia A (μετειληφε νοήσεως, cf. 62, 15; an percipit notitiam? cf. 23, 9) notitia communicat PCB 25 Plantis vero] Sed plantis A hæc M hoc B nutribile B

et generativam virtutem, irrationabilibus autem et in his quidem, secundum *vero* moderationem et per motum ad placitum et per appetitum et furorem et per sensibilem atque flatilem virtutem. Haec etenim omnia communia sunt hominibus et irrationabilibus, licet non omnibus omnia. Coniungitur autem per rationabilitatem quidem incorporeis et intellectualibus naturis ratiocinans et dinoscens ac diiudicans singula et virtutes sequens virtutumque summitatem concupiscens, beatitudinem scilicet. Ideoque tamquam in medio est intellectualis atque sensibilis essentiae, coniunctus quidem per corpus corporalesque virtutes animalibus aliis et inanimatis, per rationabilitatem vero incorporeis substantiis, ut praedictum est. Creator etenim gradatim et per modicum coniunxit adinvicem diversas naturas, ut unam esse uniusque generis omnem creaturam constaret. Unde maxime patet unum esse omnium existentium creatorem. Non enim solum univit essentiam indivisibilium secundum partem, sed et singula adinvicem coniunxit proprie. Quemadmodum namque in unoquoque animalium univit insensibilia sensibilibus, ossa et axungiam atque pilos aliaque insensibilia sensibilibus nervis, et fecit ex insensibilibus et sensibilibus compositum animal et non solum compositum, sed et unum existens ostendit: eodem quoque modo

---

1 virtutem *PA* vitam *C¹* vel virtutem *superscr.* *C²* vitam seu virtutem *B* vim seu virtutem *Ho*, *vix germanum* 2 *<vero>*
ego (*δὲ*) *om.* *O* 5—6 irrationabilibus . . . rationalitatem *A*
8 virtutem *D* 11 coniunctis *C* per corporales virtutes et per corpus *A* 12 animalibus *duplicat P¹ corr. P^{2—8}* animabus *C*
13 rationalitatem *A* rationale *Ho* *vero om.* *C*
incorporeis *M* in corporis *B* 14 etenim] enim *A* gradatim *M* gradum *B* *<per>* gradum *Ho* et per modicum *O* cata supra per *scr.* et in *marg.* catamodicum *P³* (cf. 8, 18 et modice), non exstant in Graeco 15 ut *om.* *A* 16 que *om.* *A* creatam *B* 17 existentium *om.* *A* 18 essent.] substantiam *A* 19 indivisibilium *C¹ corr. C²* 21 uiuit *C¹ corr. C²* 22 ossa et *P ossa* // (fort. eras. atq;) *AC ossa B axungiam M anxiuam B* 23 sensib. et insensibilibus (*hoc ord.*) *A* 24 et *om.* *A*

fecit et in alia secundum speciem creatura coniungens adinvicem gradatim proprietate et mutatione naturae, ut non multum distarent inanimata omnino a plantis habentibus nutribilem virtutem, neque hae[c] ab irrationalibus et sensibilibus animalibus nec irrationalia a rationabilibus alienarentur omnino et inconvenientia et sine vinculo quolibet essent colligante et naturali. Differt etenim lapis etiam a lapide virtute quilibet. Lapis magnetes praecellere videtur aliorum lapidum naturam ac virtutem in hoc, quod manifeste trahit ad se atque continet ferrum, tamquam escam sibi facere volens, et non solum in uno hoc efficit, sed et aliud per aliud continet dando cunctis habitis suam virtutem. Continet igitur et ferrum ferrum, quando a magnete fuerit habitum. Sic iterum consequenter a plantis ad animalia procedens non confestim ad mobilem et sensibilem pervenit naturam, sed gradatim et modice ad hanc studiose pervenit. Pinnas namque et ericos marinos velut sensibiles plantas fecit. Radicavit namque haec in mari quasi plantas et velut ligna apposuit ostraca et stare fecit ut plantas et sensum eis dedit tangibilem omnium quidem animalium sensum communem, ut communicent plantis, quia radicantur et instant, animalibus vero, quia tac-

1 post secundum add. suam B creataram C creatam P

2 proprietates gradatim A mutationes A imitatione B immutatio Ho naturae om. A 3 fort. omnino inanimata (hoc ord.) cum Bg et Ho (τὰ πάντη ἄψυχα) omnia B 4 hae ab irrationalibus ego haec ab irrationalibus M hoc a rationabilibus B

5 irrationalia a rationalibus A 6 alienantur C 7 vinculo om. D

colligante et naturali ego colliganti et naturali P naturali et colligante A naturali et colligenti CB 8 enim et etiam om. D

post qualibet fort. excid. sed (ἀλλ') 11 attrahit atque continet ad se A escam post fac. pon. B 14 alterum ferrum om. CB 15 Sic O Tum Ho, potius Deinde ex sermone

interpr., sed nihil mutandum 18 ad hanc et modice (hoc ord.) D, post haec add. et C 19 marinos] max' (pro mar' = maris?) A plantas D planta*s (n eras. vid.) P 20 haec M

quod B 21 ostraca (ostrata A) M ostenta B 22 quidem post plantis exp.

tum possident. Spongiam igitur et quae in petris in- 17
 nascuntur et extendi et attrahi, cum senserint adve-
 nire aliquem, Aristoteles narrat. Ideoque haec
 omnia antiqui philosophorum consueverunt vocare
 5 zoophyta. Iterumque pennis et aliis huiusmodi prox- 18
 mavit mobilium animalium genus, sed longius ire non
 valentium, circa eundem vero locum se moventium,
 qualia sunt plurima eorum, quae dicuntur ostracoder-
 mata et vermes terreni. Deinde paulatim apponens 19
 10 aliis quidem plus sensibilitatis, aliis vero plus mo-
 bilitatis ad perfectiora pervenit irrationabilium ani-
 malium. Dico autem perfectiora omnes sensus haben-
 tia longiusque ire valentia. Iterumque promovens 20
 ab irrationabilibus ad rationale animal, hominem, ne-
 15 que hoc repente condidit, sed prius aliis animalibus
 naturales quasdam notitias et ingenia astutiasque ad
 salvationem indidit, ut propinqua rationabilium ipsa
 apparerent, et sic creavit hominem, verum rationale
 animal. Hoc etiam modo et in voce quaerens invenies 21
 20 ex simplici et uniformi equorum et boum exclamatio-
 nem. Paulatim vero variatam ac diversam corvorum
 et modulantum avium voces, donec ad articulatam et
 perfectam hominis devenias. Sicque articulatam lo- 22
 cutionem adhibuit notitiae et rationi, nuntiam eam
 25 faciens motionum intellectus. Et sic omnibus omnia 23
 concordanter coaptavit colligavitque et in unum con-

1 innascuntur] nascuntur A 2 attrahi AC adtrahi B adtrai P,
malim contrahi (*Bg Va El*, *cuστέλλεσθαι*) cum senserint M con-
 suerunt et in marg. m. 1 vel cum senserint B 4 consueverint C
 consuerunt B 5 iterum (q=) quae P et om. B 6 ire] abire A

7 eund. post loc. pon. CB 9 vermi terreni B terrae vermes A

10 quidem M quae B vero om. A 11 perv. irrat. *transp.* P,
exspect. perv. *in fine enuntiati* 13 ire om. B que^z om. A
 14 irrationabilibus A rationem C 16 quasdam om. A 17 ra-
 tionabilibus CB rationalibus A 20 simplice P et boum excl.
 bouisque exclamacione A 21 variatam ac (et A) diversam M
 variam diversamque B 22 avium om. A 23 devenies B locut.
 adhib. *transp.* D 25 omnibus omnia *transp.* A 26 in unum
 et (hoc ord.) A in unumque CB

duxit visibilia et invisibilia genere hominum mediante.

24 Ideoque bene Moyses creationem exponens postremo narrat hominem factum, non solum quod omnibus propter eum conditis necesse esset prius creari usui eius habenda et sic ipsum utentem apponi, sed quia invisibilis essentiae atque visibilis quoddam oportuit fieri utriusque colligamentum, ut unum essent omnia et adinvicem compatientia nec a se ipsis aliena. Factum est igitur utrasque colligans naturas animal, 25 homo. Ad enarrandum igitur breviter sapientiam 26 creatoris haec satis sint, quod in medio irrationalis rationalisque naturae homo positus, siquidem corpori inflectetur magisque corporea concupierit dilexeritque vitam irrationalium, his quidem connumerabitur terrenusque vocabitur iuxta Paulum et audiet: „Terra es et in terram reverteris“ et „Comparatus est iumentis irrationalibus et similis factus 27 est illis“. Quod si per rationalitatem erigetur omnes floccipendens delectationes corporeas, ad divinam et deo dilectam vitam perveniet hominique principaliter dispositam et erit quasi caelestis secundum quod dictum est: „Qualis terrenus, tales et terreni, et qualis 28 caelestis, tales et caelestes“. Rationalis vero naturae 29 capitale est haec fugere et averti a malis. Sed quia bonorum haec quidem sunt communia animae et corporis ad animam quidem magis pertinentia, dum cor-

---

2 bene *post exp. pon. A* 3 quod M quidem B 4 creati C¹
corr. C² 5 apponi* sed (*eras. 7 = et*) A 6 quiddam CB
 11 sunt A quid C¹ corr. C² 12 siquidem M si quid B 13 in-
 flectitur M magisque corporeal] et magis corpora A dlex. con-
 cupieritque (*hoc ord.*) B 14 his] hisque C 17 est] es AC
idem P² et ex correct. m. 1 B, *antea uterque* est irrationali-
 bus om. M 18 est P¹B es ACP³ rationalitatem PA eri-
 gitur M omnesque floccipenderit B 20 delectam C per-
 veniat. hominumque C 21 disposita B secundum — 22 terreni
 et] audiens B 21 secundum quod PS; § (= sed) quod A; quid C
 22 et¹ om. A 23 vero naturae M enim creaturae B 24 post
 malis deest i. v. μετέναι δὲ καὶ αἱρεῖσθαι τὰ καλά 26 ad — p. 11
 v. 1 sunt om. B magis P magna AC ante corpore add. in C

pore anima utitur, ut virtutes, haec vero sunt solius animae secundum ipsam solam corpore non indigen-tem, ut beatitudo et existentium contemplatio. Qui-
 5 cumque igitur hominis vitam ut hominis vivere ele-gerint et non ut tantum animalis, ad virtutem perve-niunt et ad beatitudinem. Sed quae ad virtutes quaeve
 10 ad beatitudinem pertineant, in sequentibus determina-bitur, cum de anima et corpore reddiderimus rationem. Ignoto namque quid sit nostra anima, inconveniens
 15 est de virtutibus eius disserere. Hebraei vero ho-minem in principio nec mortalem manifeste nec im-mortalem factum esse fatentur, sed in medio utrius-que naturae ita quidem, ut si corporales imitatus fuis-set passiones, corporalibus incideret permutationibus,
 20 si autem animae meditatus fuisse bona, immortalitate donaretur. Nam si in principio mortalem eum fecisset
 25 deus, nequaquam peccantem morte damnaret (nullus etenim mortalem mortalitate infestat), si vero iterum immortalem, nequaquam nutrimento eum indigentem
 30 crearet (nullum enim immortalium corporeo nutri-mento indiget), neque sic facile paenituisse, sed fac-tum immortalem confestim mortalem feci<sse>t. Ne-que enim in peccantibus angelis hoc apparuit factum,
 35 sed iuxta principalem naturam immortales perman-

2 non M ¹ (= nisi) B 3 ut M ut et B 4 igitur om. B
 elegerunt B 5 et non ut M non B animalis P a malis D,
 post haec add. recedant A 6 et M sed et B quaeve] quae
 ú A 10 est om. A post disserere exhib. tamquam inscriptionem
 De Ebreis P ** (litt. circ. 27 C 18 A 7 B) D hōem.// in principio
 (eras. in) P 11 mortale C 12 esse duplicat C fatentur M
 testantur B 13 corporales M mortales B 14 corporalibus inc.
 permutationibus P corporales inc. permutations CB corporales
 inc. passiones A 15 meditatus M imitatus B bona P dona D

17 post nequaquam add. nutrimento eum indigentem crearet,
 sed linea infra ducta del.; eadem verba immutato ord. paulo
 infra hab. A 18 etenim] enim A mortale B 19 eum nutrim.
 indig. crearet (hoc ord.) A nutrimento indigeret B 20 nullum
 — 21 indiget om. B 21 sed M si B et (kal) Ho 22 feci<sse>t ex fecit corr. p fecit O

serunt, aliam pro peccatis recipientes vindictam et
 35 non mortem. Melius est igitur aut hoc modo di-
 noscere propositum, aut quia mortalis creatus sit, po-
 tens autem in procedenti perfectus immortalis fieri,
 36 quod est potestate immortalis. Quia vero non contulit
 ei ante perfectionem cognoscere suam ipsius naturam,
 37 prohibuit gustare lignum scientiae. Erant namque, po-
 tius et modo sunt virtutes in plantis maxima; tunc
 vero, ut in principio creationis mundi, purissimae
 existentes fortissimum exhibebant effectum. Erat igit-
 tur et gustatio cuiusdam fructus notitiam faciens pro-
 38 priae naturae et noluit eum deus ante perfectionem
 scire propriam naturam, ne cognoscens se ipsum indi-
 gentem pluribus corporali studeret usui derelinquens
 animae praescientiam. Et hac de causa prohibuit eum 15
 39 accipere fructum notitiae. Sed transgrediens et se ip-
 sum cognoscens a perfectione cecidit et corporalibus
 necessitatibus egenus factus est. Operimentum igitur
 confestim quaesivit. Dicit Moyses: 'Sciens, quia nudus
 esset'. Prius autem in extasi fecerat eum et in igno- 20
 40 rantia sui. Cadens igitur a perfectione cecidit simi-
 liter et ab immortalitate, quam postea accepit gratia
 41 creantis eum. Post ruinam vero et carnium subintra-
 vit comedio. Prius etenim a solis terrae fructibus
 eum satis habere iussit, quia haec erant in paradyso, 25
 sed deleta perfectione per ruinam necesse fuit subin-
 42 trare gulositates. Et quoniam ex corpore est homo,
 omne autem corpus ex quattuor elementis consistit,
 necesse est eisdem subiacere eum passionibus, quibus

1 pro pecc. post recip. pon. PCB 4 fieri M haberi B 5 quod] quid C qui A 6 ante M aū B cognoscere D noscere P 7 po-
 tius quam modo sint B 8 virtutes post plantis pon. A 10 ex-
 hibebant C 13 indig. plur. transp. B 14 delinquens C 15 praes-
 entiam C¹ corr. C² 18 egens A 19 Sciens quia transp. B nudus
 om. D 21 simul B 23 carnium // subintravit (um in ras., seq.
 ras. 3 fere litt.) A 24 etenim PC enim AB 25 erat A 26 per
 om. C¹ suppl. C² 27 gulositatem D 28 subsistit A 29 eum
 ante eisdem pon. AB, exspect. eisdem pass. subiac. eum (hoc ord.)

et elementa: excisioni, permutationi et discursui, quae sunt solius corporis; permutationi quidem secundum qualitatem, discursui autem secundum inanitionem. Exinanitur namque semper animal per manifestos poros et per immanifestos, de quibus postea dicemus. Necessse est igitur aut evacuatis aequalia apponi aut 43 animal dissolvi indigentia introeuntium. Siccis vero existentibus et humidis et spiritu evacuatis necesse est sicco et humido nutrimento indigere animal atque 44 spiritu. Est namque nobis esca et potus necessarius propter elementa, ex quibus constamus. Unumquodque enim proprio quidem et simili nutritur, contrario vero curatur. Sed elementorum haec quidem per se, 45 haec vero per quaedam media inferuntur, ut aqua quidem nunc per se, nunc vero mediante vino et oleo vel cunctis humorosis fructibus. Nihil enim aliud est vinum nisi aqua a vite facta. Similiter autem et ignem 46 accipimus, nunc quidem per se ab ipso calefacti, nunc vero mediantibus quae comedimus et bibimus. In cunctis namque sive maior sive minor pars ignis conspersa est. Eodem quoque modo de aere; per se 47 quidem utimur anhelantes et circa nos illum diffusum habentes et in comedendo et bibendo trahentes, per alia vero mediantibus omnibus aliis, quibus vescimur. Terram vero per se quidem nullo modo accipimus, sed per quaedam media. Terra namque fit frumentum et frumentum comedimus. Corniculae autem 48 et columbae frequenter atque perdices terra cibantur,

1 et² om. D discursioni B 3 autem om. B 4 namque animal semper per manifestos et inmanifestos poros A
 5 post B 6 est om. A apponi] poni A aut om. B 7 indigentia rad. ex indulgentia corr. P 9 nutrim. indig. transp. B
 10 namque nobis transp. A 14 quidem Ho quae O
 15 vero om. B 16 est ante aliud pon. A, fort. post vinum collocandum, cf. ἔτερον οὐλός ἐκτίν ΠΙΒ 17 a vite P a vino CB
 vinum A autem] vero A 18 accepimus (i ut vid. supra e scr. m. 1) C 20 ignis om. B 28 post columbae add.
 autem A frequ. post perd. pon. D

homo vero mediantibus seminibus et acruminibus at-
 49 que carnibus. Quoniam vero non solum per pul-
 chritudinem, sed et per sensum tangibilem homo pree-
 cellit cuncta animalia, non circumposuit nobis corium
 grossum ut bubus et aliis huiusmodi, nec pilos magnos
 et spissos ut capris et pecoribus et leporibus, neque
 spolia ut serpentibus et piscibus, neque cocleas ut
 testudinibus et ostreis, neque molles cocleas ut lo-
 custis et cancris, neque pennas ut avibus. Necessario
 50 igitur sensibilitate eguimus superabundante in nobis 10
 amplius quam aliis natura dedisset. Propterea igitur
 nutrimento et sensibilitate familiari necesse habuimus
 et non solum propter haec, sed ut feras fugeremus
 51 et qualitatum distemperantiam et dissolutionem con-
 tinuationis corporis. Ideoque medicis et curatione opus 15
 52 habuimus. Nam permutatione facta qualitatum ne-
 cessere est per contrarias qualitates ad temperantiam
 reducere corporis constantiam. Non enim, ut quidam
 neverunt, calefactum corpus infringere simpliciter per-
 tinet medicis, sed potius restituere ad temperamen-
 tum. Si enim infringetur simpliciter, in contrarium
 53 morbum deveniet dispositio. Necessitas igitur fuit
 homini cibi et potus propter evacuationes et diaphore-
 sias. Sensibilitate quoque opus habuit, ut nullam na-
 turaliter habeat fortem permutationem; domo vero 20
 opus habuit propter distemperantias aeris et propter
 feras; curatione autem propter permutationes quali-
 54 tatum et sensibilitatem inditam corpori. Si enim non
 adfuisset nobis sensibilitas, non doleremus et non do-

5 bobus A   11 amplius M plus B   13 feras om. D

14 et qualitatum PC qualitatum A equalitatem B fort. distem-
perantas continuitatis A   15 medico A opus hab. transp. C

16 facta om. C¹ suppl. C²   17 est om. A   18 corporis]
operis C¹ corr. C²   19 infringidare AB   21 infringidetur B

22 homini rad. ex hominum P cibus CB   24 Sensibilitate q;
(=que) habuit opus A   25 haberet B   26 habuit] fuit A
distemperantiam D propter² om. A   27 autem] vero A
28 sensibilitates indictas A   29 adfuisset P affuisset D

lentes curationem non quaereremus et deleremur cum
 ignorantia mali passionem non sentientes. Sed prop- 55
 ter artes et disciplinas opus nobismet ipsis habemus
 adinvicem. Quia vero egemus adinvicem, in unum
 5 multi convenientes communicamus alterutris propter
 ea quae vitae sunt utilia in congregacione, quam con-
 gregationem et cohabitationem civitatem nominave-
 runt, ut de propinquo et non de longe auxiliaremur
 adinvicem. A natura namque congregabile et civile
 10 animal factus est homo. Nullus etenim solus sibi suffi-
 cit in omnibus. Manifestum igitur, quod civitates prop-
 ter commutationes et disciplinas constitutae sint.
 Sed ex duabus his dignitatibus homo singulariter ho- 56
 noratus est. Etenim solus veniam percipit paenitens
 15 (et huius solius corpus mortale existens immortale
 fit) et corpus quidem per animam, anima vero per
 corpus. Homo itaque rationalium solus singulariter 57
 habuit in paenitendo venia dignum fieri. Nam neque
 daemones neque angeli paenitentes venia digni fiunt,
 20 ex quo maxime deus et iustus et misericors appareat.
 Angelis namque nullum habentibus compulsorium at-
 trahens ad peccandum, sed naturaliter existentibus li-
 beris a corporalibus passionibus et necessitatibus ac
 delectationibus iuste nulla concessa est venia 25 ipsis
 paenitentibus. Homo vero, quia non solum est ratio-
 nalis, sed et animal. Necessitates vero animalis sunt

1 deleremus *P¹* corr. ut vid. *P³* 3 disciplinam *A* habemus
 (*post opus pon. P*) *M* habuimus *B* 4 vero *M* ergo *B* 5 multi
 ante in *pon. C* *B* alterutris *Ho*, ἀλλήλοις alterutrum *PCB* alter-
 utr- (nota *et is et um signif.*) *A* 6 vitae] in te *A* 8 longin-
 quo *A* 10 animal *post congreg. pon. B* etenim] enim *A*
 11 *post Manifestum add.* est *CB* 12 communitiones *A* con-
 stitutae sunt *CB* sunt const. (*hoc ord.*) *A* 14 Etenim solus
transp. D 17 *post corpus ** 11 fere litterarum et, ut adsolet, pri-*
miae litterae vocis sequentis, quo initium novi capititis significat B
rationabilium CB 19 flunt P radendo et corrig. C¹⁻² sunt *AB*

21 attrahens *om. A* 24 *ipsis paenitentibus P illis paenitenti-*
bus CB potentibus illis A 26 et] etiam A animal' D ani-
*malis (āīal' C) sunt PC āīales sunt B sunt āīal' (*hoc ord.*) A*

et passiones merito frequenter collidunt rationem. Quando igitur exsurgens reliquerit haec et ad virtutes 58 incesserit, donatur venia iustae misericordiae. Et velut proprium est homini risibile, quia et soli huic inest et omni, sic secundum gratiam dei proprium est homini super omnem rationalem creaturam absolvi per paenitentiam a vinculis peccatorum. Etenim soli homini 59 hoc donatum est et omni et semper in tempore mundanae vitae, post mortem vero nequaquam. Similiter autem quidam angelos quoque volunt nequaquam 10 post ruinam percipere veniam per paenitentiam, quia mors istorum est ruina, sed ante ruinam ad similitudinem vitae hominum dignos fuisse venia. Sed peccantes dignam receperunt vindictae iustitiam perpetuam quidem et sine venia. Manifestum igitur ex his, quod, quicumque paenitentiam non acceperint, singulare dono proprioque hominis proscribuntur. Propter 60 prius quoque est ipsi artium disciplinarumque doctrinas addiscere artiumque opera exercere. Ideoque hominem diffiniunt esse animal rationale, mortale, mentis 61 et disciplinae perceptibile: animal quidem, quia homo est substantia animata, sensibilis (haec est namque animalis diffinitio), rationale vero, ut separetur ab irrationalibus, et mortale, ut dividatur ab immortalibus.

---

1 frequ. collid. *transp.* C   2 resurgens A   haec *om.* B
 3 post donatur add. ei B   post iustae add. & C   Et — 4 homini] et sicut est proprium hominis A   5 et 8 *om*ni P³
 homini P¹   6 rationabilem A   8 donatum M datum B   tempore O tempus *Ho cum p*   9 post nequaquam exhib. tamquam inscriptionem De angelis et hominibus PC ** 28 fere litterarum A om. et orationem continuat B   10 quoque vol. *transp.* AC quoque om. B   11 percip. ven. post paenit. pon. PCB 14 vindictam iustitiae B   15 Manifestum igitur ex his P Manifestum est igitur D   16 acceperunt B   17 proprioque om. B post proscrib. deest i. v. ιδιον δε — πολυπάθειαν propriumque ipsi est arti ut disc. A   18 doctrinam D   19 hom. diff. *transp.* D   20 esse anim. *transp.* CB mortal' AC 21 animal' A   23 rational' A irrationalibus AB 24 et mortale P et mortal' C mortale vero A mortale B dividatur] separetur A

rationabilibus, mentis autem et disciplinae perceptibile, quia discendo inhaerent nobis artes et disciplinae. Nam habent potestatem perceptibilem et mentis et artium, sed actum discendo atque studendo percipiunt.

Sed dicunt hoc diffinitioni apponi superfluo; valere namque absque hoc diffinitionem volunt. Sed quia nymphas et alia quaedam genera daemonum introducunt, longaeva quidem, sed non immortalia, ut et ab his dividant hominem, apposuerunt mentis et disciplinae perceptibile. Nullum namque illorum addiscit, sed naturaliter novit, quae novit. Hebraeorum vero doctrina habet omnia haec propter hominem facta fuisse, velut subiugalia et boves pro terrae cultura, herbam autem propter boves. Eorum namque, quae facta sunt, haec quidem propter se ipsa facta sunt, haec vero propter alia: propter se ipsa rationalia omnia, propter alia vero irrationalia et inanimata. Si igitur haec propter alia facta sunt, propter quae facta sint, yidendum. Numquid nam propter angelos? Sed nullus sapiens dicet propter angelos ea facta fuisse. Quae enim propter alia facta sunt, ad consistentiam ipsorum et permanentiam et requiem facta sunt. Aut enim facta sunt causa habitaculi illius generis aut nutrimenti vel operimenti vel curationis sive deductionis vel repausationis. Angelus autem nullo horum indiget. Nam neque receptaculum habet generis, nec

1 rationalibus A 2 et 4 dicendo C 3—4 habemus . . . perceptimus A et¹ om. AB 5—6 valere — volunt M nam sufficere diffinitionem absque hoc B 8 ut et M ut B 10 istorum B 11 quod (pro quae) novit.** ebreorum (spat. vac. 24 fere litt., ceterum cf. quae 15, 17 adnotavi) B 13 post fuisse, quod om. B, d. i. v. προσεχώς μὲν δι' αὐτόν 16 rationabilia C 17 alia vero irrationalibia C vero alla irrationalibia (hoc ord.) B alia irrationalia omnia A igitur haec P transp. C ergo haec AB 20 dič = dicit A fuisse] esse A 22 ipsorum P eorum D, malim illorum (ἐκείνων) 23 causa M cū B 24 vel] aut A 25 nullo ego cum Bg nullus PA nullius CB, cf. cum proximos vers. tum. 18,5

nutrimento indiget corporeo nec operimento nec aliorum aliquo. Si autem indiget, non erit angelus. Manifestum autem, quod pro nulla alia natura facta sint, quae angelis praemineat. Quanto enim plus praeminet, tanto plus nullo indiget. Quaerendum igitur naturam rationalem quidem, indigentem *vero* praememoratis. Quae igitur altera talis appetet praeter hominem? Colligitur ergo propter hunc facta fuisse irrationalia et inanima.
 70 Quia igitur, ut monstratum est, propter hominem facta sunt, ideo principem eum constituit. Sed principis officium est mensurato usu, quibus principatur, uti et non ad fatigationem vel laesionem ea indeficienter cogere nec graviter et intolerabiliter onerare. Peccant igitur, qui irrationalibus non bene utuntur. Nam nec opus faciunt principis nec iusti secundum quod scriptum est: „Iustus conservat animas
 71 iumentorum suorum.“ At iuste quis dicet nullum propter aliud, sed unumquodque propter se ipsum factum esse. Separemus igitur prius animata ab inanimatis et videamus, si inanimata possunt propter se ipsa facta esse. Si enim haec propter se ipsa essent,
 72 quomodo vel unde nutrientur animalia? Videmus namque naturam concedentem animalibus escas de terra et fructibus et plantis exceptis sarcophagis paucissimis, sed et his quidem in escam habentibus animalia terram pascentia, ut lupi et leones agnos et capras et cervos atque porcos vorantes, et aquilae perdives et phasianos et lepores et similia, quae fruc-

2 post Manif. add. est CB 3 sunt C 4 praemineant C plus PA amplius CB 5 nullo ex nullus A¹C¹ natura B 6 quidem om. B <vero> ego (δὲ) om. O 7 altera post appetet pon. A 8 ergo PC igitur AB propter hunc P propter hoc AC per hoc propter hoc B irrationalia ego irrationalibia O

11 offic. est transp. A, fort. recte, cf. ἔκτιν ἔργον B mensurato M moderato B 12 non om. C¹ suppl. C² 13 nec neque A 15 iustis B 17 quid A 19 est B prius om. B 20 propter om. A 22 nutrientur P¹ (τραφήσεται) nutrientur P²D 23 escam B 28 perdives et PA transp. C et¹ om. B ante sim. add. his A

tus terrae sunt depascentia. Sed et piscium natura 74
 comedibilis adinvicem existens non se in omnibus
 extendit, ut omnes carnes comedant, sed defecit *in*
 comedentibus phykia et alia quaedam in aqua nascen-
 tia. Si enim essent omnia genera piscium sarcophaga,
 nequaquam vel ad modicum durarent, sed perderen-
 tur, haec quidem adinvicem, haec vero per nutrimenti
 indigentiam. Ut hoc itaque non fieret, quidam de
 piscibus facti sunt a carnis abstinentes et, ut ita
 dicam, marinam herbam pascentes, ut ex his et alii
 salventur. Sed horum voratores facti sunt qui vocan-
 tur phykia et hi quidem aliorum et hi alii iterum ali-
 orum voratores existentes, donec pervenias ad ulti-
 mam terream escam in mari habitam aliorum sub-
 stantiam salvantem. Manifestavit igitur ratio plan- 75
 tarum genus non propter se ipsum, sed ad nutrimen-
 tum et sustentamentum hominum et aliorum ani-
 malium factum. Si igitur haec propter hominem et 76
 animalia sunt, manifestum quod et causae generationis
 et horum incrementi propter haec factae sint. Igitur et 77
 astrorum motus et caelum et tempora et pluviae et
 omnia talia propter haec facta sunt, ut cibis velut in
 circulo semper procedentibus indeficiens permaneat
 natura ferentium fructus, ut inveniantur haec quidem
 25 propter fructus condita, fructus vero propter animalia
 et hominem. Reliquum est igitur inspicere, utrum 78

---

3 omnes carnes *transp.* A comedant M devorent B *post*
 sed add. et C defecit *<in>* comedentibus ego de comedentibus fecit (fr B) O 5 essent M erant B *post* sarcophaga
d. i. v. καὶ — 11 salvarentur B vocantur AC vocatur P dicuntur B 12 alii — 14 habitam om. B 12 aliorum³ om. AC 14 terram C in om. AC substantiam *duPLICAT* A
 16 ad PA et C om. B 17 hominum P omnium D et aliorum om. B 18 haec PA hoc C haec et B 19 et om. C
 20 horum incrementi P omnium horum incrementi A hominum
 incrementi C incr. hominum (*hoc ord.*) B sint ex sunt C¹
 sunt A 22 ut P in AC ut in B 23 circulo// (*eras. et?*) P
 circulis A semper procedentibus semper permaneat indeficiens B 25 propter fructus haec quidem (*hoc ord.*) A

irrationalium natura propter se ipsam facta sit, an propter hominem. Sed inconveniens est merito scientia expertia et ad placitum naturalem tantum viventia et ad terram deorsum incurvata servitiumque figura demonstrantia dicere propter se facta esse. Multis autem de his dictu necessariis existentibus propriaque conscriptione pro multitudine indigentibus non recipienda dispositione proposita pro verborum prolixitate ad brevia quidem et utilia pervenientum. Si igitur in homine velut in imagine quadam inspexerimus, quae sunt exteriorum, per eam cognoscemus demonstrationes facientes eorum, quae quaeruntur, essentiae. Videamus igitur in nostra anima irrationalitatem humi iusque partes. Dico autem appetitum et furem ad servitium data rationalitati et hanc quidem principantem, haec vero obsequentia et hanc quidem iubentem, haec vero iussa necessitatibusque, quibus ratio supponuerit, deservientia, ut salvetur secundum naturam homo. Quod si nostrorum irrationalium rationale, quod in nobis est, dominatur, quomodo non consequenter idem dominabitur exteriorum irrationalium, ut ad necessitates ei data sint? Nam a natura est dispositum rationale servire rationali, ut in nobis demonstratum est. Manifestat autem hoc factura

1 irrationalium *CB* ipsum *B* 2 inconv. mer. est (*hoc ord.*) *B*, *exspect.* mer. inconv. scientia *O* scientiae *Ho probabiliter* 3 experititia (*i del. m. 2*) *C* experta *B* experientia *A* naturale *A* 3—4 viventia . . . incurvata *M* invenientia . . . inclinata *B* 5 autem *B* igitur *M* 6 dicto *B* circumscriptione *A*

7 recipienda p recipienda a *O* 8 pro (*ante verb.*) *om.* *C¹* *suppl.* *C²* 10 inspeximus *A* perspexerimus *B* 11 cognoscimus *C¹* corr. *C²* demonstrationem *D* 12 querentur (*supra e deletum scr. u m. 2*) *C* essentiae *hoc loco ego, post eorum P esse D* 13 irrationalitatem huiusque partis *CB* 14 et *om.* *M*

15 serviendum *A* datum ex datam *corr. A¹* rationalitati *CB* 16 vero] quidem *C¹* corr. *C²* et et quidem *om.* *B* 17 supposuerunt *B* 21 irrationalium *P* 22 ut] cum *A* sint ex sunt *corr. C¹* ut vid. 23 rationali] irrationali *A* 24 autem hoc transp. *B* hoc *om.* *A* factura ex factum *corr. P²* ut vid.

multorum animalium ad servitium hominum congrua facta: Boves namque et omnia iugalia ad agri culturam et ad ferendas sarcinas facta sunt, multa vero avium et aquatilium et terrestrium ad delectamentum, modulantes vero dulciter ad suavitatem et requiem. Quod si non omnia talibus utilitatibus serviant, sed quaedam etiam hominem destruant, sciendum, quod principaliter propter servitium facta sint, ut omnia convenientia sint creata nihilque desit in creatura, quod non sit conveniens. Neque haec omnino aufugiunt auxilium praestare hominibus, quia et venenosis ad proprium auxilium ratio utitur. Utitur namque ipsis ad curationem laesiorum eorundem et ad medicamentum aliarum aegritudinum, quales sunt thiriaceae vocatae compositiones, quales adinvenit ratio, ut et ab ipsis eisdem oppugnentur et oppugnatis tamquam ab oppositis auxilientur. Sed et data sunt homini a creatore decem milia virtutum, his omnibus oppugnantium repellere et contrahere et nullare atque digerere subdolas eorum potestates. Sed quia aliis convenient utilitatibus, communiter omnia ad curationem hominis perficiendum nata sunt, etiam quae aliis usibus sunt inutilia. Et haec quidem dicta sunt secundum modernam constantiam nostrae vitae. Nam secundum primariam nullum aliorum animalium au-

1 hominum *om.* *CB* 3 et ad ferendam sardinam facta *AC* et ferendam sardinam nata *B* 5 modulationes vero *C* modulationes *B* 7 servant ex servant *corr.* *C¹* *ut vid.* etiam *M* et *B* 8 principaliter *om.* *A* 9 sint¹ *M* sunt *B* desit] sit *C*, *sed supra vers.* *inter que et sit suppletum de vid. erasum esse*

13 "eorund." "laes. *A* 14 medicamentum *M* remedium medicamentumque *B* 15 thiriaceae *Ho* tiriacae *AB* tyriace *PC* (*ead. varietas in codd. Bg)* theriacae (*θηριακαὶ*) *El* 16 eisdem *om.* *B* opugna*tis (*eras. n m. 3*) *P* 18 decem milia *M X B*

19 et² *om.* *B* 20 digerere *C* (*διωθεῖσθαι F*) indige' digerere *A* dirigere *PB* (*διορθοῦσθαι vulgo*) subd. eor. *transp. B*

22 perficiendam *A* nata sunt *transp. B* 23 dicta sunt *transp. A* 24 substantiam *D*

sum erat laedere hominem, sed erant ei omnia famulantia et supposita atque oboedientia, donec se retinuit a propriis passionibus et ab irrationalitate, quae
 88 in ipso. Non se autem retinens a propriis passionibus, sed contentus ab ipsis, digne obtentus est et a feris exterioribus. Cointravit namque peccato et isto-
 89 rum laesio. Quod autem verum sit hoc, mani-
 festum ex his, qui optimam vitam ducunt. Nam illaesi
 reperti sunt a ferarum rabie, ut a leonibus Daniel et
 90 Paulus a morsu viperæ. Quis igitur digne mire-
 tur nobilitatem huius animalis colligantis in se ipso
 mortalia immortalibus et rationabilia coniungentis ir-
 rationabilibus, ferentis in sua natura omnis creaturae
 imaginem? Et propterea microcosmus nominatur in
 tantum sublimatus a dei praescientia, ut propter eum
 sint omnia et praesentia et futura, propter quem deus
 homo factus est, pertingens ad incorruptionem mor-
 talitatemque ignorans. In caelis regnat ad imaginem et
 similitudinem dei factus, cum Christo degit, filius
 91 dei est, omni principatu ac potestati praesidet. Sed
 quis enarrare valebit huius abundantes possessiones?
 Pelaga transit, caelum contemplando transcendit, astro-
 rum motus et distantias ac mensuras novit, terram
 et mare usufructu possidet, feras et cete despicit, om-
 nem disciplinam et artem et regulam dirigit, litteris
 quibus voluerit exponit, a corpore in nullo impeditus
 prophetat futura, omnibus principatur, omnia tenet,

1 familiaria A 2 donec] quamdiu A 3 ab om. D irrationalitate B 4 se autem *transp.* A 5 contemptus A ipsis M illis B 6 exterioribus om. B Coicavit = Communicavit A peccato post laesio pon. D 9 et om. B 10 morsu vip. *transp.* B

11 collig'ntis et in marg. ab ead. m. vel colligantis A // in (et eras. vid.) P 12 et om. B rationalia A coniungetis *P¹* corr. *P²* in(ir-)A rationalibus PA 15 praesentia A 19 cum Christo degit om. A 20 Si *P¹* corr. *P²* 21 quid A passiones B

22 pelagus A 23 et] ac A 24 despicit Ho decipit O omnem om. B 26 exponit quibus voluerit (*hoc ord.*) P quae vult exponit B in ACP² om. P¹B impeditur A 27 prophetat] praeponderat A principatur (r poster. ex s corr. m. 2) P

gaudet in omnibus, angelis et deo loquitur, creaturae iubet, daemonibus imperat, existentium naturam disponit, deo cooperatur, domus et templum dei fit; et haec omnia per virtutes adquirit et beatitudinem. Sed 92
 5 ne videamus nimis accurate in laudem hominis prorumpere et naturam non exponere secundum quod proposuimus, hic sermo est claudendus. Sed maxime naturae abundantias dicentes naturam ipsam exponamus. Videntes igitur, quantam ingenuitatem percepimus 93
 10 et quod planta sumus caelstis, ne degeneremus a natura, ut talibus donis non appareamus indigni, neque nosmet ipsos privemus tanta potestate et gloria atque beatitudine et ne pro modico tempore breve delectatione omnium sempiternorum amittamus gau-
 15 dium, sed per bona opera et abstinentiam malorum et rectam intentionem, cui maxime divinum cooperari solet, nec non et frequentibus orationibus ingenuitatem conservemus. De his igitur sufficient haec. Sed quia 94
 hominem ex anima esse et corpore praecedens sermo proposuit, prius de anima incipiamus, derelinquentes
 20 ea, quae valde sunt subtilia et difficilia plurimisque inquirentibus ignota.

DE ANIMA

Non ignotum est antiquorum omnium sententias de anima esse diversas. Democritus namque et Epi-

25   2 imperet (*supra e deletum scr. a m. 1 ut vid.*) C   3 dei]
 deo A   4 inquirit B   5 videamus *P¹C corr. P³ ut vid.*   7 est
om. M claudendus. Sed] claudendus, si et *Ho. probabiliter,*
cf. ei kai (etsi *Bg El*)   8 abundantias D (s *ex m m. 2*) *P*
ips. expon. transp. M   10 ne *M* non *B*   11 ut .. non *M* ne *B*
 nec *Ho* (neque *Bg El*)   12 priv. tanta pot: *P* tanta priv.
 pot. (*hoc ord.*) *C* a tanta priv. pot. *A* priv. pot. *B*   16 divi-
 nus *A* divinitas *B*   17 nec non et *PC* nec non *A* cum *B* et cum
Ho orationibus] operationibus *A*   18 suff. haec *transp.* *A*
 19 an. et corp. esse *AC* corp. esse et an. *B* (*hoc ord.*)   21 sint *C*
 et difficilia *om. B* pluribusque *A*   23 De anima *PC**24*
 fere litt. *B om. et orationem continuat A*

curus et omnis Stoicorum secta animam esse corpus fatentur. Et isti idem haec dicentes de eius essentia
 2 discordant. Stoici namque spiritum eam dicunt calidum et inflammantem, Critias vero sanguinem et Hippo n philosophus aquam, Democritus vero ignem. Nam secundum eum rotundae figurae ex atomis compositae, ignis et aer, animam perficiunt. Heraclitus autem totius animam vaporem ex humidis dicit, eam vero, quae est in animalibus, ex uno genere
 3 nasci exterioris vaporis et eius, qui in ipsis. Iterumque 10 dicentium animam esse incorpoream inepta facta est discordia. Alii namque substantiam eam et immortalem dicunt, alii vero incorpoream, sed nec substantiam nec im-
 4 mortalem. Thales autem primus dixit animam esse, quod semper est mobile et a se ipso mobile. Pythagoras autem ait esse numerum se ipsum moventem. Plato vero inquit eam esse substantiam intellegibilem a se ipsa mobilem secundum numerum convenientem. Aristotleles vero eam dicit esse „explementum primum corporis naturalis officialisque, potestate vitam habentis”. Dinarchus quoque ait eam esse „harmoniam quattuor elementorum”, hoc est temperantiam et concordiam elementorum, non constantem ex vocibus, sed

1 corpus *om.* *C¹* et corpus *post an.* *supra vers. add. C²* ut *vid.* 2 idem hoc *CB* hij idem *A* entia *A* 3 dicunt (*supra teras. ur.*) *C* 4 vero] namque *A* et² *om.* *B* 5 Hippo n ego yppon O 8 autem *om.* *B* totius ex totis corr. *P¹*, item 45, 25, 27 46, 17; 69, 26; 82, 10; 107, 5 animae *A* ex humidis vap. (*hoc ord.*) *B* vap. ex humoribus *A* 9 ea *B* vero *om.* *A* <uno> *ego*, <eodem> *Ho*, cui conjecturae obstat sermo interpr. (όμοτρενής = unius generis constanter) 10 nasci * (ñ eras. *vid.*) *P* vaporem ante vaporis additum *lin.* *infra ducta del.* *P¹⁻²* post ipsis *add.* est *A* 11 inepta est facta disc. *A* inepta est disc. facta *C* (*hoc ord.*) facta *om.* *B* 12 eam et] eamque *A* 14 Thales *Ho* Thalius (Thallius *A*) *O* //dixit// primus (*signa invers. m 1 add. vid.*) *P* 15 est mob. *transp.* *A* 16—17 ipsum et vero *om.* *B* *post intell. add.* et *A* 19 vero] autem *A* expl. corp. esse pr. (*hoc ord.*) *A* 20 natura *B* 21 Dinarchus *Ho* (Δείναρχος) Denarcus *O*, sed paulo *infra dinarchus P* dinarcus *D* (*idem constanter codd. Bg*) quoque] que *A*

in corpore calidorum et frigidorum et humidorum et
 siccorum concordem temperiem. Sciendum vero, quod
 et horum alii animam substantiam esse dicunt, Ari-
 stoteles vero et Dinarchus non substantiam di-
 cunt esse. Item alii quidem dicunt unam et eandem
 omnium animam esse divisam per singula et iterum
 in se ipsam redeuntem, velut Manichaei et qui-
 dam alii, alii vero multas et differentes secundum
 speciem, alii vero unam et multas. Omnia vero si di-
 cantur his obicienda sententiis, necesse est sermonem
 producere. Sed communiter contra omnes animam
 corpus esse dicentes sufficient, quae ab Ammonio
 magistro Plotini et Numinii Pythagorici dicta
 sunt. Sunt autem haec: 'Corpora propria natura mu-
 tabilia et convertibilia esse et divisibilia et omnino ad
 ignotum exsecabilia; nulloque in ipsis indissolubili
 permanente, indigent aliquo componente et condu-
 cente et velut constringente et continente ipsa, quod
 animam dicimus. Si igitur corpus erit anima, ut etsi
 sit tenuissimum, quid iterum erit, quod eam contineat?
 Monstratum est namque omne corpus indigere con-
 tinente et sic ad inconveniens, donec pertingamus ad
 essentiam incorpoream. Quod si dicatur, velut Stoici,
 robustus motus circa corpora esse, introrsus et ex-
 trorsus movens et, qui movet extrorsus, qualitatibus
 et quantitatibus sit determinativus, qui vero introrsus,
 unione et essentia, interrogandum eos, cum omnis mo-

1 calid. in corp. B in calid. corp. C (*hoc ord.*) et frig.
 et hum. et sicc. CBg (*kai ter in codd. Graecis*) et frig. hum.
 et sicc. PBEI hum. frig. sicc. A 2 concordiam tempe-
 rantiam A 4-5 dic. esse P transp. A esse om. CB 5 qui-
 dam A 6 esse ante omn. pon. A 7 velut (*velud P*) M ut B
 13 numinii (numini A) O Numenii Ho (*vouμηνιον sive vouμενιον*
mel., vouμηνιον det. codd. Nemesis), itacismum quem vocant
opprimere nolui 14 mutabilia om. A 15 et¹ om. P¹AC
suppl. supra vers. P² esse om. A 16 execrabilia ... indi-
 visibili A 18 et¹ om. A 19 animā// (1-2 litt. er.) P et si PC
 si A etiam B 20 quod B 23 esse<ntiam> Ho esse O
 26 pro sit exp. esse 27 unitione C¹ corr.*C¹⁻²

- tus ab aliqua virtute sit, quae virtus sit illa et in quo
 11 essentietur. Si igitur virtus materia quaedam sit, eis-
 dem iterum utemur rationibus. Quod si non materia,
 sed materiatum, aliud quidem erit materiatum a ma-
 teria. Quod enim participat materia, materiatum dicitur.
 Quid igitur erit, quod participat materia, utrum
 materia illud idem, an immateriatum? Si igitur ma-
 teria, quomodo materiatum et non materia? Quod si
 non materia, immateriatum ergo. Si vero immateriatum,
 non corpus; omne enim corpus materiatum.
 12 Quod si dicatur, quod corpora tripliciter dimensibilia
 sint, anima vero per totum corpus diffusa tripliciter
 dimensibilis sit ideoque et corpus omnino, respon-
 debimus, quod omne corpus sit tripliciter dimensibile,
 sed non omne tripliciter dimensibile corpus. Etenim
 locus et qualitas, incorporea existentia secundum se
 ipsa, secundum accidens in quantitate quantificantur.
 Similiter autem et anima per se ipsam adest indimen-
 sibilis, secundum accidens vero, in quo est, existente
 tripliciter dimensibili, conspicetur et ipsa tripliciter
 13 dimensibilis. Amplius, omne corpus, si extrorsus mo-
 vetur inanimatum erit, si vero introrsus animatum.
 Si igitur corpus est anima, si quidem extrorsus move-
 tur, inanimata erit, si vero introrsus, animata. Sed
 est inconveniens et animatam et inanimatam dicere
 14 animam. Non igitur corpus anima. Amplius, si anima
 nutritur, ab incorporeo nutritur; eam namque disci-

2 Si igitur virtus *duplicat* C 3 iter. utem. *transp.* A
 non PA non e C non (ē =) est B 4 materiatum^{1]}] materialiter A
 quiddam A a materia materiatum (*hoc ord.*) D 6 Quid—
 quod] Quod erit dicitur quid C 7 immateriatum] materiatum A
 12 //totum// per C 14 sit om. A 17 quantitate *duplicat* A
 18 autem *supra vers. suppl.* A² ut vid. dimensibilis C¹ corr.
 C³ ut vid. indivisibilis A 19 vero M ut B 20 conspicitur CB
 21—22 extorsum . . . introrsum CB post movetur d. i. v. ἢ
 ἔνδοθεν — ἔξωθεν 23 si quidem ego cum Bg (ει μὲν) si
 quod A si P et si C et B 23—24 extorset . . . introrset C
 25 Inconv. est et an. dīc. an. et inan. (*hoc. ord.*) A

plinae nutriunt. Sed nullum corpus ab incorporeo nutritur. Non igitur corpus anima. Xenocrates sic conclusit. Si autem non nutritur, cum omne corpus animalis nutriatur, non erit corpus anima.' Et haec 15
 5 quidem communiter contra eos, qui dicunt corpus esse animam; singularia vero haec sint contra eos, qui probant sanguinem vel spiritum esse animam, quia spiritu vel sanguine separato moritur animal. Non illud dicendum, quod quidam dinoscentes esse, quod scrip-
 10 serunt, dicunt: 'Igitur quando pars sanguinis effluet, effluet et animae.' Vaniloquia namque sunt haec, quia de homiomeris pars ablata idem est, quod et totum. Est enim aqua et multa et minima; similiter et argen-
 15 tum et aurum et omnes horum partes non differunt ab invicem secundum essentiam. Sic igitur et ablatus sanguis non minus erit anima, quam remanens san-
 guis. Sed illud est magis dicendum, quod si sanguis 16
 est anima, quod eo ablato moritur animal, omnino et phlegma anima erit et cholera utraque. Qualecum-
 20 que namque eorum defecerit, finem vitae conduit. Amplius quoque: Si horum quodlibet anima est et 17
 hepar et cerebrum et cor et stomachus et renes et intestina et alia multa. Quolibet enim horum ablato moritur animal. Sed et multa sunt non sanguinea, 18
 25 animata vero, ut quae dicuntur selachia et malakia ve-
 luti sippiæ et lolligines et smyli et omnia ostracoder-

---

2 non * igitur (eras. est?) P ergo non est B Xenocrates Ho
 Scenocrates PCB Senocrates A 3 inclusit B 4 hoc AC
 5 esse an. transp. A 6 sunt A probantj dicunt A 10 pars
etiam ante animae exspect. effluet. effluet P effluet AC
 effluit B 11 namque om. B 12 homiomeris *ego* omiomeris PC
 omiomiris B (*sic constanter fere*) minimis A homoeomeris Ho,
 sed cf. 25, 13 et PC est A om. B 14 eorum B 15 et om. B
 17 est mag. transp. B quod P quia B om. AC 19 an. erit
 transp. B 19 Qualecumque namque M Quodcumque enim B
 20 eorum om. C¹ suppl. C² ut vid. 22 res A 23 alia multa
 transp. B 24 et om. B 25 malakia (*μαλάκια*) *ego* malakya P
 malachia D 26 sippiæ (sypiae B) O sepiæ (*σηπίαι*) Ho, cf. 25, 13
 lolligines A uligines PCB smyli P sinili A similia CB

mata et molles habentia cocleas, ut locustae et cancri et astaci. Si igitur sunt animata et non sanguinea,
 19 manifestum, quod non sit sanguis anima. Sed et contra eos, qui dicunt aquam esse animam eo, quod aqua vivificare videtur omnia et absque ea vivere sit impossibile, sed omnia deficiant. Nam nihil absque nutrimento vivere putant. Igitur animam dicent et escas omnes. Contra quos dicendum cum multa animalia sint non bibentia, ut de quibusdam aquilis dicitur et
 20 perdicibus, possintque vivere absque potu, cur magis aqua erit anima, quam aer? Ab aqua namque possibile est abstinere in longum, anhelare vero aerem nec
 21 per modicum. Sed nec aer est anima. Multa namque sunt viventia, sed aerem non anhelantia, velut apes et sphikes et formicae et reliqua non sanguinea et marinorum multa et omnia quaecumque pulmonem non habent. Nullum namque pulmonem non habens anhelat aerem, quod et convertitur. Nam nullum non
 22 anhelans aerem pulmonem habet. Quia vero et Cleanthi Stoici et Chrysippi referuntur rationes quaedam, exponendum est harum solutiones, ut eas
 23 dissolverunt Platonici. Cleanthes namque talem

2 malim astaki, cf. supra malakia   3 post manif. add.
 est CB et om. A   4 animam ante aquam pon. PCB
 5 vivif. vid. transp. A   6 Nam B Sed M   7 an dic. in fine
 enunt. pon. D dicent PA dicunt B ἔτε dicunt (esse del. m.
 1—2) C   9 sint om. B aliquis C   10 possuntque AC
 absque] sine C   11 aqua erit transp. A   12 abst. ante possib.
 pon. P; exspect. in long. possib. abst. (ἐπὶ πολὺ δυνατὸν ἀπο-
 σχέσθαι) longum] locis A aerem om. B   13 per inmodicum B
 in permodicum Ho   14 post anhelantia d. i. v. ὡς τὰ ἔντομα
 πάντα velut] ut A   15 et sphikes Ho et sfikes PB et sfikia
 C om. A   16—17 omnia quae(cumque supra vers. suppl.
 m. 2) . . . habent C omnia . . . habentia B   quaecumque . . . ha-
 bentia A Nullus B   19 aera A Quia] Quod A   20 cleanthi
 (cleanti C) stoici PC cleanti (supra e delet. o scr. m. 1) stoyci B
 de his antistoici A, fort. Cleanthi⟨s⟩ Stoici cum Bg   21 post
 quaedam d. i. v. οὐκ εὔκαταφρόνητοι   eos B   22 cloantes B
 dicentes A

colligit syllogismum: 'Non solum', inquit, 'similes efficimur parentibus secundum corpus, sed et secundum animam passionibus, moribus ac dispositionibus. Sed corporis est simile et dissimile et non incorporei.

5 Corpus igitur anima.' Sed si secundum animam similes et dissimiles non dicimus, ex partibus totum non constabit. Sed falsum est simile et dissimile non esse incorporei. Dicimus namque numeros similes esse, quorum latera sunt similia, ut VI et XXIII. Latera 24 namque sex sunt: II et III, et XXIII: IIII et senarius numerus. Hanc habet analogiam II quidem ad IIII et III ad VI. Dupla ratione referuntur. Nam IIII duorum dupla sunt et VI trium. Sed incorporei sunt numeri et figurae quoque figuris similes erunt, quaecumque angulos rectos habent et latera secundum eandem rationem circa rectos angulos. Sed et ipsi idem figuram incorpoream confitentur esse. Amplius, sicut quantitatis est proprium aequale et inaequale, sic et qualitatis simile et dissimile. Sed incorporeum est qualitas. 20 Erit igitur etiam incorporeum incorporeo simile. Iterum 25 inquit: 'Nullum incorporeum compatitur corpori neque incorporeo corpus. Compatitur autem anima corpori. Condolet enim infirmanti et exciso et corpus animae. Cum ea erubescente fit rubeum paventeque pallidum.

2 et M etiam B 4 simile atque dissimile C dissimile atque simile A et non M etiam ut B 5 Corp. igit. transp. A 6 et] ac A dicimus P¹C corr. P³ ut vid. parentibus A 7 Sed M At B 10 sex. (VI. C) sunt M sunt VI (hoc ord.) B et¹ et et² om. B <XXIII> Ho om. O senarius numerus M .VI. B 11 II.] due A .III. M tria B 12 .III. D quattuor P, tales differentias in iis quae sequuntur neglexi 13 dupla duorum sunt (hoc ord.) C dupla sunt .II. A duplum est .II. B trium M .III. B //numeri //sunt C om. A 16 et om. B 17 confitentur idem esse A confitenti videntur esse B 19 simil' et dissimil' A incorporeum A (ἀνθρώποις) incorporea PCB 20 Item Ho sine causa et hic et 41, 19; 48, 25; 85, 4 23 infirmamenti C infirmitati A aiēa = anima A 24 ea erubescente ego ea rubescente B erubescente PA rubescente C rubrum A paventeque pallidum ego pallidumque pavente (hoc ord.) D pavente pallidum P

- 26 Corpus igitur est anima.' Sed alterum concessorum est falsum, quod ait: 'Nullum incorporeum corpori compatitur.' Numquidnam in sola anima hoc aderit? Hoc enim tale est, velut si quis dixerit: 'Nullum animal superiores genas movet; corcodillus autem superiores genas movet; non erit igitur animal corcodillus.' Sed falsa propositio est, quae dicit: 'Nullum animal superiores genas movet.' Ecce enim corcodillus animal est et superiores genas movet. Eodem modo se habet, cum dicatur: 'Nullum incorporeum corpori compatitur.' Accipitur enim, quod quaeritur, in demonstratione.
- 27 Quod si quis concederet verum esse, nullum incorporeum corpori compati, tamen, quod consequitur, non erit manifestum, quod compatiat scilicet anima infirmanti et exciso corpori. Dubitatur enim, sive corpus sit, quod dolet, accipiens ab anima sensibilitatem maneatque ipsa impassibilis, sive etiam condoleat corpori. Prius autem tenetur magis a sapientioribus. Sed nullus
- 28 ex dubiis colligit syllogismos, sed ex manifestis. Ex his quoque, quae sunt circa substantiam, ostenditur quedam incorporea compatientia esse corporibus. Qualitates enim incorporeae existentes patientibus corporibus
- 29 patiuntur et ipsae in dissolutione et generatione simul permutatae corporibus. Chrysippus vero dicit: 'Mors est disiunctio animae a corpore. Nullum autem

1 est anima *transp.* B 2 post falsum *d. i. v.* κατὰ πρόσληψιν
 συγκείμενον ait *PA* autem *CB* nullum *M* illum *B* 3 hoc
 anima aderit (*hoc ord.*) *B* anima hoc erit *A* 4 quis] quod *A*
 5 corcodillus *C* (*cf. κορκόδειλος P*) corcodrillus *P* cocodrillus *AB*
 6 non — movet (8) *om.* *A*¹ *in calce pag. suppl.* *A*² cor-
 codrillus *A*² cocodrillus *B* 7 falsa ex fas *corr. P*² prop. est
*transp. PA*² post est *d. i. v.* καὶ ἐνταῦθα κατὰ πρόσληψιν
 8 enim *om.* *B* cor(co supra vers. *suppl. m. 2*)dillus *P* cocodril-
 lus *AB* 12 verum esse *om.* *A* 13 corpori compatitur *A* cor-
 poreo compati *CB* 14 compatitur *A* infirmitati *A* 16 sit
om. *A* quod ex quid *corr. C*¹⁻² manetque *B* 17 ipsa
om. *A* etiam *PC* et *A* *om.* *B* 18 sapientibus *A* 19 du(biis
in ras. m. 2) *C* 21—22 qualitas enim in corpore existens com-
 patitur parientibus corporibus compatiuntur *A* 24 permu-
 tare *A* 25 Nullum *M* Nil *B*

incorporeum a corpore disiungitur neque corpori coniungitur sed anima et coniungitur corpori et disiungitur. Anima igitur non erit incorporea.¹ Sed horum verum est mortem disiunctionem esse animae a corpore. Non autem adiungi incorporeum corpori falsum quidem est universaliter dictum, sed in anima verum; falsum quidem eo, quod linea incorporea existens et adiungitur corpori et disiungitur a corpore. Similiter et albedo. In anima autem verum est; non enim adiungitur corpori anima. Si enim adiungitur, manifestum, quod adiacet ei. Si autem adiacet, non toti adiacet; impossibile enim corpus corpori totum toti adiacere. Et sic non erit totum animatum animal. Ut, si adiungitur, corpus quidem erit anima, sed totum non erit animatum animal. Quod si totum sit animatum, nec adiungitur nec corpus est anima. Sed animal totum est animatum. Igitur neque adiungitur neque corpus erit et separabitur incorporea existens. Quia vero non sit anima corpus, manifestum [est] ex iam dictis, quod vero non sit substantia, deinceps dicendum. Quia vero Dinarillus harmoniam esse diffinivit animam, — contra dicens enim Socrati animam harmoniam dixit esse, dicens imitari animam harmoniam, corpus vero lyram — exponentum igitur huius solutiones, quae sunt in Phaedone Platonis. Una igitur est, quae constat ex praeostensis ab eo. Praeostensum est nam-

---

2 et¹ om. AB 4 disiunct. esse transp. D 6 sed ego sed et A et PCB animam B 7 linea A littera = littera PCB existens om. A¹ supra vers. suppl. A² 8 post Simil. add. autem A 9 anima autem M animum B 11 adiacet³] abiacet C 12 enim P enim est B, transp. AC Et in ras. C² 13 erit (corr. m. 3) P Ut — animal (15) om. A 14 quidem] quod B 15 sit om. B anima. tum A 16 anima est corp. (hoc ord.) C anima esse corpus B Sed] Si A esse B 17—18 et separabitur om. B 19 est delevt quod] Quia A 22 contradicens enim socrati P²C contradicens socrati P¹A quam dicens enim socratem B 23 imit. post harm. pon. A 24 post exponentum add. est A solutione(s suppl. m. 2) P 26 habeo (h del. m. 2) P

que, quod disciplinae rememorations sint. Hoc igitur acceptum velut manifestum explevit rationem hoc modo: 'Si disciplinae rememorations sunt, erat nostra anima, antequam in homine fieret. Sed si harmonia est, prius quidem non erat, sed posterius facta est adaptato corpore. Omnis enim compositio non aliter se habet quam illa, ex quibus constat. Nam communio quaedam est compositorum compositio, harmonia existens, et non impedit eam non praecessisse ea, ex quibus est composita, sed potius subsequi. Oppugnat igitur harmoniam esse animam et disciplinas rememorations esse. Sed hoc verum est; falsum igitur animam harmoniam esse. Amplius, anima et repugnat corpori et principalem obtinet rationem dominans ei. Sed harmonia neque praecedit neque oppugnat. Non igitur est anima harmonia. Item, harmonia ab harmonia magis et minus est harmonia in remittendo et intendendo non ratione harmoniae. Impossibile namque est magis et minus habere, nisi in sonoritate. Si enim acutus sonus et gravis deinceps permutentur, rationem quidem eandem servabunt in magnitudine vocum, sed permutationem suscipit harmonia secundum sonoritatem magis et minus extensa. Anima autem ab anima non erit magis et minus. Harmonia igitur non erit anima.

---

1 sint remem. *CB* (*hoc ord.*) sunt remem. A 2 mani-
festam A explevit D explebit P 3—4 erit anima nostra
antequam *CB* erat aña anima nostra quam A 5—6 adaptato
corpo ex adapto corporis corr. A² 8 existens M ostensa B
10 subsequi ex consequi corr. A² 11 animam esse AB (*hoc*
ord.) animam esse anima C 12 esse om. A post falsum
add. est B 14 hoc dñs (*utrumque del. et in marg. scr.*
dominans ei m. 2) A 15 praecedit neque om. A 15—16
igitur est *transp. CB* 17 remittendorum intendendo B et
intendendo om. A 18 non ratione P rationem D namque]
igitur A 19 nisi] non A 20 sonus post gravis pon. B
post gravis deest *interp. verb.* ἔπειτα ἀνθέων 21 eand.
serv. *transp. B* in magnitudine] magnitudinem C vocis A
24 exit A magis ex maius corr. P¹, ut vid. igitur M
autem B

Amplius, anima virtutem et malitiam suscipit. Harmonia autem concordiam et discordiam non suscipit. Harmonia igitur non est anima. Item, anima suscipiendo contraria secundum partem, substantia est et subiectum. Sed harmonia qualitas est et in subiecto. Substantia autem a qualitate aliud. Igitur anima ab harmonia aliud. Harmonia autem participare animam nihil inconveniens, sed non propter hoc harmonia erit; neque enim, quia virtute participat, virtus erit anima.³⁷

Galenus autem testari videtur in demonstrativis sermonibus, tamquam nihil de anima appareat loquens; sed est videre ex his, quae dicit, ut magis velit crasin id est temperantiam esse animam (hanc enim consequuntur morum differentiae), ex dictis Hippocratis confirmans rationem. Sed si hoc est, manifestum, quod et mortalem eam esse neverunt; non omnem autem, sed irrationalem solam animam hominis. De rationali vero dubium est eum hoc dicere. Quia vero non possit corporis crasis esse anima, ex hoc manifestum.

Omne corpus animatum et inanimatum ex quattuor elementis constat. Nam horum crasis id est temperantia corpora constituit. Si igitur corporis crasis est anima, nullum erit inanimatum. Et sic colligitur ratio: Si crasis corporis anima est, cum omne corpus crasin habeat, omne corpus animam habet. Sed si omne corpus animam habet, nullum corpus erit inanimatum.

1—2 mal. et virt. . . . disc. et conc. (hoc ord.) A 2 non
del. P³ ut vid. 4 contraria — 5 subiectum] secundum partem
contraria secundum partem substantia est insubiectum A
6 anima post harm.¹ (7) pon. CB 7 autem B (μέντοι) igitur M
principare C principate A anima AB 9 principat AC
10 Gal' A Galienus P Gñal' = Generalis CB corr. Ho post
autem d. i. v. ἀποφαίνεται μὲν οὐδέν, ἀλλὰ καὶ 12 crasim
(constanter) A 13 id est M enim B consequenter A
14 differre A 15 conf. rat. transp. A manifestum est quod
et mortale esse neverit A 17 sol. an. transp. B 18 eum
om. D hoc est dubium (h. o.) A 19 corporis et ex om. A
22 igitur M ergo B 23 colligit A 24 cum omne] cōe A

Nec lapis ergo nec ligna nec ferrum nec aliud quid
 42 inanimatum erit. Quodsi non universaliter omnem
 crasin corporis dixerit animam esse, sed quandam, in-
 quirendum, quae sit illa crasis, quae facit animal
 animae locum habens. Quamcumque namque dixerit
 43 crasin, hanc eandem inveniemus et in inanimatis. Novem
 enim existentibus crasibus, ut ipsem de crasi loquens
 demonstrat, octo quidem inaequalibus et una aequali, se-
 cundum aequalem quidem dicit constare hominem; se-
 cundum alias vero inaequales alia animalia secundum 1
 speciem cum intensione et remissione secundum magis
 et minus. Sed inveniuntur novem crases etiam in in-
 animatis secundum magis et minus, ut ipsem iterum
 44 in haplis, hoc est in libro simplicium, demonstravit. Am-
 plius, si anima crasis est, cum crases permutentur se-
 cundum aetates, et tempora et diaetas et anima permu-
 tabitur. Sed si permutabitur, non eandem habebimus
 animam velut et crasin, sed modo leonis, modo pec-
 coris, modo vero alterius cuiuslibet, quod est incon-
 45 veniens. Item, crasis non repugnat desideriis corporis, 2
 sed cooperatur. Ipsa enim ea movet; sed anima op-
 46 pugnat. Non igitur crasis est anima. Item, si crasis
 est anima, cum crasis sit qualitas, qualitas vero et adsit

1 lignum *AB* lingua *C¹* corr. *C²* quod *C* 2 non supra
 vers. suppl. *P²* omne *C* 3 dix. esse an. *B* an. dix. esse *A*
(hoc ord.) inquirendam A 5 *Quicumque AB* 6 in ante
 inan. om. (supra vers. suppl. *P²*) *M* 9 aequalis *A* dicit
 (constare suppl. in marg. m. 2) // (dicit *eras. vid.*) hominem
 (coēm lineis transvers. delet.) *A*; post hom. d. i. v. ov — kpá-
 cewc 10 alias vero *transp. A* 11 intentione *C¹* corr. *C²*
 contentionem *A* remissionem *A* 11 et 15 secundum ex
 sed corr. *P²* 12 minus rad. ex manus corr. *P* novem
 (IX. *A*) crases *M* (exspect. post inanim. pos.) ·VIII· *B* inani-
 matum *A* 13 iterum om. *B* 14 haplis *ego aplis O*
 15 anima om. *C* 16 et¹ om. *B* 18 et om. *A* leonis
duPLICAT A pecoris *M* alicuius pecoris *B* 19 vero om. *A*
 modo vero alterius cuiuslibet om. *B* 20 corporis om. *B*
 21 ea movet ex amovet m. 1 et 2 corr. *P* vet sed anima
in ras. C² obpugnet *C* oppugnantur *B* 22—23 crasis est
transp. AC Iterum *C* 23 et om. *A*

et absit praeter subiecti corruptionem, et anima separabitur absque subiecti corruptione. Sed hoc non est verum. Non igitur crasis vel qualitas est anima. Nam 47 nec etiam ut alterum oppositorum naturaliter inesse dicunt animali, ut igni calorem. Inseparabile namque est hoc. Sed crasis appetat separabilis; praecipue enim ipsi medici medicinali arte commutant crases. Amplius, 48 omnis corporis qualitates sensibiles sunt. Anima autem non est sensibilis, sed intellegibilis. Qualitas igitur corporis non erit anima. Item, corporis et spiritus cum 49 dispositione carnium et nervorum aliorumque bona temperantia est fortitudo, et calidorum et frigidorum et siccorum et humidorum bona temperantia salus est, et moderatio membrorum cum bono colore pulchritudinem efficit corporis. Si igitur harmonia hoc est concordia salutis et fortitudinis atque pulchritudinis anima est, necesse esset hominem viventem nec infirmari nec debilitari nec deturpari. Sed frequenter evenit non unam solum, sed has tres simul eucrasias perdi et vivere hominem. Contingit namque eundem simul et turpem esse et debilem et infirmum. Non igitur eu- 50 crasia corporis est anima. Quomodo igitur naturales quaedam malitia et virtutes hominibus adsunt? Hoc tamen vere contingit ex crasi corporis. Nam sicut naturaliter sunt salubres ex crasi et morbi, sic quidam

1 et — 2 corruptione *om.* *B* 3 crasis — anima] est crasis vel qualitas est anima *C* est verum crasin vel qualitatem esse animam *B* 4—5 inesse dic. *transp.* *P¹B* in ord. red. *P^{2—3}*

6 est *om.* *A* appetat] est *A* 8 Anima autem est intelligibilis non sensibilis. Quantitas *A* 10 Iterum *AC* 11 dispos. carn. *transp.* *B* et nervorum *om.* *A* 12 temp. est *transp.* *B* calidorum] colorum *A* 13 et¹ *om.* *B* et h. et s. (*his compend. et hoc ord.*) *A* salus est *transp.* *A* 15 efficit *om.* *A¹* in marg. *suppl.* *A²* hoc est] id est *A* 16 atque *M* et *B* 17 esset] est etiam *A* 18 debil. nec infirm. (*hoc ord.*) *B* 19 post sed add. etiam et simul post deperdi pon. *A* 20 Contigit *A* simul post infirmum pon. *A* 22 est anima *transp.* *B* 24 tamen vere *transp.* *C* continget *AC*

naturaliter existentes picrocholi, hoc est constantes amaris cholericibus, irascibiles sunt, alii vero pigri, alii vero taciti. Sed quidam obtinent crasin et *praefiunt*. Sed aliud est, quod obtinet, et aliud, quod obtinetur.

- 51 Aliud igitur est crasis et aliud anima. Corpus namque organum id est instrumentum existens animae, si quidem congrue adaptetur, cooperatur animae ipsumque convenienter habet; si vero incongrue, obstat et tunc usus rerum animae oppugnatur ab incongruitate organi; et si nimis repugnaverit, ad illud quoque convertitur, quemadmodum musicus simul peccat cum distortione lyrae, nisi prius eam bene correxerit. Ideo 52 igitur usus animae est ex congruitate corporis, ut componat illud organum sibi congruum. Hoc autem ratione et moribus, haec quidem intendendo, illa vero remittendo, velut in harmonia, ut ipsa sibi congruum illud componat eoque tamquam organo convenienter utatur, sin autem, ipsa convertetur ad illud; quod saepe 53 contingit. Aristoteles autem animam explementum dicens nihil plus confert, quam hi, qui dicunt 54 qualitatem eam esse. Sed demonstremus prius, quid dicat explementum. Substantiam vero tripliciter dicit: 'hanc quidem, ut materiam subiectam, quae potestatem habet ad generationem; aliam vero formam et speciem, secundum quam specificatur materia; tertiam vero ex utrisque, hoc est ex materia et specie, factam, quae 55 relinquitur, ut sit animata. Est igitur materia quidem

---

2 amaris *P* ex amaris *A* a malis *CB* coleribus *O* cholericis *Ho*; nolui corrigere interpretem irascibiles vero sunt alii pigri alii taciti *A* 3 et <*p*>*raefiunt Iwanus de Mueller (litteris pridie Non. Febr. 1912 ad me datis, cf. περιγραφαι)* et reficiunt *P* et reficiunt (ci del. m. 1—2) *C* et reficiunt *B* alii respuunt *A* 4 et aliud *P* aliud est *A* aliud *CB* 5 igitur est *transp. C* igitur *B* 7 adaptatur *B* adaptaretur *C* 11 simil' *A* 12 distorsione *B* bene *om. B* 15 rationibus *A* 17 compo' *A* 18 sin .. convertatur *A* 20 nichil *D* nil *P* 23 hoc *B* post subiect. d. i. v. δ καθ' έαυτο μεν ουδέν έστι 25 materia *om. B*

virtus, species vero explementum et hoc quidem dupli-
 citer, uno ut scientia, alio vero ut contemplari et stu-
 dere, quod est in actu esse scientiam. „Et quoniam in
 consistendo animam et somnus est et vigilia, ad hanc
 rationem vigilia erit contemplari, somnus vero habere
 scientiam, et non operari.“ Sed prior est scientia actu.
 Ideoque primum explementum vocat speciem⁵⁶, secun-
 dum vero actum, ut oculus ex subiecto est et specie et
 est quidem subiectum in ipso, quae recipit visum ma-
 teria oculi. Vocatur autem et ipsa aequivoce oculus.
 Species vero sive forma et explementum primum oculi
 est ipse visus, qui dat ei posse videre, secundum autem
 explementum est actus oculi, secundum quem videt.
 Ut igitur mox genitus catulus nec unum habet exple-
 mentum, potestatem vero habet recipiendi explemen-
 tum, sic oportet accipere de anima. Ut enim ibi ad-
 veniens visus explet oculum, sic et in corpore nata
 anima explet animal, ut ‘nunquam sine corpore sit
 anima, nec corpus absque anima’. „Corpus etenim non
 erit absque anima, quia corporis erit anima. Et propter
 hoc in corpore consistit et in tali quidem corpore“,
 per se ipsam vero non existet. Sed primam quidem 58
 passibilem partem animae animam vocat, separans
 eius rationa[bi]lem; sed oportuit totam simul accipere
 animam hominis et non secundum partem et haec

2 uno] alio A vero et et om. B ut² om. A 3 post
 est d. i. v. τὸ μὲν ὁ τὸ διάθεσις τὸ δὲ scientia B 4 et²
 om. A 7 prim. exempl. transp. A 8 vero om. A ex P
 et D 9 in M ut B quae (ex quod corr. P²) M qui B
 10 oculus] oculis C 11 sine AB 12 ipse visus transp. A
 13 uidet* ex vident(?) corr. P² 16 de anima P in anima B
 in animam C ibi om. A 18 anima//animal //explet C sine
 corp. nunquam AC (h. o.) sine corp. nusquam B 19 corp.
 absque an.] sine anima corpus A 20 absque PA sine CB
 quia] quae A corporis M corpus B 22 existit B
 23 animael] a se A 24 eius om. D rationalem ego acci-
 pere] a corpore A 25 animam] partem B non om. B
 haec P (ταῦτα) hoc D

59 debilissimae partis de toto apparere. Deinde corpus dicit habere potestate vivere, etiam antequam fieret anima. Dicit enim corpus potestate vitam habere in 60 se ipso. Sed oportet corpus, potestate vitam habens, esse prius actu corpus. Sed non potest actu esse corpus, antequam suscipiat formam. Materia namque est informis et non corpus. Impossibile igitur est, quod non est actu, potestatem habere, ut ex eo fiat aliquid. Si vero et corpus potestate sit, quomodo, quod est potestate corpus, potestate vitam in se ipso habere potest? Aliter enim, in aliis possibile est habentem quid non uti ipso, sicut visum habentem non uti visu; in anima autem impossibile est hoc. Nam neque dormiens erit absque operatione animae. Etenim nutritur et augmentatur et imaginatur et anhelat, quod 61 praecipuum vitae indicium est. Ex his igitur manifestum, quod potestate vivere non potest inesse alicui, 62 sed omnino actu. Principaliter enim quod informat animam nihil est aliud nisi vita. Vita enim innata est animae, corpori vero consequenter. Qui dicit igitur salutem idem esse, quod et vitam, non vitam animae dicit, sed corporis et sic cavillatur. Corporalis etenim substantia secundum partem contrariorum est susceptiva, secundum speciem vero nequaquam. Si enim esset secundum speciem diversa permutatio, permutteretur et animal. Ideoque substantia secundum speciem con-

1 debilissimae partes *B* debilissimum partis *A* apparere *ego* appareret *B* apparent *PC* appareat *A* 1—2 corpus dicit *transp. CB* 5 actu corpus esse non pot. *CB* (*h. o.*); *has voces post suscip.* (formam *s. v. suppl. m. 2*) *pon. A* 6 namque] autem *A* 7 infirmis *B* ig. est *transp. A* 8 potestate *B* 9 potestate *om. A* 11 est *om. D* 12 sicut visum habentem (*uisū ha in ras. m. 2*) *C* si cum visu habentem *A* 16 praec. ind. vitae est *AC* praec. ind. est vitae *B* (*h. o.*), *fort. praec.* vitae est ind. Ex] Et *C* ig. manif. *transp. A* 18 omnium *B* 20 *post animae add.* et *A* qui *P* Quod *D* 21 quod et] quam *A* vitam¹ *D* vita *P* 24 spec. vero *transp. C* esset (est *A*) *post permutatio* (mutatio *B*) *pon. D* 25 *permutteretur in ras. m. 2* *C*

trariorum non est susceptiva, sed quae est secundum subiectum, hoc est corporalis. Anima igitur secundum nullum modum potest explementum corporis esse, sed erit substantia incorporea, suimet expletiva. Secundum partem etenim suscipit contraria, ut virtutem et vitium, quae non potest species suspicere. Deinde dicit: Explementum existentem animam immobilem esse secundum se ipsam, moveri autem secundum accidentem; nihilque inconveniens immobilem existentem movere nos. Etenim pulchritudo immobilis existens movet nos. Sed si hoc est, quod est immobile, movet. Sed, quod naturaliter habet moveri, movet et non immobile. Si igitur corpus per se motum haberet, nullum esset inconveniens ipsum moveri ab immobili. Nunc vero impossibile est immobile moveri ab immobili. Unde igitur corpori moveri, nisi ab anima? Corpus enim non est per se mobile. Primam igitur generationem motus volens ostendere non primam, sed secundam ostendit. Si enim non mobile movit, primum fecit motum; si vero mobile per se et aliter movit, secundi motus generationem expetiit. Unde igitur prima generatio motus corpori? Dicere namque a se ipsis moveri elementa, haec quidem levia natura, haec vero gravia, falsum est. Si enim levitas et gravitas motus

2 igitur animam A	3 esse om. A	4 suimet] sed
minus A	6 potest O	potuit Ho, sed δύναται leg. <i>interpretes</i>
<i>Armenius</i>	spec. susc. transp. A	8 autem] vero A
9 nihilque] nihil quia A	10 verba movere —	ocnon id
est (105, 2) desunt in C; octo enim membranae interciderunt		
īmobile A	11 est ² om. A	12 habet moveri Ho habet
movere PB transp. A, cet. cf. 'indicem'		14 esset PB
etiam A ipsi B Nunc — immobili om. B		17 per se
non est (hoc. ord.) A	19 non mobile movit PA īmobile	
mōū B	20 fec. mot. transp. B	mob. post se pon. A et
		aliter mōū B aliter movit A
	21 expetiit] expedit Ho exponit	Bg; exspect. 20—21 movet (κινεῖ) . . . exponit (ἐξηγεῖται), cf. 91, 5
		disponimus (διεξερχόμεθα) pr. gener. transp. A
		23 moveri post namque pon. A
		levia natura PB elementa levia A
24 enim — p. 40, 1 essent] igitur gravitas et levitas motus esset B		

essent, nunquam starent levia et gravia. Sed instant proprium assumentia locum. Non igitur gravitas et levitas causae sunt primi motus, sed qualitates elementorum. Si autem et hoc concedatur, quomodo posset esse ratiocinari et laudare et discernere opera levitatis et gravitatis? Certe si concedatur, nec harum discernerentur opera nec elementorum nec corporum.

- 68 Amplius, si secundum accidens movetur anima et corpus per se, etiam nec existente anima, per se corpus movetur. Si autem hoc est, et animal erit absque anima. ¹⁰ Inconvenientia autem haec; inconveniens ergo et antecedens. Sed nec verum est dicere omne, quod est natura mobile, etiam a violentia moveri nec omne violentia mobile et a natura moveri. Mundus enim natura mobilis violentia non movetur. Neque iterum, quod est secundum naturam mobile, hoc idem et secundum naturam quiescat. Mundus etenim et sol et luna, secundum naturam mobilia, secundum naturam quiescere non possunt. Eodem modo et anima, secundum naturam mobilis, secundum naturam quiescere non valet. ¹⁵ Quies enim corruptio est animae omniumque semper mobilium. Ad haec et quaesitum in principio insolatum remanebit, hoc est unde corpus contineatur, natura ²⁰ dissolvi natum. Sufficient autem haec pauca de multis demonstrare animam nec explementum existentem ²⁵ 71 nec immobilem nec in corpore nascentem. Pythagoras autem consulte assimilare semper et deum et

2 Non] Nisi A 3 levitas et grav. sunt pr. mot. causae
 (hoc ord.) A 4 concedant A 5 possunt Bg El Ho, malim possent et discernere PB discernereque A 6—7 horum
 discernere A 9 nec] non A per se post mov. pon. A
 10 autem hoc transp. A animal] aliud A 11 post haec
 add. est B ergo P vero A om. B 12 est¹ om. A 13 et 14
 mobil' A 15 viol. non transp. A Neque] nec B 17 quiescit B et (ante sol) om. B 19 et om. A 20 valet PA
 potest B 22 hoc AB quaesitum PB quae sint A insonitum B solvere non A 23 unde] ante B 23—24 cont. corp.
 natura natum diss. (hoc, ord.) A 25 demonstrantia A
 27 assimilem A

omnia numeris assuetus diffinivit et animam esse numerum se ipsum moventem, quod et Xenocrates imitatus exponit; non quod et numerus sit anima, sed quod in numerabilibus sit et in multiplicatis et quia anima est, quae discernit res, formas et figuras singulis apponendo. Ipsa enim est, quae species a speciebus secernens diversas eas monstrat alteratione specierum et multiplicatione numeri. Ideo numerabiles faciens res non omnino diversat a communione numeri.

Sed per se mobilem etiam ipse testatus est. Quia vero numerus non sit, manifestum ex hoc. Numerus quantitatis est; anima vero quantitas non est, sed substantia. Anima igitur numerus non est, etsi per plurima et numerum in intellegibilibus substantiam esse velint,

ut dicemus in sequentibus. Amplius, anima continua est; numerus autem continuus non est. Numerus igitur anima non est. Item, numerus aut par est aut impar. Sed anima nec par nec impar. Anima igitur numerus non est. Et iterum, numerus secundum appositionem crescit; anima vero secundum appositionem non crescit. Amplius, anima per se mobilis est; numerus vero descriptus est immobilis. Item, numeris unus et idem natura manens nullam qualitatem numeris contingenter mutare potest. Sed anima una eademque manens secundum substantiam permuat qualitates ex indiscipline ad disciplinam perveniens et a vito ad

1 assuetis (*us supra is scr.*) A diffinivit. et P diffiniū. et A diffiñ. B, eaedem notae in AB 42, 2 esse om. A 2 ipsum om. B et Xenocrates Ho et scenocrates PB assenocrates A 3 num. post anima pon. A sit innumerabilibus et multiplicatis A 7 discernens B 8 Ideo — 9 numeri om. B 10 testatus est] testatur A 11 ex hoc manif. (*h. o.*) A manifestum est ex hoc B 13 et PA etiam B 14 numeri A in¹ om. P¹A *supra vers. suppl. P²* 16 est¹ et autem om. A 17 aut¹ et est om. A 18 post impar add. est B 19 et iterum PA iterum B 22 immobilis om. A Item om. B 23 numeri*s (i ex u radendo corr.) P numerus AB 24 Sed] Si P¹ corr. P²

74 virtutem. Antiquorum igitur sententiae de anima
 tales sunt, Eunomius autem diffinivit animam esse
 substantiam incorpoream in corpore conditam, non
 dinoscens, ut peracutus existens, quod temptet ad idem
 75 conferre inconvenientia. Omne enim, quod ortum ha- 5
 bet, corporalem simul et temporalem, corruptibile est
 76 et mortale. Conveniunt quoque his et quae a Moyse
 dicta sunt. Sensibilium etenim generationem descri-
 bens nullam in ea intellegibilium manifeste posuit na-
 turam. Sed putantes quidam hoc sentiunt, quibus non 10
 77 omnes conveniunt. Si vero quis ex eo, quod post plas-
 mationem corporis immittitur anima, dixerit post cor-
 78 pus eam fieri, peccabit a veritate. Neque enim Moy-
 ses tunc eam condi refert, cum corpori immittitur,
 neque secundum rationem sic habetur. Si igitur mor- 15
 talem eam dixerit velut Aristoteles, qui dicit eam
 in corpore nasci, et ut Stoici, qui dicunt substantiam
 incorpoream, prohibeto dicere in corpore conditam,
 ne nobis accedat opinio mortalis animae et omnino
 79 irrationa[bi]lis. Et aliter, secundum eundem nondum 20
 repletus est mundus, sed semiplenus nunc et semper
 appositione indigens. Sed quinques milia ut minimum
 substantiarum intellegibilium unoquoque die fiunt ei,
 et quod est deterius, quando expletur, tunc dissolvetur

---

1 ad virt. et a vit. (h. o.) A   post virt. d. i. v. οὐκ ἄρα
 ἀριθμὸς ἡ ψυχὴ   2 tal. sunt de anima (h. o.) P   Eu-
 nomius PA Democritus B   animam diffinī (hoc ord.) B
 3 post conditam d. i. v. συμφωνήσας — δίδασκαλίας   4 quid B
 temperet AB   5 ort. hab. transp. A   6 corporalem PA
 temporalem B   temporalem P temporale (ex corporale corr.) A
 temporale et B   7 et mortale PB mortale est A   9 mani-
 festam B   10 quidem AB   hoc in haec mut. P²   10—11 non
 omnes ego (οὐ πάντες) nos (pro νῦν = non omnes ut vid.) P non
 B om. A   11 quis] qui A   13 peccavit AB   14 condi PB
 credi A   15 nec B   igitur PA ergo B   16 velut PB
 ut A   17 et om. B   post dicunt add. esse B   18 pro-
 hibeto Ho prohibeo PAB   20 irrationalis ego inrationabilis
 (irr. B) PB non materialis A   23 intelligibilem A   24 dis-
 solvitur B

secundum eundem perfectis hominibus in resurrectione
 animarum numerum expletibus; quo quid erit irratio- 80
 nabilius, dicere mundum tunc corrumpi, cum perfici-
 tur? Valde enim tenerorum puerorum est modus iste
 5 in arena campi mox, ut compleverint, dissolventium
 facta. Nam dicere ratione providentiae et non crea- 81
 tionis fieri animas (non *enim* substantiam novam nec
 aliam quam existentem est inducere, sed existentem
 per providentiam multiplicari) ignorantium est diffe-
 10 rentiam creationis et providentiae. Providentiae etenim 82
 opus est ex uniuscuiusque semine conservare corrupti-
 bilium animalium substantiam; dico autem eorum,
 quae non fiunt per putredinem, quia horum gene-
 rationem alia iterum putredo conservat. Creationis 83
 15 vero optimum opus est, ex non existentibus facere. Si 84
 igitur ex uniuscuiusque semine animae fiunt, ratione
 providentiae fiunt et corruptibles sunt, ut alia, quae
 ex propagine generis fiunt. Si vero ex non existentib-
 us inducuntur, ratione creationis fiunt et non erit
 20 verum, quod Moyses ait: „Requievit deus ab omni
 opere suo.“ Sed utraque sunt inconvenientia. Non igi- 85
 tur modo animae fiunt. Illud enim quod ait: „Pater
 meus usque modo operatur,“ non ad creationem, sed
 ad providentiam dictum esse ei placet. Videlur au- 86
 25 tem Apolinario animas ab animabus gigni, ut a cor-
 poribus corpora; propagari namque animam per gene-

2 quo quid *B* quo quid // (*em eras. vid.*) *P* quod *A* 4 mo-
 dus iste *transp. B* 5 arena *Ho* arenam *P* harenam *AB*
 7 fieri — 10 creationis *om. A* 7 *<enim>* ego *cum Bg El*
om. PB 9 ignorantium est *Bg El Ho* (ἀγνοούντων ἐcti)
 ignorantibus esse *PB* 10 etenim *PB* enim *A* 12 eorum
om. A 13 fiunt (*t in ras. m. 2*) *P* per putredinem, quia]
 putredine quam *A* 15 opus est *PC transp. A* est *deleverim*,
cf. 48, 19; 80, 15; in codd. Graec. ΠΒΦ etiam 50, 1; 124, 22 ἐcti
non legitur 17 corruptibilia *A* ut alia *PB* ut ex illa (*ex*
supra vers.) *A* 18 progenie *AB* 20—21 *expect.* ab om-
 nibus operibus suis (*Bg El*, ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ) *cf.*
 44, 5—6 23 usque modo *om. PA* 24 ei *ante dictum pon.* *B*
 25 apollinario *P* apolenario *B*, *cf. 5, 13* igni *P¹* corr. *P³*

rationem ait a primo homine in omnes, qui sunt ab ipso, velut et corpus et neque praeeexistere animas neque modo creari. Haec namque dicentes cooperatorem faciunt deum moechis, cum ex his pueri nascentur, et erit falsum, quod ait: „Requievit deus ab omnibus operibus suis,” si iterum et modo animas 5
 87 creat. Sed quia omnia, quae nascuntur per generationem uniuscuiusque seminis ostenduntur mortalia (ideo enim generant et generantur, ut corruptibilem permaneat genus), necesse erit aut mortalem dicere animam 10 ex uniuscuiusque semine natam aut non per generationem seminis eam fieri. Quod autem ex adulterio generatur providentiae rationi relinquimus ignotum nobis existens. Sed qui novit quomodolibet rimari, quae sunt providentiae novit omnino, quod generatur 15 vel per vitam suam vel per se ipsum utile ad futurum et ideo concedi illi animationem. Huiusque rei sufficiens accipimus indicium Salomonem de uxore Uriae 88 et David genitum. Consequitur autem, ut Manichaeorum sententiam perscrutemur, quam de 20 anima habent. Fatentur vero eam immortalem et incorpoream atque unam solam esse omnium animam, dispersam ac divisam per singula corpora, inanimata quidem et animata. Haec quidem amplius participare, haec vero minus; amplius autem animata, minus vero 25

---

1 post omnes add. ipsos A   2 et¹ om. A   praeeexistere
 supra praeeexistunt deletum scr. A²   3 creari PB curari A²
 curant A¹   Hoc AB   cooperatorem PA cooperatione B
 4 dñm (= deum) PA d'ni (= domini) B   5 ab o. o. s. (his
 notis) B   6 post suis d. i. v. ὥν ἤρξατο ποιεῖν et post
 modo supra vers. pon. et animas duplicat A   11 seminis
 natura A semine natura B   12 adulterio P   15 provi-
 dentiae] proni B   16 per¹] qui A suam om. A affuturum AB
 (prior f in ras. scr. m. 3) P   17 animationem B inanimationem P
 in animatione A   18 accepimus A   21 post eam add.
 etiam B   22 esse omnium transp. A   23 ac] et A per
 singula per corpora P   24 et 25 hoc AB   25 autem
 om. AB; expect. quidem (μὲν) animatum .. inanimatum (45,1) A
 vero om. AB

inanimata, multoque amplius caelestia, ut sic universalis animae partes essent singulorum animae. Et si quidem individue dividi eam dicerent ut vocem in audientibus, moderatum esset malum. Nunc autem ipsam substantiam animae dividi dicunt, et quod omnibus est deterius, principaliter eam in elementis esse volunt et dispertiri cum ipsis in ortu corporum; iterumque ad se reverti dissolutis corporibus, ut aqua dispersa iterumque collecta et commixta, et dicunt puras animas tendere ad lucem, lux existentes, graves autem a materia tendere in elementa et ab elementis in plantas et animalia. Sicque substantiam eius dividentes et corpoream ostendentes ac passionibus supponentes immortalem esse dicunt. Sed incident in contraria.

Dicentes enim discurrere graves animas ad elementa ipsisque commisceri, iterum eas post incorporationis separationem fatentur damnari iuxta magnitudinem peccatorum unientes eas iterumque per se separantes, eo quod et umbrae luce praesente dividantur et accedit nubilo uniantur. Sed impossibile est hoc in natura intellegibili fieri. Etenim umbrae sensibilium sunt, etsi concedat eas quis et dividi et iterum uniri. Plato 91

vero et unam esse et multas animas docet; unam esse totius animam, multas vero partium, ut ad totum animalium totius anima sit propria, iterumque ad ea, quae secundum partem, sit propria uniuscuiusque anima. Et dicit totius quidem animam distendi a centro terrae usque ad terminos caeli, non localiter eam

2 sing. an. *transp.* PA si quod A 4 esset] etiam A
 6 elementum B 7 volunt] dicunt A in ortu PA morte B
 9 que om. A 13 ostendens A 14 inmortales P
 17 dnari (= dominari) fatentur A 18 unientes P viventes B
 timentes A se] esse sive essentiam Ho, sed ὑπόστασιν interpres cet. loc. in existentiam (52, 6) vel substantiam (19, 14; 70, 16) expressit 19 praes. div. *transp.* B 20 in PA vel B 21 intelligi B 22 eas om. A et (post quis) om. B 23 animas P esse A om. B 25 ea P eam AB 26 que supra vers. suppl. P² 27 totius dicunt A 28 term. caeli *transp.* PA

distendi dicens, sed intellectualiter; hanc quoque animam esse circumferentem circulariter totum et continentem et constringentem quod est mundi corporeum. Indigere autem corpora continente in superioribus monstratum est. Facere vero hoc propriam ait animam.

93 Vivere enim unumquodque existentium propria vita et corrumpi solutione propria. Nam ut continetur et constringitur corpus, esse dicitur, cum vero dissolvitur, corrumpi; et vivere quidem ait omnia, non autem omnia esse animalia. Discernuntur enim ab inanimatis 10 plantae, quia crescunt et nutriuntur, hoc est nutribili et nascibili virtute; irrationalia vero animalia a plantis sensibilitate et rationalia ab irrationalibus rationabilitate; et sic omnia vivere dicentes distare faciunt uniuscuiusque naturam. Vivere igitur dicunt 15 omnia inanimata procreabilem vitam, secundum quod continentur a totius anima, ut solummodo sint et non dissolvantur. Hanc autem esse animam, quae gubernat 20 totum et quae mittit particulares animas prius a creatore factas, ostendit enim ab ipso creatore leges sibi 25 datas, quibus oporteat hoc totum eam dispensare, quas et generationem vocat et dantis virtutem sufficientem dispensare nos. Dicuntur autem haec in his, quae sunt de generatione. Communiter igitur omnes Hellines 25 animam immortalem ostendentes incorporationis denuo docent. Sed dissentunt de speciebus animalium. Hi etenim unam speciem, rationalem scilicet,

1 // distendi dicens (*os eras. vid.*) *P* extendi dicens *A* dicens distendi (*hoc. ord.*) *B* 2 circulariter] circum larem *B*
 4 corpore ex corpora corr. *A* 5 est *om.* *A* 6 unumquod *P* unumquemque *A* existentium *om.* *AB* 9 omnia *PA*
anima B 11 hoc est *om.* *A* 11—12 nasc. et nutr. (*h. o.*) *AB*
 13 rationalitate *B* 15 igitur *PA* ergo *B* 16 percitabilem *A* secundum *Ho* sed *PAB* ante quod add.: ita *B*
 id *Ho* 19 quae mittit] mündi (mutat superscr. *m. 2*) *A*
 creatione *A* 20 facta(s) *suppl. m. 2* *P* 21 // dispensare
 //eam *A* 22 virtutes *P¹* corr. *P²* 23 sunt post gen. pon. *A*
 24 Hellines *ego ellines PB dñs* (= dicimus) *A* Hellenes *Ho*;
cf. quae 25, 13 adnotavi . 27 etenim] enim *A*

et hanc in plantas et in corpora irrationabilium procedere et horum hi quidem secundum quosdam certos temporum circulos, hi vero, ut accedit. Alii autem non unam speciem animarum, sed duas, rationalem et irrationalem; quidam vero multas et tot, quot animalium sunt species. Hi vero maxime a Platone circa doctrinam hanc inserti sunt. Dicente enim Platone furiosas et irascibiles et rapaces animas luporum et leonum corpora induere, eas vero, quae sunt impecditae circa inertiam, asinorum et similiūm suscipere corpora, alii quidem proprie intellexerunt lupos et leones et asinos, alii vero figurate eum dixisse intellexerunt mores per animalia demonstrantem. Cronius autem in libro de regeneratione (sic dicit denudationem incorporationis) ut rationales omnes esse velit. Similiter autem ait Theodorus Platonicus in libro, quod anima omnes species sit, et Porphyrius similiter. Iamblichus autem e contrario his incedens secundum species animalium animae species esse dicit, hoc est differentes species. Scriptus ab eo est unus liber, in quo designat, quia non ab hominibus ad animalia irrationabilia neque ab animalibus irrationabilibus in homines denudationes incorporationis fiunt, sed ab animalibus in animalia et ab hominibus in homines. Et mihi videtur, quod iste hac de re sit melius contemplatus non solum,

1 plantam AB irrationabilia A 2 quidem PA qui B
 cert. temp. transp. A 4 animarum Ho animalis PAB duas
 rationalem et irrationalem] II. unam rationalem aliud irrationale A 5 quot s. v. suppl. P² ut vid. 7 inserti sunt
 ex insertis corr. P² 8 rapaces B capaces PA 11—12 lupos et leones et asinos PA leones et lupos B 12 eum
 dixisse intellexerunt A eum dicere intellexerunt P cum vero dixerunt intellexisse B 14 regeneratione P (Bg) generatione AB
 17 omnes species sit P (cf. omnes species est Bg) omnis species sit B sit omnis spes (antea ut vid. spēs = species) A
 18 e] *e (eras. h) P 19 esse om. B dixit A 20 est om. PA 21 ad eum alia irrationabilia A animam ad rationabilia B 22 animalibus om. B in] ad B 23 denudationis B 24 et¹ om. B 25 sit mel. transp. P

quae sunt sententiae Platonis, sed et ipsius veritatis, ut ex multis aliis ostenditur, maxime autem ex 103 hoc, quia nec una rationabilium motionum apparet in irrationalibus animalibus. Neque enim artes nec disciplinae nec consilia nec virtutes nec aliud quid ad intellectum pertinens in ipsis est, ex quo patet, quod 104 non convertatur in ipsis rationalis anima. Etenim inconveniens est dicere irrationalia rationabilia. Quamvis enim valde novellis infantibus solus irrationalis adsit motus, rationale tamen animam eos habere 10 dicimus eo, quod crescentes rationale patefaciant ac-
 105 tum. Sed irrationale in nulla aetate demonstrat rationale actum. Superfluo igitur habuisse rationalem animam inutili omnino futura rationali virtute. Sed nec cum his superfluum a deo factum esse simul omnes confitentur. Si autem hoc, bestiis atque feris rationalis anima esset immissa superfluo, nunquam valens opus suum demonstrare, et esset reprehensio dantis animam non necessariam corpori; nec artificis opus nec ordi-
 106 nem vel adaptationem scientis. Si vero quis dixerit mo-
 veri secundum dispositionem rationa[bi]liter animalia, sed figmentum eorum non esse susceptibile operationis artificiosae firmans dictum ab hominibus, quia excisis solis digitis manuum plurimas artes disperdant, non solvet, quod quaeritur. Erit enim iterum hoc 25 inconveniens, ut deus inutilem animam adaptasset corpori et superfluam et otiosam, impeditam per om-
 nem aetatem ad operationes proprias; ad hoc rationem

3 hac A rationalium P   4 irrationalibus B rationabilibus
 PA   5 nec aliud quod A ne aliud quid P   7 convertitur A
 8 est om. B rationalia P   10 eos post dic. pon. A   11 pate-
 faciunt AB   12 Sed — 13 actum om. B   12 irrational' A
 monstrat A   13 hab. post an. pon. A   15 nec om. B sim.
 om. transp. B   16 hoc om. B   17 esset immissa P
 transp. B etiam imissa A   18 et om. B [esest] etiam A
 20 adaptionem A mov. post disp. pon. A   21 rationaliter
 ego rationabiliter PAB   25 iterum hoc PA hoc verum B
 27 ante impedit. add. i. (= id est) A

quoque firmare temptant ex ignotis et non manifestis. Unde enim habent, quod secundum dispositionem moveantur animalia? Melius igitur est dicere convenientem unicuique corpori adaptare animam nihilque habere secundum dispositionem animalia amplius apparente in operibus eorum naturali simplicitate. Unaquaeque enim species animalium secundum proprium placitum movetur in usum et actum, ad quem facta est ab initio et secundum haec figmentum habuere congruum. Nec creator reliquit ea omnino absque iuvamine, sed unicuique naturalem et non rationalem indidit notitiam. Quibusdam enim astutiam indidit vellut artis imaginem et umbram rationalitatis, ut praesentia declinent pericula et futura caveant et ut congregetur creatura adinvicem, ut iam dictum est. Quia vero non rationaliter haec faciant, patet, quod unumquodque animal secundum suam speciem similiter operatur eadem et non differt abinvicem in multiplicitate operationis, nisi forte secundum magis et minus, sed potius secundum unum placitum tota movetur species. Omnis enim lepus timet similiter et omnis lupus similiter insidiatur et omnis simia similiter humanos actus imitatur. Quod non est in homine. Mille namque sunt semitae actus humani, quia liberum quid et sua potestatis est rationale. Unde non unus et idem

1 quoque *om.* A 3 igitur est *transp.* P ducere *Ho*
propter ἡγεῖσθαι, sed sine causa, cf. 42,12; 100,19 5—6 ampl.
natur. simpl. in oper. eor. appar. (h. o.) A 6 una quoque *B* unaque *A* 8 moventur *A* 9 hoc *AB* fig. hab.
transp. A 10 relinquit *A* 12 notitiam] notitia naturam *A*
 13 rationalitatum *A*; post ration. d. i. v. δύον τούτων ἔνεκεν
 14 declinet *P¹* corr. *P²* ut vid. declinant *A* carent futura *A*
 et² *om. B* 15 Quia] Quod *A* 16 rationabiliter *B*
hoc AB affec^t faciunt *A* 17 animal *om. et* suam spec,
transp. A sim. post ead. pon. *B* 18 adinvicem *A* 21—
 22 lup. simil. *transp. B* 24 sunt semitae *transp. A* senten-
 tiae *B* quid ego quidem *PAB* quiddam *Ho* 25 ante et
 add. est *AB* est *om. P*

omnibus est actus hominibus, ut unicuique speciei irrationabilium animalium. Nam a natura sola haec mouentur. Quae vero a natura sunt, similiter omnibus adsunt. Sed rationales actus alii sunt ab aliis nec
 110 ex necessitate omnibus idem. Quodsi quis dixerit pro vindicta delictorum in humana vita animam ad talia transmitti corpora, ex posterioribus faciens demonstrationem, quidnam est, quod in prima corpora animalium immissae sunt rationales animae nondum peccantes in corporibus humanis, eo quod nondum in 10
 111 ipsis exstiterint? Apponendus vero est huic sententiae Galenus, mirabilis medicus, qui probat per unamquamque speciem animalis diversam esse animae 112 speciem. Dicit enim in principio libri primi de utili operatione membrorum sic: „*Multa sunt animalium membra, haec quidem magna, illa vero minora, haec vero omnino in alteram speciem indivisibilia. Utilitas vero omnium eorum est anima. Corpus autem eius est instrumentum, et ideo multum differunt ab invicem 113 membra animalium, quia et animae.*“ Iterum autem in sequentibus eiusdem libri de simia quoque hoc addit: „*Quidni, o sapientissime reprehensor, diceret natura contra te derisorio per animam animali derisoriam oportuit dari corporis compositionem.*“ Sic vedit diversis secundum speciem corporibus diversas unitas 20 25

1 omn. post act. pon. AB est deleverim, cf. 43,15 spec. irrat. transp. A 2 animalium om. B 6 ad talia] ab alia anima A 8 est] * ē P 11 existerent A vero om. B sententiae PA disputationi B 12 Galenus Ho Gallienus P Gual' A G. B per om. A 14 lib. primi transp. A 15 ante Multa d. i. v. καὶ εἰ τοῦτο 17 in alt. om. (h. o.) B omnino inalterata A 18 omnium eor. transp. B anima PAB (ἢ ψυχή Π) animae Ho (τῇ ψυχῇ vulgo) 19 est om. B 20 Iterum autem P Item vero A Idem quoque B 21 in consequentibus A de sim. in fine enunt. pon. et quoque om. A hoc addit ego hoc addidit P haec addit B haec adidē A 22 Quidni ego (καὶ μὴν) quid si P Quod si AB o sapientissime] cum sapientissimo A naturae diceret A 23 derisorio] derisoriam A 25 videl' secundum speciem diversis A

esse animas. Et haec quidem de his. Quia vero animam ostendimus neque corpus existentem neque harmoniam neque crasin neque aliam aliquam qualitatem, manifestum ex his, quod substantia quaedam est 5 incorporea anima, quod etiam omnes confitentur. Quod autem nec corpus sit nec accidens, patet ex eo, quod incorporea sit substantia et non sit aliquid habentium esse in alio; haec enim et adsunt et absunt praeter subiecti corruptionem. Sed anima absente corpus corrumptur. Eisdem vero utentem rationibus convenit 114 demonstrare animam immortalem esse. Si enim nec corpus est, quod natura *ostensum* est dissolubile et corruptibile nec qualitas nec quantitas nec aliud quid corruptibilium, restat, quod immortalis sit. Multae 115 autem sunt ostensiones immortalitatis eius a Platone et aliis. Sed illae quidem obscurae et ad intellegendum difficiles vixque intelligibiles illis disciplinis insudantibus. Nobis autem sufficit ad demonstrationem 116 immortalitatis eius divinorum verborum doctrina de ea continens, quod verum est, quia divinitus est inspirata. Contra eos autem, qui non recipiunt Christia- 117 norum scripturas, sufficiat ostendere animam nullum esse corruptibilium. Nam si non est aliquid corruptibile, cum sit incorruptibilis, erit et immortalis. Et de his quidem sufficienter diximus.

1—2 an. neque corp. neque arm. ost. exist. neque cr. (h. o.) A

3 crasim PA aliquam qual. *transp.* A 4 manifeste A

4—5 inc. est (h. o.) P incorporea cum A 7 aliquid AB

9 corpore A 11 Si] sed A 12 <*ostensum*> vel <*monstratum*> ego cf. 119,6 vel 52,19; 127,11; <*demonstratum*> Ho et om. B 13 qd (pro q = quid aut pro qd' = quod) P¹ corr. P²

14 imortal' A immortale B 15 imm. eius *transp.* AB

16 ad om. A 18—19 demonstrationem immortalitatis eius B

demonstra(tionem suppl. et immorta in ras. 10 fere litt. scr. m. 2) litatis eius P inm. eius dem. (h. o.) A 20 div. est *transp.* A

21 autem eos qui christ. non rec. sc. (h. o.) A 22 an. post corr. pon. B 23 Nam ... corruptibilium² om. B aliquid A

24 post incorr. add. anima B et¹ om. A

DE UNIONE ANIMAE ET CORPORIS

3

- 1 Quaerendum autem, quomodo animae et corporis inanimati fiat unio. Difficilis enim res est. Sed si iterum non solum ex his, sed etiam ex intellectu consistit homo, ut quidam dixerunt, magis erit difficilior.
- 2 Omnia enim convenientia in existentiam unius substantiae omnino uniuntur. Omnia vero unita permutantur et non manent, quae prius erant, ut in elementis vide-
- 3 tur. Cum enim uniuntur, aliud quid fiunt. Quomodo 10 igitur vel corpus unitum animae manet iterum corpus, vel quomodo anima incorporeo existens et substantia per se unitur corpori et pars fit animalis retinens pro-
- 4 priam essentiam inconfusam et incorruptam? Necesse 15 est enim aut uniri animam et corpus et commutari et corrumpi utraque ut elementa, aut non uniri propter praedictas inconvenientias, adiacere autem ut regionales in regione aut mensurable in mensura, vel con-
- 5 fundi ut vinum et aqua. Sed quod non possit adiacere corpori anima, in sermone de anima monstratum est. Esset enim solummodo illa pars corporis animata, 20 quae proximaret animae, quae vero non adiungeretur, esset inanimata. Sicque fit, ut non possit dici esse ea, quae secundum appositionem, ut ligna vel ferrum vel

1 De unione animae et corporis *P* **14 fere litt. A 4 fere litt. *B*; in utroque cod. et hic et multis aliis loc. spatium pri-
mae litt. vocis inscriptionem sequentis a librario vacuum re-
lictum m. rub. non explevit; quo ipso initium novi cap. non
raro significatur 4 etiam post int. pon. *P* 6 existen-
tia *AB* 7 vero] enim *A* 9 fuerit (fuit) *A* 10 vel corp.
transp. *P* unitum] animae unitur *A* 14 enim] autem *A*
et² om. *A* 15 utrumque *B* 16 post praed. add. causas
et *B* regionales *P* regional' *AB* 17 mensurabil' *A* vel *PA*
aut *B* 18 aqua *PAB* (*idem apud Bg*) aquam *Ho cum p.*
qua emendatione interpres, non librarius corrigitur, cf. Indi-
cem in voce 'casus' quid *A* 19 corp. an. *transp.* *A*
20 et 22 esset *PB* erit *A* 22 esse om. *A* eam *B* 23 d. i. v.
φέρε εἰπεῖν post ligna non aliter atque apud *Bg*, ceterum εἰ-
πεῖν om. ΠΙΒ

aliquid tale. Et commixtio vini et aquae utraque cor-
ruptit. Neque enim pura aqua est commixtio neque
vinum. Et talis mixtura per appositionem facta re-
fugit sensibilitatem propter tenuitatem commixtorum.
5 Manifestum autem ex hoc, quod iterum abinvicem
possunt separari. Spongia enim oleo intincta puram
exsucat aquam, sic et papyrus. Sensibiliter autem
separare perfecte unita omnino impossibile. Si autem
nec unitur nec adiacet nec commiscetur, quae erit ratio,
0 ut dicatur animal unum? Plato igitur propter
hanc quoque inconvenientiam non vult animal ex anima
esse et corpore, sed animam corpore utentem atque
tamquam corpus induentem. Sed habet et ratio haec quid-
dam inconveniens. Quomodo enim unum esse potest
15 cum indumento anima? Non enim est unum vestis cum
vestito. Ammonius vero didascalus Plotini qua-
stionem hoc modo dissolvit dicens intelligibilia talem
habere naturam, ut et uniantur valentibus ea suscipere,
quemadmodum corruptibilia et unita maneant incon-
20 fusa et incorrupta ut adiacentia. In corporibus enim
unio permutationem convenientium omnino operatur,
quia in alia corpora permittatur, ut elementa in com-
posita et cibi in sanguinem et sanguis in carnem et
reliqua membra corporis. In intelligibilibus unio qui-
25

1 aqua A corr̄pit A corruptit P   2 aqua est commixtum P
est aqua commixta B post neque add. commixtum B   3 vi-
tium P¹ corr. P²⁻³   5-6 possunt adinvicem A puram ex-
sudat A purat et siccata B   7 sic et papyrus P sic etiam pa-
pirus B sicut ipsa pirus A   8 omnia impossibil' A
10 anima B igitur sibi B   11 quoque om. AB   12 esse
ante sed pon. AB atque] aut B   13 <et> ego (καὶ) om. PAB
quidam P¹ corr. P² ut vid. quoddam A   14 enim A s. v.
suppl. P² om. P¹B   esse unum potest (h. o.) B p̄at' pot̄
esse A   15 est unum transp. A vestis post vestito pon. B

16 vero] v B   17 ante hoc add. hanc B solvit A   18 et
om. B volentibus A   19 interfusa A   21 permuntantur PA
24 corporis. In om. et post intelleg. add. Animae vero in
corpore vel cum corpore B

dem fit, sed permutatio non consequitur. Non enim consistit intellegibile secundum essentiam permutari, sed aut integrum existere aut ad non existens venire.

- 13 Sed neque ad non existens corrumpitur. Nam non esset immortalis. Et anima vita existens, si in mixtura permaretur, [aut] alia fieret et non iam esset vita. Quid autem conferret corpori, si non obtinuisset ei vitam?
- 14 Non igitur anima alia fit in unione. Ostendo igitur hoc, quod intellegibilia impermutabilia secundum essentiam sint, necessario consequitur, quod ipsa unita non 10 corrumpantur, quibus uniuntur. Igitur et unitur et inconfuse unitur corpori anima. Quod autem uniatur, compassio demonstrat. Compatitur enim sibimet animal ut unum existens. Quod vero et inconfusa permaneat, patet, quod anima quomodolibet separata a corpore in somno velut mortuum illud iacere relinquit, solummodo autem fumigans illud vita, ne omnino pereat, secundum se in somnis operatur disponens futurum et intellegibilibus appropinquans. Hoc quoque idem contingit et quando secundum se ipsam contemplata fuerit aliquid eorum, quae sunt. Tunc etenim, ut quidam noverunt, a corpore se separat et ad se ipsam 15 redit, ut accedat existentibus. Incorporea enim existens

1 sed om. A sequitur AB 2 consistit] cum fuerit A
 3 existere PAB existens Ho, male ad om. A venire] unire A;
 post ven. d. i. v. μεταβολὴν δὲ οὐκ ἐπιδέχεται 4 esset]
 erit A 5 immortalis (imortal' A) PAB (ἀθάνατος N) immor-
 tale Ho (ἀθάνατος M Arm; immortalia Bg = ἀθάνατα vulgo)
 6 alia fieret <et> non iam esset vita ego aut alia fieret. non
 iam esset vita P animalia fieret non iam erit vita A an non
 esset vita animalia fieri B Quod A 7 optinuisset P
 ei vit. transp. A 8 ig. hoc transp. B ergo hoc A 9 in-
 tellegibilia om. A 10 sint ante sec. pon. A 11 corrum-
 pant B Igitur] Ergo B 12 anima ex animus (ut vid.)
 corr. P² unitur AB 13 animal// (is eras. vid.) P 14 et
 om. AB 16 illud om. A 17 solum A illud vita transp. A
 18 somniis P 19 et om. B 20 contem. fuer. sec. se
 ips. quae sunt eor. al. (h. o.) A 21 enim AB 22 a cor-
 pore om. AB

per totum diffunditur ut corruptibilia, manens incorrupta et inconfusa et conservans, quod suum est, et in quibus accedit permutans ipsa secundum vitam suam et non permutatur ab ipsis. Nam sicut sol sua 17
 5 praesentia aerem in lucem permutat faciens eum lucidum et unitur aeri lux inconfuse ei diffusa, eodem modo et anima unita corpori manet omnino inconfusa in hoc solummodo distans, quod sol corpus existens locoque circumscriptus non sit ubique, ubi et lux eius,
 10 quemadmodum et ignis. Manet enim in lignis aut in lucerna alligatus ut in loco. Anima autem incorporea existens et non circumscripta loco per totum corpus diffunditur cum luce sua et non est pars corporis illuminata ab ipsa, quin ibi sit anima. Unitur corpori, sed 18
 15 ipsa tenet corpus, neque in corpore est ut in vase vel utre, sed magis corpus in ipsa non impedita adest. Non enim tenentur a corporibus intellegibilia, sed per 19 totum corpus diffusa et radicata et procedentia non sunt talia, ut loco corporali contineantur. Intellegibilia 20
 20 enim existentia in locis intellegibilibus sunt, aut enim in se ipsis aut in subiectis intellegibilibus ut anima, quae modo est in se ipsa, quando ratiocinatur, modo vero in intellectu, quando intellegit. Cum igitur in corpore dicitur esse, non ut in loco, ita in corpore erit,
 25 sed secundum hoc quod coexistit et quod adest, ut deus dicitur esse in nobis. Etenim per coexistentiam et quandom conclusionem et dispositionem ligari dicimus a corpore animam, ut dicimus amatorem ligari ab amata, non corporaliter neque localiter, sed per coexistentiam.
 30 Quod enim est sine magnitudine et sine tumore et in- 22

2 conservat A 4 ab] in A 5 facit A 7 an. unita
 transp. A 8 distans] dicimus A 9 locoque om. A

ubi] n pro u A 14 animal] ibi causa B 15 vel] in B,
 fort. vel in (Bg) 18 radiata Ho, bene 20 aut] an A
 21 (sub'ijs ==) substantiis A 24 dic. post ig. et erit post
 ita pon. A 26 et om. B 30 sine magnitudine et sine
 timore B sine tumore et magnitudine A indivisibil' A

divisibile secundum partem locali circumscriptione non eget. Quod enim partem non habet, quo potest loco circumscribi? Locus enim quanto subsistit. Nam locus est terminus circumhabentis secundum quem circuit 23 circumhabitum. Quodsi quis dixerit: 'ergo et in Alexandria et in Roma et ubique est mea anima', continget eum locum iterum dicere. Nam et quod in Alexandria et omnino ibi et ibi locus est. Sed omnino anima in loco non est, nisi in coexistentia. Monstratum est enim, 24 quod loco comprehendendi non possit. Quando igitur in 10 coexistentia loci alicuius contigerit esse intelligibile aut rei in loco existentis, usualiter dicimus illud ibi esse propter actum eius ibi ostensum, locum pro coexistentialia et operatione accipientes. Oportuit enim dicere: 25 'ibi operatur', et dicimus: 'ibi est'. Convenit equidem 15 haec ratio perfectius et maxime in unione verbi dei ad hominem, per quam unitum mansit inconfusum et 26 incomprehensum, non secundum animae modum. Illa namque existens eorum, quae multiplicantur, videtur compati corpori quomodolibet per proprietatem et te- 20 nere quandoque et teneri. Deus autem verbum in nullo a communicatione corporis et animae mutatus neque participans illorum infirmitate, sed concedens eis suam divinitatem factus est cum ipsis unum, manens unum, 27 quod erat ante unionem. Novus itaque est iste modus 25 mixturae et unionis et commiscetur et manet omnino incommixtus et inconfusus et incorruptus et immutatus, non compatiens, sed cooperans solum neque

6 mea an. *transp.* B   7 et om. AB   8 locus] loco A
 9 *co existentia ex quo existentia corr. *P²* ut vid., eadem cor-
 rectio 13—14   est enim *transp.* A   11 continḡ A con-
 tingat B   13 ibi] 7 A   14 cooperatione A   15 et dici-
 mus ex dicimus et corr. *P²* Conveniret quidem *Ho*, potius ex
sermone interpretis Conveniet quidem   16 ratio haec per-
 fectui A   19 videretur A   20 per om. B   23 infirmi-
 tati B   eius A   24 est om. B   25 //mod. mixt. //iste P
 27 inconf. et incomm. (*h. o.*) A

simul dissolvendus simulque permutandus, sed adaugens illa, ipse autem non diminutus ab ipsis, ut maneat immutatus et inconfusus. Quod autem omnino sit omnis mutationis expers, testis est Porphyrius, 29 qui suam de Christo movit linguam; firma vero sunt nobis inimicorum testimonia nullamque contradictionem suscipientia. Iste igitur Porphyrius in secundo 30 sermone de quaestionibus commixtorum sic scribit verbotenus: „Non ignorandum itaque convenire aliquam substantiam accipi ad complementum alterius substantiae et esse partem substantiae manentem in sua natura, postquam compleverit aliam substantiam unumque cum alio factam et conservantem unum, quod secundum se ipsam, et maius, eam quidem non conversam, convertentem vero illa, in quibus accedit, sua praesentia in actum suum.“ Dicit autem haec de unione 31 animae et corporis. Si igitur de anima verus est hic 32 sermo, quia est incorporea, multo amplius erit verus de deo verbo, magis et purius et secundum veritatem existente incorporeo. Et hic ut adversarius obturat 33 ora praesumentium diiudicare dei unionem ad hominem. De hoc enim gentilium multi risum faciunt dicentes impossibile et incontingens et inconveniens esse commisceri mortali naturae divinam per mixturam et unionem. Sed nos peritissimis eorum utentes testibus exuimus causationem. Dicitur autem a quibusdam 34 et maxime ab Eunomianis uniri deum verbum corpori non secundum substantiam, sed secundum utrius-

1 ad ante augens suppl. P ²	2 illam B	ipsis] illis B
3 immutatus (s ex r corr. m. 2) P	5 qui] quod A	sunt
nobis transp. A sunt om. B	9 ignorandi B	10 accipi
ad P accipere A quae accipiat B	11 manentis A	12 compleverit aliquam substantiam aliam unum cum A
peractam B	13 factum A	
14 post quidem add. et AB	16 actum suum	
transp. A	17—18 ver-	est hoc. hic . . . multum . . ver- A
19 puris B	20 ut om. A	22 hac B
25 peritissimis ex -us rad. corr. P	26 exuimus A	

que virtutes. Non enim esse dicunt substantias unitas vel commixtas, sed virtutes corporis virtutibus divinis commisceri. Virtutes autem corporis officialis iuxta Aristotelem dicunt esse sensus. His itaque divinae virtutes commixtae unionem fecerunt secundum illos.

35 Sed novimus, quod nullus eis concedet demonstrantibus sensus corporeas esse virtutes. Determinabitur enim in sequentibus manifeste, quae sint propria corporis, quaeve animae, quaeve utriusque, et in propriis utriusque sensus organorum ponemus. Ipsa autem organa, hoc est instrumenta corporis dicimus esse.

37 Melius est igitur, ut praedictum est, secundum propriam naturam incorporeorum inconfuse unionem fieri substantiarum nequaquam laesa meliori a deteriori, immo hac roborata a meliori. Quia vero est pura incorporea natura, diffunditur quidem sine impedimento per omnia, per eam autem nihil, ut per totum se diffundendo uniatur. Quia vero nihil per eam diffunditur,

38 manet incommixta et inconfusa. Non est igitur causa huiusmodi unionis beneplacitum dei, ut quibusdam gloriosis videtur viris, sed natura causa. Accipere etenim corpus per beneplacitum, si quis dixerit, bene dicet. Unitum vero non confundi, non fiet secundum bene-

39 placitum, sed secundum propriam dei naturam. Gradus autem animarum et ascensiones et descensiones, quas Origenes inducit, nihil obaudientes divinis scripturis neque accedentes Christianorum doctrinis praetereundum est.

1 esse dic. *transp.* A   2 vel] nec A   3 post corp.
d. i. v. πάντως δήπου   5 secundum] iuxta B   8 in subsequentibus A   9 quaeve^{1]}] quive A   11 dic. esse *transp.* B

14 laesa *om.* AB   post mel. add. infirmato B   15 ac roborata A eo roborato B   est pura *transp.* B   incorporea. nā A

17 ea A   18 unitur A   19 maneat (a del. m. 2 aut 3) P
inconf. et incomm. (h. o.) A   20 huiusm. causa, sed sig. inv.
add. ord. restit. P   post un. add. solummodo B   21 viris
om. A¹ s. v. *suppl.* A² causa *Ho* et B *om.* PA   Accip. etenim
transp. *Ho*   23 fit A   26 origenes inducit ex *origes in
ducit (§ aut § eras.) *corr.* P²⁻³

DE CORPORE

Omne corpus ex quattuor elementis est compositum
 et ex his factum est. Singulariter autem sanguineorum
 animalium corpora ex quattuor humoribus constant:
 5 sanguine, phlegmate rubeaque cholera et nigra; ea vero,
 quae sunt non sanguineorum et ex aliis humoribus
 et ex habito humore in ipsis loco sanguinis. Singula-
 riter vero dicitur, quando principaliter ex eisdem ali-
 quid fit, ut sit ipsa quattuor elementorum commixtio
 10 quattuor humores, humorum vero sint homiomera id
 est similes partes habentia, quae sunt membra cor-
 poris. Assimilant autem terrae quidem nigram cho-
 leram, aquae vero phlegma et aeri sanguinem, igni vero
 15 choleram rubeam. Omne vero compositum ex elemen-
 tis aut firmum est aut humor aut spiritus. Ari-
 stoteles autem specialiter ex solo sanguine vult fieri
 corpora animalium; ex hoc enim et nutriri singulatim
 et crescere animalis omnia membra et semen gene-
 20 rationem de sanguine habere. Sed quia ex uno eodem-
 que non videntur bene se habere, ut ossa durissima
 et caro mollissima axungiaque fiant, placuit Hippo-
 crati primo corpora animalium ex quattuor humorib-
 us singulatim compaginari, ut ex his, quae magis

1 De corpore *P* ** 23 fere litt. *B* om. *A*, ceterum cf. quae 52,1
adnotavi 5 rubeaque colera *P* rubea colera *B* colera rubra *A*
 6 sunt non *transp.* *AB* 7 et ex *ego* ($\epsilon\kappa\tau\epsilon$) et *B* ex *PA*
 8 ex eisdem *P* ex eis *A* om. *B* 9 sit] se *B* 10 humorum *P*
humor *A* humores *B* homiomera *ego* homiomeri *P* omiomeri *A*
omnino miri *B*; *prox. locis* omiomeri. *PA* omiomir. *B* 11 habentes
B 11—12 corporis om. *A* 12—14 Assimila $\bar{t}$ ... c. n. ... sang.
 . . . cr (*pro notis* c. r. = colera(m) rubra(m) *hic et cet. loc.*, cf.
 59,5; 61,10) *A* nig. chol. *transp.* *PA* 13 vero¹ om. *A* et
om. AB 14 vero om. *B* post ex add. *III*^{or} *B* 15 hu'or *A*
 17 singulariter *A* 18 semen in seminis mutavit *P*² semi-
 nis *AB* 20 bene post hab. pon. *A* om. *B* 21 axungiaque
ego assungiaque *P* axungia quae *A* anxugiaque *B*, item vari-
ant libri 60,12 23 quae magis sunt om. *B*

sunt terrestria et grossiora, firmiora fierent membra
 8 et ex mollioribus molliora. Inveniuntur autem multo-
 tiens quattuor humores in sanguine, ut est videre in
 phlebotomiis, aliquando quidem aquoso phlegmate
 abundante in ipso, quandoque autem cholera nigra vel
 rubea; unde videntur quomodolibet adinvicem con-
 9 cordare viri. Membrorum autem in animalibus sunt
 haec quidem homiomera, haec vero non homiomera.
 10 Homiomera quidem sunt ut cerebrum, miningae, ner-
 vus, medulla, os, dens, cartilago, suminosa, conexiones,
 panniculi, ines, pili, ungulae, carnes, venae, arteriae,
 pori, axungia, cutis et quae velut elementa singulatim
 habentur ut sanguis, secundum quod sanguis est purus
 et phlegma et cholera nigra et rubea. Tenon enim com-
 11 positus est ex conexorio et nervosis inis. Non homiomera
 vero sunt caput, thorax, manus, pedes et alia membra
 hominis. Non enim in caput dividitur caput, ut nervus
 12 in nervum et vena in venam et caro in carnem. Omne
 vero non homiomerum ex homiomeris constat, ut caput
 ex nervis et carnis et ossibus et similibus, vocan-
 13 tur autem et haec organica id est officialia. Descriptio
 autem eorum, quae sunt homiomera, haec est: Homio-
 mera sunt, quorum partes toti sibimetque sunt similes.
 14 Simile vero nunc pro eodem oportet accipere. Non
 omne vero animal omnia membra corporis possidet. 25
 Sed sunt quaedam eorum decurtata. Haec etenim sunt

1 crossiora. firmiora P croisiora A 5—6 c. r. l'. n. (*his
 notis et hoc ord.*) A 6 concordari A 7 sunt post quidem
 pon. A 8 homiomera² om. A 11 panniculi u (s. v. suppl.
 m. 2) P ines om. B pili P 14 n. 7. r. (*his notis*) A
 Tenon in ras. P² enim] vero A compositus (s poster. ex m
 corr. m. 1) P compositum AB 15 conexorio A inis Ho
 in his PB in his inmis A homiomera] oia A 17 hominis]
 corporis A 18 vena in venam et om. A 20 et oss. ante
 et carn. pon. A 21 et om. AB, exspect. post haec positum,
 cf. ταῦτα καὶ organica id est officialia PA officialia vel or-
 ganica B 23 totique si* bimet (eras. vid. m) A 25 omnia]
 causa A mem. corp. transp. A 26 sunt¹ post quaedam pon. P,
 post eorum A et (tex a ut vid. m. 2) enim P enim A sunt² om. A

sine pedibus ut pisces et serpentes, haec vero sine capite ut cancri et locustae et quaedam nocturnalium (in pectore autem habent sensus, eo quod caput non habeant), alia vero carent pulmone, ea scilicet, quae 5 non anhelant aerem, alia vero vesicam non habent ut aves et omnia non mingentia. Ostracodermata autem plurimis carent membris. In modicis namque ipsis existit hoc quod animalibus esse videtur. Videntur autem quaedam etiam habita non habere, ut cervi vi- 10 dentur non habere cholera rubeam, eo quod in in- testinis habeant eam dispersam et non apparentem. Homo vero et omnia perfecta et in quantum bene 15 oportuit bene habet omnia. Similiter autem et se- 16 cundum positionem membrorum multa differentia est 15 animalibus. Haec etenim mammae habent in pectore, haec vero in ventre, illa autem sub femoribus et alia quidem duas, alia quattuor, alia plures. Manifestum namque, quod natura connumeravit natorum numero pluralitatem mammarum. Si autem quis perfecte 17 haec noscere voluerit, legat sermonem Aristotelis de animalibus. Non sunt etenim haec huius conscriptionis ex toto, sed est velut descriptiones quasdam et figurae apponere. Transeamus igitur ad rationem 18 de elementis ex ordine inquirendam.

---

3 hab. sens. <i>transp.</i> A	4 habeant P habent AB	aliam
animalia A	5 aera A	6 aves] vermes non habent A
8 exist. ips. (h. o.) A	istis existit B	hoc quod <i>partim corrigendo</i> P ²
servi B	9 etiam om. A	habita <i>post</i> habere pon. B
10 in om. B	12 post omnia add. bene A	et ²
om. PA	13 oportuit] optinet A	14 est <i>ante</i> multa pon. A
15 etenim] enim A	16 autem sub P autem in A	vero
sub B	16—17 aliud . . al' quatuor al' A	18 namque]
autem B	19 pluritatem B	autem perfecte quis haec (h. o.) B
quis vero perfecte hoc A	21 etenim haec P enim AB	
23 fig. qu. et descr. (h. o.) A	24 requirendam B	

DE ELEMENTIS

5

1 Elementum mundanum est pars minima confectionis
 2 corporum. Sunt autem elementa quattuor: terra, aqua,
 aer, ignis, coordinata secundum dicendum ordinem ab
 inferioribus ad superiora corpora. Ipsaque sunt prima
 et simplicia corpora quantum ad alia. Etenim omne
 elementum unius generis est his, quorum est elemen-
 tum. Principium quidem non est unius generis his,
 quorum est principium, elementum vero omnino unius
 3 generis est. Quod autem terra et aqua, aer et ignis
 sint elementa, manifestum. Etenim in his extremae
 qualitates potestate et actu manifestae sunt. Sed nul-
 lum horum sensibilium elementorum simplex et non
 infectum est alio elemento. Inficiuntur enim singu-
 latim quomodolibet omnia haec et participant adinvic-
 em magis et minus. Tamen in mixtura manifesta est
 4 natura eorum. Unumquodque vero elementorum qual-
 itates specificantes illud. Est etenim terra sicca
 et frigida, aqua vero frigida et humida, aer autem
 humidus et calidus secundum suam naturam, ignis
 5 quidem calidus et siccus. Sed neque qualitates per
 se possunt esse elementa. Non enim ex qualitatibus
 incorporeis possunt constare corpora, sed nec alia cor-
 pora extremas non habentia potestate et actu qualita-
 tes possibile est esse elementa. Si enim ignota essent

1 De elementis *P* om. *AB*, cf. *adn.* 52, 1   2 pars min.
transp. *A*   3 autem] vero *A*   4 dicend- *A* dicendi *B*; *exsp.*
dictum, cf. *praedictum* *Bg*   5 Ipsaque] 7 ipsa *A*   6 Ete-
 nim omne *transp.* *B* Omne enim *A*   7 est *om.* *A*   9 omn.
 un. est gen. *B* un. gen. est omn. *A* (*h. o.*)   10 et . . . et
om. *AB*   13 et non est inf. (*h. o.*) *A* est non inf. *B*
 16 inmixtura (ix *ex u m.* 2) *P*   17 post elem. *d. i. v.* κατὰ
cuζυηίav δύo   18 habent *B* etenim *P* enim *AB*   19 frig.
 et sicca *AB* (*h. o.*) autem *om.* *B*   20 cal. et hum. (*h. o.*) *A*
 suam *om.* *A*   21 per se *om.* *B*   23 in corporis *B*
 24 extremas . . . . qualitates (*utrumque s ex m corr. m.* 2) *P*
 25 est esse *P* est *B* esse *A*

elementa, omnibus existentibus secundum magis et minus qualitatem possidentibus, non posset discerni, quae quorum essent elementa. Necessa est igitur esse 6 elementum corpus et simplex corpus et secundum ac-
 tum habens extremas qualitates, dico autem caliditatem, frigiditatem, humiditatem et siccitatem. Hae namque solae qualitatum totam per totum permutant substantiam. Aliarum vero qualitatum nulla hoc operatur. Neque enim albedo adiuncta corpori dealbat illud per
 10 totum, ut calor calefacit et frigus infrigidat nec aliarum aliqua. Opposita vero sunt elementa adinvicem, quae 7 sunt secundum duas qualitates contraria, ut aqua igni frigida existens et humida calido existenti et sicco et terra aeri frigida existens et sicca calido existenti
 15 et humido. Sed quia contraria invicem convenire 8 non possunt sine aliquo vinculo medio ordinato conec-
 tente ea, ordinavit creator infra terram et aerem con-
 traria existentia aquam, dans ei duas qualitates, fri-
 20 gitudinem et humiditatem, per quas posset extremis coniuncta ea concretere. Per frigiditatem namque con-
 cordat terrae, humiditate autem coniungitur aeri. Ite- 9 rum medium ignis et aquae contrariorum existentium ordinavit aerem, humiditate quidem aquae consimilem, caliditate vero igni et sic contraria coniunxit in-
 25 vicem per media quaedam colligantia et se ipsa et colligata. Talis autem conexio optima est. Unumquod- 10 que igitur eorum per unam qualitatem adiungitur

3 nec. est ig. elem. esse (*h. o.*) A nec. ig. esset elem. B nec.
 ig. elem. esse <et> *Ho vix germanum, potius* nec. est ig. esse
 elem. <et> 5 qual. ext. dico autem frig. cal. (*h. o.*) A
 7 qualitates τοῦτον per τοῦτον (*τοῦτον etiam 10*) 8 haec A 9 per
 om. A 10 et om. A infrigidat B infrigidat' A 12 contrarias PA

14 frig. existens *transp.* A frigida — 15 humido] calido
 et humido frigida et sicca B 17 intra *Ho probabiliter*
 18 existentia contrariam A 20 coni. ea *transp.* A 22 aqua A
post exist. d. i. v. καὶ αὐτῶν 24 caliditati A 25 quaed.
 med. AB (*h. o., sed signa invers. add. B)* et² om. B 26 unum-
 quodque igitur eorum] unde per quae igitur horum A

priori [vel antecedenti], per alteram vero posteriori, ut aqua frigida est et humida, sed per frigiditatem coniungitur terrae existenti ante eam, per humiditatem vero aeri ordinato post eam. Similiter et aer per humiditatem coniungitur aquae priori, per calorem vero igni posteriori; et ignis per calorem coniungitur aeri priori, per siccitatem vero terrae per inflexionem et reversionem ad extrema. Sic et terra per frigiditatem aquae, per siccitatem igni. Ut non solum habeant elementa coexistentiam ad superius et inferius per desensionem et ascensionem, sed per circulum, inflexit quodammodo et convertit extrema adinvicem, hoc est 11 terram et ignem. Etenim ignis diminuendo calorem solum fit terra et hoc patet ex lateribus. Ablatus etenim ignis et infringatus per superfluam unctionem fit lapis. Ideoque omnis testa infra lapidem est et sulphur. Est enim sulphur velut ignis infringatus, non iam calidum 12 actu, sed potestate, siccum vero potestate et actu. Sola vero elementa actu habent qualitates, alia vero omnia 13 non, nisi adiungantur elemento. Ut autem nunquam deficiant nec elementa nec ex ipsis composita, creator sapiens artificiose effecit, ut et elementa in 14 composita et iterum composita in elementa resloveren-

---

1 vel *om.* *AB* *s. v. suppl.* *P¹* *ut vid.* vel antecedenti *inclusi*, antec. *iam Ho glossematis loco habuit* 2 frigiditati 7 hu. (*his notis*) *A* 3 existenti ... humiditatem] exist per hu. *A* post eam *d. i. v.* κατὰ τὴν ἄνοδον 4 ordinata *B* 5 vero *om.* *B* 7—8 vero reversionem] vero terrae per reversionem vero terrae et inflexionem *A* 9 post igni *d. i. v.* κατ' ἐπίκλασιν 10 coexistentiam ad *ego* coexistentiam *PA* ad coexistentialia *B* 11 descessionem *A* in flexum *A* 13 dimittendo *Ho* 14 solum *P* suum *AB* etenim] enim *A* 15 infringatus *AB* 16 terra *A* 17 infringatus *PA* et frigidatus *B* calidus *A* 18 potestate *hic delend.* et *loco proximi* non *restituendum esse vid.*, cf. *orat. Graecam* actu et pot. (*h. o.*) *A* 19 habent actu qualitat' (*h. o.*) *A* 22 et elementa *PA* elementa *B*; malim elementa et (*h. o.*) cf. *Bg.*, post quae *d. i. v.* εἰς ἄλληλά τε μεταβάλλεσθαι 22—23 in *composita* incomposita sunt *A* 23 it. *incomp.* (*sed in linea transversa deletum*) *P* it. *comp. transp.* *AB*

tur et sic ex hac parte et hac sufficienti consistentia 15
 conservarentur perenniter. Terra etenim lutificata ef-
 ficitur aqua, aqua vero condensata et lutificata effici-
 tur terra, calefacta vero et evaporata efficitur aer, aer
 5 vero collectus et condensatus fit aqua, desiccatus au-
 tem in ignem transit. Similiter et ignis; extinctus enim
 siccitatemque deponens aer fit. Est namque aer ex-
 tinctio ignis et vapor aquae calefactae. Ex utrisque 16
 10 igitur patet, quod ex calore sit eius origo. Etenim cale-
 facta aqua et extinctus ignis aer fiunt. Est igitur se-
 cundum propriam naturam calidus, infrigidatur autem
 per vicinitatem aquae et terrae, ut eius quidem infe-
 riora, quae sunt versus terram, sint frigida, superiora
 vero, quae versus ignem, calida. Et hoc accedit propter 17
 15 mollitiem et facilem passibilitatem aeris. Citius enim
 exit a propria natura et permittatur. Aristoteles duo 18
 genera aeris esse dicit, hoc quidem vaporosum, quod
 fit ex vapore aquae, hoc vero fumosum, quod de ex-
 tinctione ignis. Et fumosum quidem calidum esse,
 20 vaporosum vero, ubi generatur, calidum et istud,
 elongatum autem ex parte infrigidari et adhuc elonga-
 tum amplius aquam fieri et ut quaedam etiam alia,
 quae videntur esse inconvenientia, effugiat, ex eo quod 19
 altiora eius et multum a terra distantia frigidiora ap-
 pareant, duplarem exposuit eius naturam. Omnia au- 20

1 hac] ea A et// hac (in *eras. vid.*) P et ex hac A 2 et-
 enim] enim A 2—3 lutificata (*utroque loco*) B priore lutififi-
 cata A 3 alterum aqua om. A 4 vero om. A 5 densatus AB

7 aer fit *transp.* A 7—8 extinctio] extinctus A 8 utroque
 B 10 aer fiunt *transp.* A 11 infrigidatur B 12 vicinitatem]
 brevitatem A 13 versus terram *ex usus terrarum corr.* P¹
 sunt A 15 propter passib., sed propter linea del. P¹ ut vid.

16—17 duo] vult (*omisso dicit*) A 17—18 quidem ... ex] quod
 vaporos. non quod sit de A 18 hoc vero] hocque B quod
 om. A 21 infrigdati A infrigidari B 22 ut om. A etiam]
 et B 23 esse om. B 24 frigidiora apparent ego frigi-
 diora apparent PB apparent frigida A 25 expos. post nat.
 pon. B, fort. exp. nat. eius (h. o.)

tem corpora originem ex conventu elementorum istorum quattuor habent, plantarum quidem et animalium, natura trahente elementorum purissima ad generationem istorum corporum. Vocat autem haec corpora Aristoteles naturalia, non per collectionem ipsis compositis, sed totis per totum in unionem confectis et unum quid et aliud, quam sint ipsa, facientibus corpus. Sic namque uniuntur, ut non possint ipsa discerni, neque partim videri terra, partim vero aqua et aer et ignis, quia unum quid et aliud, quam sint ipsa, ex conventu quattuor factum est, ut in tetrapharmaco. Etenim ibi aliud est tetrapharmacum, quam ea, ex quibus constat, sed non omnino similiter. Non enim per appositionem tenuissimorum elementa faciunt corpora, sed per commutationem et unitatem. Iterum autem in elementa resolvuntur corpora corrupta et hoc modo permanent perpetua omnia ad generationem existentium, neque crescentia aliquando neque de- crescentia. Unde alterius generationem alterius corruptionem esse dicunt et huius corruptionem alterius generationem, non solum secundum animam, ut praedictum est, sed etiam secundum corpus. Platonis autem videtur tria quidem elementa permutari in alia, terram vero permanere immutatam. Assimilans namque unicuique elemento solidissimas figurarum, quae

1 corpori B 1—2 ex conv. ist. orig. IIII. elem. hab. (*h. o.*) A
 2 habent *om.* B 4 ist. corp. *transp.* P haec] ea B 5 non *om.* A
 6 totis] totum A conperfectis A 7 quidem AB sunt B 9 vero
om. AB 9—10 et *utrumque om.* B 10 unum quid] unum-
 quodque A 11 *post conv. add.* eorum B factū *ē (*fort. e*
eras.) P tetrafarmatione A 12 Etenim] enim A est *om.* A
 14 tenuia A; *post ten. d. i. v.* ὃν τῇ τετραφαρμάκῳ 15 per-
 mutationem A commutaciones B 16 resolv. ante in pon. A
 17 *post omnia d. i. v.* καὶ διαρκεῖ adgenerationem P^s ad-
 venerationem P¹ 20 pro huius *exspect.* alterius alterius
 illius B 23 quaedam B permutari — 24 vero] mutari in
 animalia sed nostram A 24 permanere immobilem immuta-
 tamque B 25 solidissimas (oli in ras. m. 3 ut vid.) P

rectis constant lineis, terrae quidem assimilavit figuram, quae graece dicitur kybicon, quia immobiliissima est reliquarum, aquae vero eam, quae graece dicitur icosaedron, quae residuis est difficilior 5 mobilis, igni vero eam, quae graece dicitur pyramoides, quae est facillime mobilis, aeri autem eam, quae graece dicitur octaedron, quae est mobilior quidem aqua, difficilior vero mobilis igne. Ex his igitur figuris 10 ostensionem, quod tria adinvicem permutentur et terra 26 hoc non patiatur. Tria etenim, hoc est pyramidam et octaedron et icosaedron, ex scalinis trigonis consistere ait, kybon autem ex trigonis aequilateris. Quaecumque 15 igitur ex scalinis constant trigonis, possunt haec resoluta iterumque collecta invicem permutari. Kybon autem resolutum neque in aliquam aliarum trium figurarum posse converti (ex trigonis enim aequilateris consistit, e quibus nulla aliarum trium constare potest), neque aliqua ipsarum trium figurarum permutari valet 27 in kybon. Necesse est igitur et specificantia corpora et species 20 haec sic habere adinvicem, ut illa habent. Sed non impassibilis permanet terra, sed separatur a tenuioribus corporibus, non quidem ut elementum manens,

---

1 lineis (eis *in ras. m. 3 ut vid.*) *P*   *terrae quidem assi-
milavit*] Item quidem assimilat non *A*   2 *kybicon ego kyni-
con P* *kunc A cubos (ante dic. positum)* *B*   3 et 5 ea *A*
3—4 graece dic. *transp.* *A*   4 *ycosaedron (idem 11)* *P* *yrosa-
rō (ireosedron 11)* *A ysostedron (id. 11)* *B corr. Ho* est *om.* *A*
6 facil' *A*   *eam quae P quae cā (= causa) ex quae eā B*
eam om. A   *graece dicitur] est B*   8 *figuris] nugis A*
10 etenim] enim *A* *hoc est] hoc * A* *pyramoidam B*   11 et
13 scalinis *PA* (*скалинών ΠΔ* *скалίνων ΒΑΡ*) *scalenis B* (*ска-
ληνών F*)   11—12 *consisti*(t eras.) ait P* *consistit A*   12 *kybon*
ego etiam cet. loc. (14 et 19) *cyon (cet. loc. kyon) P* *cinon*
(14 kanonicon 19 kubicon) *A cubon (constanter) B*   *autem]*
vero B   *trigonis// (ex eras.) aeq. A*   13 *trigoniis A*
14 *resolvī B*   *ininvicem P*   15 *resolutus B resoluūnt A*
aliquam] aliam B   *aliarum post fig. pon. AB*   16 *posse*
ego (δύνασθαι) potest PAB   *enim] autem A*   17 *ex A post*
aliar. add. figurarum B   *trium om. A* *const. pot. transp. AB*
18 *aliqua post fig. pon. AB*   19 *specificatio B*   20 *hoc AB*

sed permutata in separantia illam; iterumque conferta in se ipsam residet, quod apparet in aqua. Si enim in aquam modicam terram mittens moveris, resolvetur in aquam terra, cum vero pausaveris movens, stationem accipiente aqua residet. Hoc modo et de omni terra oportet scire. Non est autem hoc permutatio,
 28 sed discretio commixtorum. Dicit vero Plato etiam prae acumine ignis resolvi terram, quae resoluta mutatur in ipsum aut in grossitatem aeris, quando eam aer dissolverit, aut in aquam, cum ab aqua soluta 10
 29 fuerit. Dicit quoque per alium modum dividens unumquodque elementum tres qualitates habere, ignem quidem acumen, raritatem, motum; alterum vero extremum elementorum, hoc est terram, harum contrarias qualitates habere, hebetudinem, densitatem, stationem, ut sint secundum has qualitates contraria terra et ignis, quod non esset secundum alias qualitates in coniugatione existentes. Accipi autem ab utrisque extremis qualitates et sic media elementa facta esse.
 30 Accipiuntur enim ab igne duae qualitates, raritas et 20 motus, et una a terra hebetudo, et constituitur aer specificas habens qualitates, hebetudinem, raritatem, motum. Iterumque duae qualitates accipiuntur a terra,

1 separantiam *B*   2 enim] vero *A*   3 modicam inmittens terram *B* exsp. terram modicam mittens (*h. o.*)   3—4 resolvetur in aquam terra *ego* resolvetur in aqua terra *P* resolvitur in aquam terra *A* resolvetur terra in aquam *B*   4 cum vero *transp. A* stationem *Ho (Bg)* statione *PAB*   5 et *om. A*
 6 scire op. Non autem est *h. o. pon. A* haec *AB*   7 permixtorum *B*   9 in ipsum mutatur (*h. o.*) aū (= autem) in *A* crossitatem *P* crassitatem ex grossitatem corr. *A²* ut vid.   9—10 eam aer *transp. A*   10 dissolvit *B* in *om. A* aqua(m suppl. m. 3) *P*   13 ac. rar. *transp. A*   13—14 extremum elementorum] extremorum *B*   14 horum *A* contraria *B*   15 hebet. ex habit., in prox. hebit. ex habit. corr., cet. loc. scr. hebit. *A* hebit. constanter *P*   16 contrarias *PA*   17 essent *PA*
 18 coniugationes *A*   19 esse *om. A*   21 *a et et² om. A*
 22 specificans *A* post habens d. i. v. τρεῖς μόνας   23 accipientur *PA*

hebetudo et densitas, ab igne vero una sola motus, et fit aqua specificata et ipsa hebetudine, densitate et motu. Est igitur acumen ad hebetudinem, ut ignis ad 31 aerem, et ut raritas ad densitatem, sic aer ad aquam, 5 ut vero motus ad stationem, sic aqua ad terram. Ut igitur est ignis ad aerem, sic est aer ad aquam, et ut aer ad aquam, sic aqua ad terram. Exstat enim adiuncta contineri duabas medietatibus, interpositionem unius habentia una medietate, hoc est similitudine. 10 Secundum alium quoque modum dicunt qualitates habere elementa: terram namque et aquam gravitatem habere, per quam inferius a natura feruntur, aerem vero et ignem levitatem, per quam superius a natura feruntur. Stoici vero dicunt elementorum alia qui 32 15 dem esse activa, alia vero passiva: activa quidem aerem et ignem, passiva vero terram et aquam. Aristo 33 teles autem quintum etiam inducit corpus, hoc est aethereum et quod fertur in circulo, nolens caelum ex quattuor elementis esse factum (sed quintum corpus 20 vocat quod fertur in circulo, eo quod in circulo circa idem feratur), Platone aperte dicente ex igne et terra illud constare. Dicit autem sic: „Corporum vero, quod 34 factum est, oportet esse visibile et palpabile; absque igne vero nullum visibile aliquando factum est, nec 25 palpabile sine solido, sed nec solidum absque terra. Unde ex igne et terra deus initians corpus totius fecit constare. Sed duo sola bene consistere tertio sine im-

1 una sola *transp.* B   2 hebitudinem A   et³ om. B
 4 ut densitas ad raritatem A   6 est² om. AB   7 post aqua
add. et B   9 h/ē (antea haec ē ut vid.) P   14 quidem om. A
 15 vero B esse P om. A   alia esse passiva *duplicata del.* P¹
quidem om. B   16 vero] quidem A   aquam et terram
(h. o.) B   17 inducit] mödīç- (induc̄ superscr. m. 2) A   hoc
ex haec P   18 ct om. A   nolens — 20 in circulo om. B
nolens ego (Bg, μὴ βουλόμενος) volens PA   24 est om. B
 25 absque] sine A   26 et om. A   totius om. A   27 cons,
bene sine tertio (h. o.) A ante imp. add. est A

possibile. Vinculum enim in medio utraque conectens oportuit fieri. Vinculum autem optimum est, quod se ipsum et conexa maxime unum facit. Sed hoc existit perficere optima similitudine.“ Vinculum autem dico duo media elementa per praedictam analogiam conexa.

36 Qui vero dicta Hebraeorum venerantur, differunt
 37 a se de caelo et terra. Quidam etenim, immo omnes,
 ex nulla praeeexistente materia factum esse caelum et
 terram asserunt, quia Moyses dicit: „In principio fecit
 38 deus caelum et terram.“ Apolinarius autem de
 abyso vult deum caelum et terram fecisse. Abyssi
 autem mentionem non fecit Moyses in genesi mundi,
 tamquam iam factae. In Job autem dicitur: „Qui fecit
 abyssum.“ De hac igitur ut ex materia omnia alia
 vult esse facta, sed eam factam esse prae omnibus cor-
 poralibus procreatam a creatore ad aliorum substanc-
 tiam. Ostendit vero nomen etiam abyssi, quod ma-
 39 teriae sit ignara. Sed hoc quidem, quomodocumque
 se habeat, nihil differt. Etenim sic deus et creator
 40 omnium ostenditur et ex nihilo creans omnia. Contra
 illos autem, qui unum solum dicunt esse elementum,
 sive ignem sive aerem sive aquam, sufficient Hippo-
 cratis dicta. „Si unum esset homo, nunquam doleret.
 Nam nec esset, a quo doleret, unum existens. Quod si
 41 doluit, unum esset, quod sanaret.“ Oportet enim, quod

1 in medio *post* conect. *pon.* A B 5 duo elem. med.
 (h. o.) A B, *exsp.* med. duo elem. *per]* propter B connexam B
 annexam A 6 Quod vero ebreorum dicta A 7 etenim]
 enim A 9—10 asserunt . . . terram“ *om.* B 9 fecit P
 creavit A 10 Apolinarius *ego* (Απολινάριος, cf. 5,13) Apol-
 linarius PAB 10—11 de abyso *post* terram (11) *pon.* A
 11 deum *in ras.* P² 12 autem] vero B 14 abyssus P¹
corr. P² 15 *post* facta *d. i. v.* οὐ μὴν ἀγένητον 16 crea-
 tore] deo B 17 etiam abyssi *transp.* B 17—18 materia fit A
 20 et ex nihilo creans omnia *ego* et ex nichilo omnia creans P
 et omnia ex nichilo creans A (h. o.) et nichilo creans omnia B
 21 quod A dic. *ante* unum *pon.* B 24 esset] etiam A,
 item 25; 71, 4, 10 25—p. 71, 3 enim dolere permutare quod
 futurum est in permutatione fieri consensibilitate. Sed si unum

futurum est dolere, in permutatione fieri cum sensibilitate. Sed si unum esset elementum, non esset, in quod permutaretur. Non permutatum autem, sed manens in eodem, non doleret, et si esset sensibile. Necesse est autem, quod patitur, ab aliquo pati. Sed si unum esset elementum, non esset alia qualitas praeter qualitatem unius elementi, sub qua pateretur animal. Si 5 igitur nec permutari nec pati posset, quomodo doleret? Ostendens igitur hoc impossibile ad indulgentiam 42 10 conductit. „Si vero et doluisse, unum esset sanativum; nunc autem non est unum sanativum, sed multa.“ Non 43 15 igitur unum erat homo. Sed ex quibus unusquisque horum propriam molitur firmare doctrinam, ex his maxime monstrantur IIII esse elementa. Etenim Thales 44 20 aquam solam dicens esse elementum nititur monstrare tria alia ab hac fieri. Sedimen namque eius terram fieri et, quod subtilius, aerem, aeris quoque subtilius ignem. Anaximenes vero aerem solum dicens 45 25 et hic similiter nititur ostendere alia elementa de aere facta. Heraclitus autem et Hipparchus Metapontinus ignem solum dicentes his eisdem utuntur probationibus. Ex his igitur isti dicunt ignem esse 46 30 aliorum elementorum generativum et reliquorum hic quidem aquam, ille vero aerem. Sed eorundem rationibus 47 35 ostenditur, quod omnia elementa permutantur adinvicem. Omnibus vero adinvicem permutatis ne-

---

erit elementum non erit, in quo permutaretur. Non permutant autem A 1 permutacionem B 5—6 Sed si etiam unum elementum non ēē (esse del. et erit superscr. m. 2 ut vid.) qualitas A 7 unius] ·t. (= id est) A patitur A 8 dolerent (n del. m. 1 ut vid.) P 11 unum om. A 13 formare B 14 monstratur.// (in eras.) III esse elementa P¹ corr. P² ut vid. ·III· esse elem. monst. AB (h. o.) 15 aquam sol. transp. A nit. — 16 tria * (eras. l) alia monst. (h. o.) A 16 hoc B Sedimen] de semine et supra ea sed limum A 21 eisdem om. A 23 al. esse gen. elem. (h. o.) B generativum ex genera tantum A hi A 24 ille vero P illi vero A om. B eorundem (run in ras.) P

cesser est elementa esse omnia. Quodcumque enim accipiias de quattuor, invenietur et hoc factum esse ex altero.

48 Corpus igitur animae instrumentum existens animalibus virtutibus distribuitur. His namque habile congruumque est compositum, ut nulla virtus animae im-

49 pediretur a corpore. Unaquaeque igitur animalis virtus propria membra corporis ad operandum elegit, ut procedens sermo docebit. Anima namque locum tenet artificis, corpus vero instrumenti. Materia autem sunt ea, circa quae est actio, explementum autem ipsa operatio. Ut mulier quidem tamquam materia subsistit (circa eam enim est actio); actio vero vel operatio est

50 adulterium sive fornicatio sive coniugium. Dividuntur autem virtutes animae in phantasticam, id est imaginabilem, et intellegibilem et memorialem.

DE PHANTASTICA

6 Phantastica igitur est virtus irrationalis animae per
¹ sensus operativa; phantaston autem, hoc est imaginable, est quod phantasiae subiacet, ut sensus et sensibile; phantasia vero, id est imaginatio, est passio irrationalis animae ab aliquo imaginabili facta. Phantasma autem est passio inanis in irrationabilibus ani-

1 post est add. alia A 1—2 accipietur .. invenies A 2 post ex altero **25 fere litt. B; cet. cf. adn. 15, 17 3—4 animal. dist. virt. animae inst. existens (h. o.) B 5 animae ante nulla pon. A 6 unaquaque B unaque A 9 ea * (quae eras. vid.) 10 circa (quae suppl. m. 2) est P autem P vero B om. A 12 eam enim transp. P est actio transp. A est¹ et vero om. B 14 animae om. A 15 et¹ om. AB et² om. B 16 De fantastica P om. et orationem continuant AB, sed paragrapho (§) inserta initium novi cap. signif. A 18 est del. Ho, sed cf. ἐκτι Π 18—20 id est ... vero (pro autem) est in infer. marg. suppl. A² 20 est ante id est pon. PA irrationabilis (bi del. m. 1 ut vid.) P 21 animae om. B 22 animae <partibus> Ho male, deest enim μέρειν in omnibus libris Graecis praeter recent.

mae a nullo imaginabili facta. Sed Stoici IIII esse 2 dicunt haec: phantasiam, phantaston, phantasticon, phantasma; phantasiam dicentes passionem animae apparentem in ipsa et quod fecit phantasiam, phantaston. Quando enim album videmus, generatur quae-dam passio animae ex susceptione eius. Ut enim in sensibus efficitur passio, cum senserint, sic et in anima, cum agnoverit. Imaginem enim in se suscipit agnitae rei. Phantaston autem, quod fecit phantasiam, et sensible, ut album et omne, quod potest movere animam; phantasticon autem inanis receptio sine imaginabili; phantasma autem, quod accipimus per phantasticon, inanem susceptionem, ut in maniaticis et melancholicis. Sed differentia in his circa solam diversitatem 3 nominum facta est. Instrumenta vero eius sunt an-4 teriores cerebri ventres et animalis spiritus, qui in 5 ipsis est, et nervi, qui sunt ex ipsis rorantes animalem spiritum et compositio sensuum. Sensus autem sunt 6 quinque, sensibilitas vero una, animalis quidem, quae 7 dinoscit per sensus passiones, quae fiunt in ipsis. Et 8 magis quidem terreno magisque corporeo sensu, hoc 9 est tactu, terream sentit naturam; clarissimo vero, hoc 10 est visu, lucida, ut et aereo sensu sentit passiones 11 aeris (aer enim est vocis essentia vel aeris ictus); spon-12 gioso vero et aquoso, hoc est gustu, humida suscipit. 13 Unumquodque enim sensibilium per proprium dinosci

1—2 facta Stoici autem dicunt esse IIII A	2 haec P hoc
est AB	5 Quando] Qm̄ = Quoniam A
transp. A	6 passio an.
8 agnoverint B	11 receptatio A
12 autem] vero A	12—13 accipimus .... ut] accepimus .... ut accipimus A
16 animali(s add. m. 2) P	13 ante
(g del. m. 2) P diñoscit A	17 ipsis ^{1]}] ipso B
ex P ex super in scr. A in B	20 dignoscit
rotantes AB	22 est om. B
22 est om. B	22—23 hoc est om. A
23 super lucida scr. id est ignea P ^s	aero A aere(o suppl.
m. 3) P super sensu scr. id est auditu P ^s	24 est om. A
super spongioso scr. id est gustu P ^s	25 hoc est] id est A
super humida scr. id est aquea P ^s	26—74,1 dinosci sen-
sum s. v. suppl. A ^s ut vid.	sum s. v. suppl. A ^s ut vid.

6 sensum existit. Oportuit igitur secundum hanc rationem, quia IIII sunt elementa, quattuor esse et sensus.
 7 Sed quia vapor et odorum genus in medio naturae aeris et aquae est, — aeris etenim est, quod est grossius, aquae vero, quod tenuius; (manifestum autem fit hoc per passionem coryzae: coryzantes namque trahunt aerem per anhelitum, suscipientes vero hunc vaporum nihil accipiunt; nam propter obturationem, quod grossius est, non pertingit ad sensum) — propterea igitur quintus sensus, hoc est olfactus, a natura est inventus, ut nihil valentium ad notitiam accedere refugiat sensibilitatem. Est autem sensibilitas non quidem permutatio, sed permutationis cognitio. Permutantur namque sensibia, sed discernit permutationem sensibilitatis. Vocatur autem frequenter sensibilitas sensus. Sed sensibilitas est receptio sensibilium. Sed videatur haec descriptio non esse ipsius sensibilitatis, sed
 10 operationum eius. Unde sic quoque diffiniunt sensibilitatem, spiritum esse dinoscetem a principali, quod graece dicitur higemonicon, ad instrumenta extentum.
 11 Est vero et hoc modo: Sensibilitas est virtus animae susceptiva sensibilium; sensus vero est instrumentum
 12 susceptionis sensibilium. Plato vero sensibilitatem esse dicit animae et corporis communicationem ad exteriora. Nam virtus est animae, instrumentum vero corporis; utraque vero per phantasiam susceptiva sunt
 13 exteriorum. Animalium vero id est eorum, quae sunt animae, haec quidem sunt deservientia et repraesentantia, haec vero principiantia ac dispensantia. Prin-

2 ·III· sunt *transp.* B   3 vaporum B   naturae] enim
lin. transv. delet. B   4 etenim P enim AB   quod est grossius A quod^{1/2} (ex quidem corr. m. 2) est crossius P quod crassus B   5 tenuius] tenuis est B   8 opturatio P obduratio B
 9 ad] usque ad A   18 oper. eius *transp.* B   sensibilitatem]
 sensibile B   20 dicitur om. B   hig. ego ig. P yg. AB
 21 hoc <modo> ego (οὗτως) hoc AB haec P   23—24 dic.
 ante sensibilitatem pon. B   24 commun. post exter. pon. A
 27 id est] idem P   29. principalia P

cipantia quidem sunt dinoscibilis virtus et disciplinabilis, deservientia vero sensus et motus ad placitum virtusque vocalis. Etenim motus et vox velocissime 14 et absque mora obaudiunt consilio notitiae. Simul enim, dum aliquid volumus, movemur ad idem nullum exspectantes tempus inter voluntatem et motum, ut est videre in digitorum motu. Et naturalium autem 15 quaedam sunt sub dispensatione virtutis dinoscibilis, ut quae vocantur passiones.

10

DE VISU

7

Visus aequivoce dicitur. Etenim et sensus et virtus sensibilis visus dicuntur. Hipparchus vero dicit radios ab oculis extensos ad terminos eorum, velut manus in tactibus adiunctas exterioribus corporibus, 15 ut detur eorum susceptio ad visibile. Geometri autem 3 pulveres quosdam describunt factos ex concisione radiorum transmissorum ab oculis. Mittere enim radios, dextrum quidem oculum ad sinistra, sinistrum vero ad dextra; et ex concisione eorum perfici pulverem; unde 20 contingit simul quidem visum visibilia multa capere, videre autem perfecte ea, in quibus convenient radii. Sic igitur frequenter insipientes in pavimentum non 4 videmus in ipso nummum iacentem, attendantes autem plurimum, donec commixtiones radiorum in illam partem contingant, ubi situs est nummus; tunc visui reddimus illum quasi tunc primum incipientes attendere.

1 virtus ac disciplinal' A	2 motum B	4 obaudivit B
simil' B simil'r = similiter A	6 exsp. tempus transp. A	
inter ex et, ut vid., corr. P ²	7 Et om. AB	8 quaedam
sunt transp. B	9 post ut rasura 36 fere litt., quam spatium vac.	
fere litt. sequitur (erasa vid. voces seq. visus sensibil' visus) A	10 De visu P 9 litt. B om. A aeque ac 72, 16	
13 ext. post rad. pon. AB	14 adiunctas om. A	18 si-
P	19 et om. AB	nistra (super a eras. m)
22 igitur] enim B	24 commixtiones A	20 simil' B
P nummi B		25 nummus// (et eras.?)

5 Epicurei autem idola, hoc est imagines, apparentium
 6 advenire oculis aiunt. Aristoteles autem non ido-
 lum corporale, sed qualitatem mutationis aeris in cir-
 cuitu existentis a visilibus ad visum accedere.
 7 Plato vero per collatum splendorem lucis quidem ab
 oculis diffusae ad similem aerem et lucis a corporibus
 allatae lucisque, quae est in medio aeris, facile pene-
 trabilis et invertibilis, quae est coextensa cum splen-
 8 dore visus. Galenus autem concordans Platonis in
 septimo convenientiae dicit scribens quomodolibet di-
 verse, quia in oculum dimittitur pars quaedam vel vir-
 tus vel idolum vel qualitas visibilium corporum, non
 cognoscimus magnitudinem rei visae ut montis ma-
 ximi. Tanti etenim idolum accedere oculis nostris
 omnino contingens. Sed nec spiritum visibilem pro-
 cedentem norit tantam virtutem accipere, ut possit
 9 diffundi circa totum visibile. Restat igitur circumdan-
 tem aerem fieri nobis instrumentum tale in tempore,
 quo videmus, quale in corpore nervus existit visibilis,
 qui graece opticon dicitur. Simile enim quid patitur
 aer nos circumtenens. Splendor enim solis attingens
 superiores fines aeris diffundit per totum virtutem et
 splendor per opticum nervum veniens et spiritualem
 essentiam habens, contingens circumhabentem primo-
 que tactu permutationem faciens extenditur usque ad
 maiorem partem retentus in se, donec in oppositum

1 Epicuri autem ydola hoc est *P* Epucuri vero ydola id
 est *A* 6 similem ex similitudinem *corr. P²* 6—7 a corpori-
 bus allatae. lucisque *P* a corporibus illatae lucisque *A om. B*
 8 coextensa *PA* ex contempsa *B* 9 post Plat. d. i. v. περὶ
 ὄψεως 10 conveniente *B* 11 post quia add. et *B* dim-
 mititur *A* 13 post montis d. i. v. εἰ τύχοι 16 νοῦ *P*
 νοῦ *A* noruit *B*; malim novit = οἴεται (*cf. 14, 19; 33, 16; 82, 16*)
 neverunt = οἴονται [*οἴεται*, φήθησαν] pro οἴον τε; eius loco *Al-*
fanus 97, 4 notum est (*οἴονται*) exhibit 18 tale// *P om. A*
 19 nervus ex. *transp. B* 20 opticus dicitur *B* dicitur ob-
 ticus (*h. o.*) *A* quod *A* 22 totam *A* 23 spiritalem *B*
 26 in se ante ret. pon. *A*

incidat corpus. Fit enim aer organum oculo ad cognitionem visibilium tale, quale est in cerebro nervus, ut qua ratione se habet cerebrum ad nervum, eadem se habeat oculus ad aerem, quasi animatum a solari splendore.' Quoniam vero natus sit aer propinquantibus corporibus coassimilari, manifestum quod accidente rubeo aliquo vel citrino sive argento splendido luce praesente ab illato convertitur aer. Porphyrius autem in libro de sensibilitate nec pulverem nec idolum nec aliud quid dicit esse causam videndi, sed ipsam animam cognoscere se ipsam, eo quod omnia, quae sunt visibilia animam cohabeant sintque omnia animam cohabetia corpora diversa. Volens namque esse animam rationalem ideo dicit cognoscere se ipsam in omnibus existentibus. Videt autem visus per rectas lineas, sentit autem secundum primam rationem colores et cum ipsis dinoscit coloratum corpus et magnitudinem eius et figuram et locum, in quo est et distantiam et numerum et motionem atque stationem et asperum et planum et aequale et inaequale et acutum et obtusum et constantiam, sive aquosa sit sive terrea ut humida et sicca. Proprium igitur eius sensibile est color. Per solum namque visum colores apprehendimus, deinde vero cum colore et coloratum corpus et locum, in quo contigerit esse visible, et distantiam in

---

4 solaris P   5 vero] autem A   malim <ap>propinquantibus secundum sermonem interpr. cf. 54, 19; 85, 1   7 rub.

al. ^otransp. A rub alio B cirino Ho dubitanter sive] vel A argento P¹ argentes P³AB   10 quid om. A   11 post animam d. i. v. ἐντυγχάνουσαν τοῖς δρατοῖς, post se ipsam οὐκαντὰ δρατά   12 cohabeant PA coh'ant B cohabeant Ho
12–13 animam cohabetia Ho (formae cohib. exspect.) anima incoharentia B   13 esse an. transp. AB   14 post rat. add. et B ideo dicit P ideo dicitur A deo dicitur B   15 Videt P Idem AB   16 autem om. B   20 et¹] atque B <et²> ego (καὶ) et³ s. v. suppl. P²   21 et¹ om. AB malim consistentiam, cf. Indicem   22 ut] vel B igitur] ergo B sens. est transp. PA

15 medio videntis et visae rei. Quibuscumque autem sensuum apparuerit corpus, ab his confessim et locus dinoscitur, tunc solum quando adiuncti fuerint corpori praeter eos, qui deinceps excipientur, sed visus de
 16 longe. Quia vero a longe comprehendit propria sensibilia, necessario consequitur, ut solus percipiat etiam distantiam. Magnitudinem vero tunc solus dinoscit, cum hoc, quod apparet, poterit per unam occupationem
 17 comprehendere. Cum vero maius fuerit visibile, non per unam occupationem comprehendit hoc visus, sed indiget memoria et intellectu. Partim namque illud inspiciens nec semel totum necessario ab altero in alterum mutatur et hoc quidem, quod succumbit, semper incessioni est sensibile. Prius autem visa memoria conservat. Colligit vero utraque intellectus, sensibile qui-
 18 dem et memorabile. Magnitudine igitur duobus modis comprehendit visus: aliquando quidem solus, aliquando
 19 autem cum memoria et intellectu. Sed et numerum visibilium super tria vel quattuor existentem, qui non per unam occupationem cernitur et motus et figurae multiangulas videndo visus memoria indiget et intellectu. Non enim potest quinque et sex et septem atque plura sine memoria colligere. Sic neque hexagonas vel octogonas vel multigonas figurae. Et motus vero per mutationem factus hoc quidem habet prius, hoc vero
 25 posterius. Ubi autem est primum et secundum et ter-

---

1 vise rei// *P transp.* A 2 fort. apparuerit <et> (сүнεμ-
 φαίνεται καὶ) apparuerit *B* corpus *om.* *B* post dinosc. d. i. v.
 ὡς . . . αὗται μὲν et post corpori (3) cuvaiсθάνονται 4 ex-
 cipiuntur *PB* 5 Quia vero *P* Qui autem *B* Quod autem *A*
 6 etiam perc. (*h. o.*) *B* esset qui perc. *A* 9 comprehen-
 der*e P 9—10 cum — comprehendit in marg. suppl. *P²*
 13 quod *om.* *A* 14 in//cessioni *P* incessitum *B* 15 vero *P*
 autem *AB* quidem] quod *A* 16 memorabile *A* modis
om. *B* 17 compr. visus *transp.* *P* 19 vel quattuor *P* et
 ··III· *AB* qui non// *P* quia non *B* 22 quinque et sex *P*
 V 7 VI *A* VII *B* et VII *om.* *P¹*, suppl. *P²* 23 neque]
 namque *A* 24 multimodas *B* vero] quidem *B* 26 ubi]
 ut *B* tertium] alterum *B*

tium, hoc memoria sola conservat. Superius vero et 20
 inferius, et inaequale et aequale, similiter et asperum
 et leve et acutum et obtusum communia sunt tactus et
 visus, quia et soli isti sensus locum dinoscunt. Indigent
 5 vero intellectu. Solum namque illud, quod per unam
 occupationem succedit sensui, solius sensus opus est;
 quae vero secundum plures non solius sunt, sed etiam
 memoriae cum intellectu, ut iam monstratum est.
 Lucida autem etiam usque ad profundum perforare 21
 10 potest visus; et primo quidem ac maxime aerem. To-
 tum enim illum transforat. Secundo vero aquam
 quiescentem atque puram, ut pisces videamus natan-
 tes. Minus autem transit per vitrum et alia huiusmodi
 resplendentia et hoc quoque eius est proprium. Ne 22
 15 deviet autem aliquos, ut caloris susceptio ad visum
 pertineat, eo quod ignem videntes scimus confestim,
 quod calidus sit. Si enim ad primum visum referas
 rationem, invenies, quod, cum primum visus vidit
 ignem, solius coloris et figurae eius recepit suscep-
 20 tionem, accidente quoque et tactu cognovimus, quod
 calidus esset, quod quidem conservavit memoria a
 tactu accepta. Nunc igitur, quando videmus ignem,
 nihil aliud videmus, nisi figuram ignisque colorem,
 sed intellectus simul accipit cum memoria, dum aliqua
 25 visa fuerint, calorem etiam. Eadem ratio est in malo.
 Si enim non ex solo colore et figura specificatur ma- 23
 lum, sed odore etiam et qualitate ad gustum pertinente,

1 mem. sola *transp.* A   2 inf. et aeq. et // inaeq. (*h. o.*) A
 inf. aeq. et inaeq. B   3 leve et *P* lene et A
 lene B   4 discernunt *B*   7 *post* sunt *add.* sensus A
 8 cum *om.* B   9 etiam *post* prof. *pon.* A   11 transfor.
 illum (*h. o.*) B añforat illum A   vero *om.* A   aqua A
 13 *post* huiusm. *d. i. v.* δῆλον δὲ ὅτι   14 est *om.* AB ne]
 non B   15 aliquisq; A quis B   16 eo quod] eodem *P*¹
corr. *P*³   17 calidum B   primam A   visum *om.* AB
 referat B   18 primum *om.* B   19 et] in B   21 calidum *P*
 21—22 a tactu B atactai *P* tactu A   23 figuram ignisque
 calorem B figuras solum et colorem A   24 memoria dum *om.* B
 25 malo *A* *P*¹ superser. id est pomo *P*³ malum B

non iam visus hoc apprehendens vidit, quod malum esset, sed anima memoriam servans odoris et gustus, simul ut vidit, cognovit et haec cum figura et colore. Quando igitur album malum putamus esse rubeum, non est visus, qui errat, sed virtus dinoscibilis. Visus enim in propriis sensibilibus non erravit; colorem namque et figuram percepit. Tres igitur sensuum, hoc est visus et auditus et odoratus exteriora nec etiam propinquantia comprehendunt per medium aerem. Sed gustus non aliter sentit, nisi adiungatur sensibili. Tactus autem agit utrumque. Etenim sentit adiunctus corporibus et quandoque per medium fustem. Aliquando igitur visus indiget testimonio aliorum sensuum, cum, quod apparet, fuerit artificio factum ad errorem, ut in sculptura. Sculpturae namque opus deviare visum prominentiis non existentibus et concavationibus in re habet naturam, ubi opus est ad dinoscendam tactu quidem maxime, aliquando etiam et gustu vel odo-
 ratu ut in albo malo; aliquando autem per se ipsum operans errat ab apparentibus, quando a longe insperxerit. Turrem igitur quadrangulam rotundam videt de longe. Decipitur autem etiam, cum viderit per nebulam sive fumum aut aliquid similiū visum disturbantium.
 Similiter quoque, cum per aquam se moventem aliquid viderit; etenim in mari rem tamquam confractum videt. Similiter autem et, cum per aliquam splendentem materiam insperxerit, ut per specularia et vitrum et alia huiusmodi. Sic quoque, cum velociter movetur visibile. Conturbat enim visum citatus motus, ut ro-

1 apprehendere *B*   3 simul *om. A* agnovit *B*   hoc *AB*

4 rubeum] verum *Ho*   5 visus²] usus *B*   6 namque]
 enim *B*   7 hoc est] id est *A*   8 et¹ *om. AB* nec] vero *B*
 10 iungatur *B*   11 Sentit enim adiunctus *A* sentit etenim adiunctis *B*   17 actu *B*   18—19 etiam . . . aliquando autem *om. B*

19 ipsum// (ut = vel eras.) *P*   20 a *om. B* insperxerunt *P¹*
corr. P^s   22 autem *om. A*   23 simile *B*   25 fractum *A*

26 et *om. B*, sed cf. δὲ καὶ *A Mel.*   27 insperxerūt *P*
 28 alia huiusmodi *transp. B*   29 Contrahit *B* citatus *om. A*

tunda non rotunda videat et, quae moventur, tamquam stantia. Errat quoque, cum mens ab aliis impe- 30 ditur, ut cum praesenti loqui amico et loqui postea discedente ipso, cum mens eius aliis intendat. Nec 31 5 hoc autem est delictum visus, sed mentis. Cum enim vidit, locutus est, sed mens postea non intendit sermonibus. Quattuor igitur maxime ad perficiendam 32 dinoscentiam visus indiget: illaeso sensu, moderato motu et distantia, aere puro et lucido.

DE TACTU

8

10

Unumquemque aliorum sensuum duplum deus 1 creavit et loco quodam membroque corporis circum-
scripsit. Etenim oculos duos et aures duas et duo 2 foramina sensus in naso fecit et linguas duas omnibus
15 animalibus condidit, sed aliis quidem divisas ut ser-
pentibus, aliis coniunctas ut hominibus. Propter hoc
duos quoque anteriores solos ventres cerebri plasma-
vit, ut ex utroque ventre sensibiles nervi emissi dupli-
ces ficerent sensus. Duplices vero eos fecit per immo-
20 deratam suam benignitatem, ut altero paciente alterum
servaret sensum. Sed plurimis quidem sensibus de-
structis, nihil in vita ipsa laeditur animal. Tactu vero
perempto cointerimitur animal. Tactus namque solus 4
sensuum communis est omnium animalium. Omne
25 enim animal tactum habet. Sed alios sensus non omnia
omnes, sed quosdam quaedam. Omnes vero habent
perfectiora. Quia igitur in hoc sensu animal habebat 5
esse animal vel non esse, unum membrum ideo crea-

1 movetur *P¹* corr. *P³* ut vid.   3 ut *om.* A loquitur A
 4 intendit A   6 videt] videl' A vid' B   9 et¹ *om.* B
 10 De tactu *P* **15 fere litt. B *om.* A aeque ac 72, 16
 11—12 unumquodque sensuum aliorum duplex creavit deus B
 14 in naso] innasci A   15 diversas B   17 anteriorem *P¹*
corr. *P²*   20 patientiae A   21 serv. sensum *transp.* AB
 23—24 solus sens. *transp.* A   24 est anim. omn. (*h. o.*) B,
exp. omn. est anim.   26 habeat B habet A

tor non destinavit tactui, sed potius totum animalis corpus. Nam praeter ossa et ungulas et cornua, conexiones atque pilos et alia quaedam huiusmodi omne 6 membrum corporis tactu apprehendit. Contigit igitur unumquemque sensuum duplices habere sensibilitates, unam quidem suorum sensibilium, aliam vero tactus ut visus. Etenim colores discernit et calida et frigida comprehendit, sed haec quidem ut corpora, colores autem ut visus. Similiter etiam et gustus et odoratus 7 et auditus. Quomodo igitur totius corporis est tactus, si ab anterioribus ventribus cerebri dicimus esse sensibilitates? Manifestum, quod aut nervi sint transmissi a cerebro et dispersi in omne membrum corporis, aut tactus sensibilitas ei contingat. Sed quia multotiens a spina plagati pedem capitis confestim 15 pilis frigescimus, neverunt quidam passionem vel passionis sensibilitatem ad cerebrum submitti et sic sentire. Sed si vera esset haec ratio, nequaquam doleret 9 membrum incisum, sed cerebrum tantum. Melius est itaque dicere, quod nervus cerebrum sit. Etenim pars quaedam est cerebri per totum ipsum animalem habens spiritum, ut ignitum ferrum habet ignem. Ideoque ubi nervus sensibilis innatus fuerit, illa pars sensibilitatem 10 percipiet ab ipso sensibilisque fiet. Similiter vero non

---

2 et² om. A   4 contigit] eum tingit A   6 unam — sensibilitates (12) om. A¹ in marg. superiore supp. A² qui-
dem] quod A² alia P¹A²B corr. P³ alteram Ho   7 ut P
et A²B discernit B decernit PA²   8 hoc A²B   9 etiam]
autem A²   11 interioribus ventribus (bus in ras. m. 2) P in-
terioribus ventribus A²   12 manifestum autem quod A, ex-
spect. aut manifestum quod (ἢ δῆλον ὅτι ΠΒΑΡΔ, cf. Bg p. 68)
12—13 transmissi sunt A   13 omne* (m eras. vid.) P
14 tactus sensibilitas ego tactu sensibilitas// (s fin. in ras.) et
superscr. scilicet cerebri P³ tactu sensibilitatis P¹ tactu sensi-
bilitas cerebri A tacta sensibilitas cerebri B   contingat ego
continget PA contingit B   15 placati P¹ corr. P³ confestim
om. B   17—18 sentiri P   19—20 est itaque P est igitur B
ig. est (h. o.) A   20—21 cer. quaedam pars est (h. o.) A
23 innatum P¹ corr. P². fuit A

erit inconveniens dicere ad principium membrorum,
quod est cerebrum, non passionem, sed consensibili-
tatem quandam ac denuntiationem passionis. Sen- 11
sibile igitur proprium est tactus calidum et frigidum,
5 molle et durum, viscosum et liquidum, grave et leve;
per solum namque tactum haec dinoscuntur. Com- 12
munia vero sunt tactus et visus haec: acutum et hebes,
asperum et lene, siccum et humidum, grossum et tenue,
superius et inferius et locus et magnitudo, cum fuerint
10 talia, ut per unam occupationem tactus possint com-
prehendi; densum quoque et rarum nec non et rotundum,
cum fuerit parvum, ut et quaedam aliae figurae.
Motionem quoque corporis sibi appropinquantis sentit
cum memoria et intellectu. Similiter quoque et nu-
15 merum usque ad duo vel tria et haec parva leviter-
que apprehendenda. Visus vero magis quam tactus 13
haec apprehendit, ut aequale et inaequale. Sunt nam-
que de genere lenis et asperi; duritia etenim inaequa-
litati mixta asperitatem, aequalitas vero densitati leni-
20 tatem facit. Patet igitur ex praedictis, quod multam 14
communionem sensus isti communiter habeant. Ete-
nim alterius delicta alter corrigit. Cum enim visus
sculpturae eminentias quasdam videt, ut nasi et alio-
rum, tactus accedens correxit ipsius delictum. Et sicut
25 visus semper omnia per medium aerem videt, sic
quandoque tactus per medium vectem dura et mollia

2 post cerebrum deest in libris submitti (ἀναπέμπεθαι)
4 proprium est] non est, nisi proprium B   calidus 7 fri. A
6 dinoscuntur B   7—9 inter acut. et magn. omnibus loc.
et om. B   8 crossum et tenue P tenue et grossum (h. o.) A
9 ante cum add. ut PA   10 tactu(s) ego cum Bg El (τῆς
ἀφῆς)   poss. comp. transp. B   11 nec non om. B
13 quoque et om. B   15 vel] et B   hoc B   16 vero]
ergo B   18 post gen. add. haec B   asper B   19 asperi-
tate B   leutatem P¹ corr. P²   23 eminentiam P¹ corr. P²
quasdam eminentias vidit A   24 accedens conexit A ante-
cedens correxit B   sicut] sic A   25 omnia post aerem
pon. A   26 med. vectem transp. P

et humida sentit, sed ratiocinando et cum intellectu.
 15 Perfectissimum namque habet hunc sensum homo, ut
 hoc etiam et gustu cetera excellat animalia, aliis ta-
 men tribus imminutus. Aliud etenim animal per unum
 de tribus excellit hominem, canis autem simul in tri-
 bus; acutius enim et audit et videt et odoratur, ut
 16 patet ex canibus vestigantibus. Omne vero corpus
 tactus est instrumentum, sed maxime interiora ma-
 nuum et horum iterum magis summitates digitorum;
 has namque velut cognitrices perfectas tactus habe-
 17 mus. Non enim solum captorum instrumentum crea-
 tor manus fecit, sed etiam palpabile, et ideo subtilio-
 rem cutem habent et musculus eis per tota interiora
 substratus est pilisque carent, ut magis palpata per-
 cipient. Ut ipsis pili non nascerentur, substratus mus-
 18 culus factus est causa. Manuum autem duriores ad
 capiendum sunt fortiores, molliores vero ad tangen-
 dum meliores, ut nervorum duri ad movendum, molles
 19 vero ad sentiendum sunt habiliores. Haec igitur tac-
 tus sunt instrumenta; per haec namque sensibilitas
 tactus efficitur.

DE GUSTU

9 1 In superioribus vero diximus visum videre per rec-
 tas lineas. Odoratus autem et auditus non solum per
 rectas sentiunt, sed undique. Tactus autem et gustus 25
 nec per rectas lineas, nec undique dinoscunt, sed tunc

2—3 homo hunc sensum, ut hoc etiam gustum	<i>B</i>	5 simil'
<i>B</i>	6 ut <i>A</i> (<i>ώc</i>) quod <i>P</i> et <i>B</i>	7 investigantibus <i>B</i>
instrumentum	<i>d. i. v.</i> <i>ώc</i> καὶ ἐμπροσθέν εἴρηται	8 post
<i>PAB</i> et <i>Bg</i> , <i>exspect.</i> cum <i>p</i> (<i>correcto</i>) et <i>El</i> harum		9 horum
summitas digitorum	<i>A</i> summitatem digitorum magis	<i>B</i>
10 cognitiones <i>AB</i> tactas <i>A</i>	11 captorum <i>A</i>	13 eius <i>B</i>
13—14 inferiora est substratus <i>A</i>	15 ipsi <i>AB</i>	16 du-
riorem <i>P¹</i> corr. <i>P²</i>	17—18 agendum <i>A</i>	22 De gustu <i>P</i>
**5 fere litt. <i>B</i> om. et orat. continuat <i>A</i>	23 vero <i>PA</i> autem <i>B</i> ,	
<i>exspect.</i> quidem (<i>μὲν</i>)	24 autem] vero <i>A</i>	

solum, cum eis appropinquaverint sua sensibilia praeter ea, quae iam sunt experta. Est igitur gustus humorum perceptivus. Instrumenta vero eius sunt lingua et huius magis extremum; iterumque cum his palatum, in quibus sunt a cerebro nervi dilatati diducti et nuntiantes factam perceptionem principali. Humorum vero gustabiles nominatae qualitates sunt hae: dulcedo, acetositas, amaritudo, acredo, ponticitas, austertas, salsitas, pinguositas. Harum namque est gustus cognitus et secundum has qualitates aqua dicitur sine qualitate eo, quod nullam istarum qualitatum ostendat in gustu. Secundum alias namque qualitates id est secundum frigiditatem et humiditatem, coinnatam habet qualitatem. Ponticitas vero et austertas differunt ab invicem in hoc, quod altera ab altera magis est styptica. Simplices igitur gustabiles qualitates manifestum, quod hae solae sint; compositae vero mille. Nam per unamquamque speciem animalis atque plantarum propriae qualitates sunt. Per aliam namque, ut contingit, qualitatem porcinam carnem apprehendimus et per aliam pecorinam. Unde etiam nescientes, qualis sit ministrata caro, gustu dinoscimus; et hoc vero non esset, nisi diversa qualitas uniuscuiusque gustabilium foret. Unde nequaquam eas generaliter aestimet esse inconvenientes et omnino ab invicem differentes. Etenim in quibus superabundaverit unaquae libet simplicium qualitatum, in his etiam dinoscibilis erit differentia gustabilium secundum speciem. In ficu

1 appropinquaverint A propinquaverint PB 3 eius] ea B
 4 palatus B 5 quibus PA his B diducti dilatati et
 (h. o.) P dilatati deducti B 7 nominatae om. A 8 austertas om. A 9 pinguositas P pingositas A pinguedo B
 10 cognitus P¹ corr. P² aqua dic. transp. B, exspect. dic. post qualitatem (11) 11 fort. qualitatem (ποιότητα) 12 alias namque] autem alias B 13 coinnatum PA (ap. Bg cod. V) coinnat B 14 et// (iā eras.) P 18 atque P et AB
 19 alia B 24 eam B 27 in P et AB

etenim sicca et uva passa et dactylis una superabundat qualitas, quae est secundum dulcedinem, sed gustus discernit specierum differentias.

DE AUDITU

10

1 Auditus autem vocum et sonorum est sensivus. Discernit vero eorum acumen et gravedinem, lenitatem
 2 et asperitatem atque magnitudinem. Huius vero instrumenta sunt nervi molles a cerebro procedentes auriumque compositio, et maxime cartilaginosum earum. Ad sonos namque et cantus congrua est car-
 3 tilago. Homo vero solus atque simia non movent aures aliis omnibus animalibus aures habentibus ipsas mo- ventibus.

DE ODORATU

11

1 Odoratus autem fit per nares pertingens ad fines anteriorum cerebri ventrums. Hi namque vaporosis- simi natura existentes vapores facillime recipiunt. Va- porem autem dico humidam fumositatem. Dictum est enim prius, quod unusquisque sensuum propria sen-
 2 sibilia recipiat. Sed ut aliis sensibus, non sic odoratui nervum sensibilem transmisit cerebrum, sed finibus suis nervorum replet locum vaporumque ministra-
 3 tionem suscipit. Saporum autem generalis est diffe- rentia bonus odor et malus odor et horum medium, quod nec boni odoris est nec mali odoris. Fit autem bonus

4 De auditu *P* **25 fere litt. *A* 32 fere litt. *B* 5 est
 om. *A* 7 et om. *B* 10 eorum *A* sonus *P* namque] vero *B* 11 solus atque simia *P* solus et similia *A* et simia *B*

12 post aliis add. vero *AB* omnibus om. *A* 14 De odo- ratu *P* **48 fere litt. *A* 42 fere litt. *B* 15 contingens *B* finem *PA* 19 post sensuum d. i. v. καθ' ὄμοιότητά τινα καὶ οἰκειότητα 21 sensible *P* transmittit *A* 22 suis om. *B* 24 odor² et 25 odoris² om. *AB*

odor ex humoribus in corporibus optime digestis. Medius vero fit per medium dispositionem. Nullo autem horum modo digestis efficitur malus odor.

DE PHANTASTICA

12

5 De phantastici igitur virtute et instrumentis et parti- 1
bus partiumque communitate et differentia con-
venienti modo, ut in brevibus sufficienter dictum est.
Nunc de virtute dinoscibili dicendum. Cuius sunt spe- 2
cies generaliter discretio et dispositio, placitum et dis-
10 plicitum; specialiter autem notitia existentium et vir-
tutes, ut iustitia, et scientiae, ut grammatica, artium-
que rationes, ut architectonica, et consilium et praeme-
ditatio. Huius vero generis est et in somnis animad-
versio futurorum, quam solam veracem divinationem
15 Pythagorici dicunt esse Hebraeos in hoc imi-
tantes. Huius vero instrumentum est medius venter 3
cerebri et animalis spiritus, qui est in ipso.

DE MEMORIA

13

Memoriale vero est memoriae et rememorationis 1
20 causale et domicilium. Est autem memoria phantasia
reposita ab aliqua sensibilitate actu apparente, secun-
dum Platонem vero conservatio est sensibilitatis
notitiae. Anima namque sensibilia per sensus com- 2
prehendit. Intellegibilia vero per intellectum et figuram

---

1 in corporibus optimel] bene A 2 nullis A 2—3 autem
horum transp. P 4 De fantastica P **35 fere litt. A 7 fere
litt. B 5 fantastica B 6—7 conveniente A 7 sufficienter-
que A 9 et utrumque om. B 12 que om. A 15 esse
om. B 18 De memoria P **9 fere litt. AB 19 memo-
rationis B 20 post memoria d. i. v. ὡς μὲν Ὁριγένης (pro
Ἀριστοτέλης) φησίν 22 Plat. vero transp. A 23 sensibilia
post sensus pon. A per] vel B 23—24 post compreh. d. i. v.
καὶ γίνεται δόξα, post intellectum i. v. καὶ γίνεται νόησις ὅταν
οὖν

eorum, quae sensit, eorumque, quae cognovit, conser-
 3 vare memorare dicitur. Sed cognitionem in his non
 intellectum dicit Plato, sed dinoscentiam. Sensibilia
 enim memorantur per se ipsa, intellegibilia vero per
 accidens, quia cognoscibilium memoria ex praec-
 accepta phantasia fit. Proprie autem intellegibilium,
 quod quidem didicimus vel audivimus, memoramus.
 Essentiae vero eorum memoriam non habemus. Non
 enim ex praecedente phantasia est intellegibilem re-
 4 ceptio, sed ex disciplina vel naturali ingenio. Si vero
 memorare dicimur, quae prius vidimus vel audivimus
 vel quomodolibet apprehendimus, cum prius relatio-
 nem habeat ad posterius tempus, manifestum, quod
 memorabilia sint facta et transeuntia. Et est quidem
 5 absentium memoria, sed non fit ab absentibus. Re-
 memoratio vero dicitur, cum oblivio interceperit me-
 moriam. Est enim rememoratio memoriae deletae re-
 recuperatio. Deletio vero fit ab oblivione. Oblivio au-
 tem est memoriae ablacio. Sed haec quidem perpetua,
 haec vero secundum quantitatem, cuius est rememo-
 ratio. Alia vero est rememoratio, cuius non est ob-
 livio, non solum eorum, quae per sensum et cogni-
 tionem apprehenduntur, sed etiam naturali ingenio
 adinventorum. Naturali vero ingenio adinventa dici-
 mus, quae firmiter omnibus insunt, ut esse deum. Hanc
 autem Plato rememorationem esse dicit ideae. Quid

1 sentit B.   quae cognouū // (quae s. v. suppl. m. 2 eraso
 que) P   2 memoriale AB   sed P secundum AB   4 se
 om. B   6 fit P¹ non fit P² fort. <prae>fit (περιγίνεται) cf. 36, 3
 7 memoramur B   9 praecedenti B   11 dicimur ego cum
 Bg El (λεγόμεθα) dicimus P¹ B diximus AP²⁻³   vel] et B
 13 post manif. add. est P   14 sunt A   post transeuntia
 d. i. v. τὰ ἐν χρόνῳ κυνιστάμενα   15 sed] si B   15-16 re-
 memoratio P³ memoratio P¹ memoratio AB   16 obl. interc.
 transp. A   17 rem. enim est (h. o.) A   18 autem om. A
 19 sed haec] si B   20 rememoratio] memoratio A   22 cogn.
 et sensum (h. o.) A   23 apprehenditur P¹ corr. P³ etiam]
 est A   24 didicimus A   26 esse dicit transp. AB

autem sit idea, in sequentibus dicetur. Phantasticum 6
 igitur tradit dinoscibili apparentia. Dinoscibile vero
 vel rationale accipiens et diiudicans transmittit illud
 memoriali. Huius vero instrumenta sunt posterior ce- 7
 5 rebri venter, quem parencephalida et parenocranida vo-
 cant et spiritus animalis, qui est in eo.

Quia vero sensuum initia et radices anteriores ce- 8
 rebri ventres diximus esse, dinoscibilis vero medium
 et memorialis posteriorem, oportet nunc ostendere, si
 10 haec hoc modo se habeant, ne videamur sine ratione
 dicta credere. Satis vero est sufficiens demonstratio
 ab ipso actu membrorum assumpta. Anterioribus ete- 9
 nim ventribus quomodolibet laesis sensus praepediuntur
 et dinoscibile manet illaesum. Medio vero ventre
 15 patiente solo ratio interturbatur et sensus manent in-
 tegri. Si vero et anteriores et medius venter perpessi
 fuerint, ratio simul cum sensibus aufertur, posteriori
 vero patiente memoria corrumpitur sensibus atque
 mente manentibus illaesisis. Sciendum vero, quod non
 20 est nobis sermo nunc de motione ad placitum. Quod
 si cum anterioribus etiam et medius et posterior fuerint
 perpessi et sensibilitatem et rationem et memoriam
 simul corrumpunt; unde et sic, cum in toto periclitatur,
 deperditur animal. Patet autem hoc per mul- 10
 25 tas alias passiones atque symptomata, sed maxime ex
 phrenesi. Phreneticorum namque quidam sensus con- 11

1 autem sit *transp.* B   idę A idee P ydeam B idearum
 (Bg El τῶν ἰδεῶν) Ho   3 ratione B   5 paren cranida*
 (s eras. vid.) P   voc' A   6 est in eo P est in ipso A in
 ipso est (h. o.) B   7 inde ab Quia *initium cap. novi aut*
paragraphi spatio primae litterae Q vacuo relicto significat B

8 dix. esse *transp.* A   dinoscibili (s final. suppl. m. 2) P
 10 videamur (r ex s m. ut vid. 2) P videantur A   12 ete-
 nem B (μὲν γὰρ) enim PA   13 sensibus B   15 inturbatur
 PA   15—16 post integri d. i. v. φυλάττοντα τὴν κατὰ φύσιν
 αἰσθησιν   17 simul P similiter AB   aufertur ex auferunt
 nota supra t mutata P²   18 atque] et A   20 sermo nunc
 transp. A   22 mem. et rat. (h. o.) B   23 sic post toto
 pon. P   25 symptomata Ho sintomata PB   sincomata A

servant integros mente sola laesa. Talem itaque describit Galenus phreneticum, 'qui lanario quodam coram eo laborante exsurgens accipiensque vasa vi-trea ad fenestras accedens interrogare coepit transe-untes unumquodque vasorum ex nomine nominans, si vellent illud inferius sibi iactari. Astantibus autem se velle dicentibus primo eiecit unumquodque vasorum; deinde interrogat, si etiam lanarium vellent deici. Ludum autem credentibus esse et se velle respon-dentibus accipiens a summo deorsum demersit la-narium'. Hic vero sensus habebat integros, (viderat enim, quod vasa haec et lanarius hic,) sed infirmaba-
 12 tur ratione. Alii vero phrenetici inanem assumentes phantasiam putant videre, quae non vident, sed alia secundum rationem ratiocinantur. Isti anteriores solos
 13 ventres habent laesos illaesos manente medio. A pas-sionibus enim unumquodque membrum comitantibus uniuscuiusque actus praepediuntur. In illo autem opere detinetur animal, quod patiens membrum ope-rari natum est, ut pede paciente ad ambulandum im-pedimur. Hoc namque pedis opus est.

DE OCCULTA ET MANIFESTA OCCASIONE

14

1 Haec igitur est una divisio virtutis animae, qua si-mul quoque divisa sunt quaedam membra corporis.

1 servant A	2 Galienus P G. AB tacite corr. Ho
4 fenestram AB	5 unumquemque P ¹ corr. P ⁸ nominans
ex nomine corr. (h. o.) A	6 inferis P ¹ corr. P ²
10 dorsum P ¹ corr. P ²	7 pri-mum A
12 vasa haec transp. A	9 autem om. A respondentibus] dicentibus B
13 alias B	16 A s. v.
22 De occulta et manifesta occasione P ***12 fere	suppl. m. 2) P
litt. B om. A aeque ac 72, 16	24 est una transp. B qua-
quaes A, fort. <cum> qua, cf. Bg (El)	25 quoque] quae-
quaes B div. sunt transp. A	qua-

Altera vero divisio alioque modo est haec. Rationalis haec quidem est occulta ratio, haec vero manifesta. Et occulta ratio est motus animae in rationali mente factus absque voce. Unde multotiens etiam tacentes rationem totam disponimus eamque postea in somnis dicimus, et secundum hoc maxime omnes rationales sumus; non quidem sic per manifestam rationem, sicut per istam. Etenim muti a nativitate et qui per infirmitatem vocem perdiderunt nihilominus sunt rationales. Manifesta autem ratio in voce et sermonibus actum habet. Instrumenta vero vocis multa. Musculi enim interiores, qui sunt in costis mediis et thorax et pulmo et trachea arteria et fauces et hoc maxime cartilaginosum et iterum moventes nervi et lingua omnibusque musculi moventes haec membra exspirationis sunt instrumenta, dictionis autem os. In hoc enim plasmatur et figuratur et quasi specificatur dictio, lingua quidem et uva plectri locum tenentibus, palato autem sonitus, dentibus vero qualique oris apertione, ut in lyra chordarum supplentibus necessitatem, conferente quid etiam naso ad euphoniam sive malam sonoritatem, ut patet ex edentulis.

Dividunt vero et aliter in virtutes vel species vel partes animam, hoc est in nascibile quod et nutribile

1 vero om. A est haec *transp.* B 1—2 Rationalis quidem est hoc A *post Ration.* d. i. v. τῆς ψυχῆς et ante occulta καλούμενος 2 haec^{2]} hoc A 3 irrationali A inrationabili (bi del. m. 2) P mente AB ventre P 5 somniis (*Ho*) obstat sermoni *interpretis* 6 secundum] fit B *post max. add.* quod B 8 et om. B *post* per d. i. v. πάθος ἢ 11 vero vocis] autem vocum A 12 enim] autem A costis med. *transp.* A 13 fames B 15 membra haec (*h. o.*) A membra hoc B 18 via A plectri loc. *transp.* B 19 qualicūque AB operatione B 21 quidem AB 22 edentulis P (ἀνοδόντων P) dentulis A dentibus B *Inscriptionem om. et orationem continuant* O aeque ac cod. Graec. F 24 hoc est** (6 fere litt.) P hoc est A hoc B quod et ego cum Bg (δ καὶ) et quod B quod PA

et passibile vocatur et in sensibile et in rationale. Sed instrumentorum uniuscuiusque horum alia quidem
 2 dicta sunt et alia dicentur in sequentibus. Zenon autem Stoicus octo partes dicit esse animae dividens eam in rationale et in quinque sensibilitates et vocale
 3 et seminale. Panætius vero philosophus vocale vult partem esse motionis ad placitum dicens rectissima. Seminale autem non animae partem, sed naturae.
 4 Aristoteles vero in physicis quinque dicit esse partes animae, hoc est nascibile, et sensibile, et mobile secundum locum, et appetibile et dinoscibile, nascibile dicens nutribile et quod augmentum et generationem facit et quod plasmat corpora. Vocaturque nascibile etiam nutribile, totum quidem a nutribili, meliori scilicet parte nominatum et a qua aliae quoque partes nascibilis habent existentiam. Et sic quidem in physicis.
 5 In ethicis autem in duo prima magisque generalia dividit animam, in rationale et irrationale. Sed subdividit irrationale in hoc, quod oboedit rationi et in id,
 6 quod non oboedit rationi. Sed de rationali in superioribus dictum est. Nunc autem de irrationali incipiemos.

---

1 passibile *Ho* (παθητικὸν) pascibile *PAB* in¹ om. *B*
 et irrationale *B* 2—3 quidem *post* sunt *pon.* *B* 3 * alia
 (ī = in eras. vid.) *P* 4 dicit *post* animae *pon.* *B* animam *P* 4—6 divid. eam *post* seminale *pon.* *B* 6 Panætius (n del. m. 2—3) *P* Pavetius *B* vero *P* autem *A* om. *B*
 7 esse partem mot. (*h. o.*) *A* partem mot. *B* 8 autem
 vero *A* 9—10 esse animae partes *P* animae esse partes *B*
 (*h. o.*) 10 ante animae add. esse *B* proxima tria et¹ om. *AB*
 11 et² *P* etiam *B* om. *A* 12—13 facit et gen. (*h. o.*) *A*
 13 plasmavit *B* que om. *B* 14 meliore *B* 15 nominatum *Ho* notum *PB* natum *A* a qua om. sed *post* partes add.
 ab ea *A* partes quoque (*h. o.*) *B* quoque om. *A* nascibilem *A* 17 ethica *A* que om. *A* 18 *post* et
 add. in *A* 19 hoc] id *A* 19—20 et . . . rationi om. *A*
 19 obaudit *P* 21 autem om. *A* rationali *B*

DE IRRATIONALI ANIMAE PARTE QUAE ET PASSIBILIS ET APPETIBILIS NOMINATUR

16

Quidam autem per se esse volunt irrationalitatem 1
 5 velut existentem irrationalem animam rationalisque
 non esse partem. Primo quidem, quod per se in ani-
 malibus irrationabilibus invenitur. Ex quo patet, quod
 perfectio quaedam sit et non pars alterius; deinde,
 quod valde sit inconveniens rationalis partem esse
 10 irrationale. Aristoteles autem partem esse dicit et 2
 virtutem et dividit in duo ut praediximus. Sed vocan-
 tur haec communiter appetibile. Huius vero est et mo-
 tus ad placitum. Appetitus enim motionis est initium.
 15 Appetentia namque animalia aguntur ad motum se-
 cundum placitum. Irrationale vero hoc quidem est non 3
 oboediens rationi, hoc autem oboediens. Iterumque 4
 oboediens rationi dividitur in duo, in desiderabile et
 irascibile. Sunt autem instrumenta desiderabilis qui-
 dem, quod fit per sensibilitatem, hepar, irascibilis au-
 20 tem cor, durum membrum motumque naturaliter su-
 scipiens ad durum servitium et fortem motum ordinat-
 um, ut hepar, molle viscus existens mollis desiderii fac-
 tum est instrumentum. Vocantur autem haec oboedién- 6

1—3 De irrationali animae parte, quae et passibilis et ap-
 petibilis nominatur *ego* De irrationabili (*bi del. m. 1*) animae
 parte, quae pascibilis et appetibilis nominatur *P* **20 *fere*
litt. A 11 *fere litt. B* 4 esse *om.* *AB* irrationalitatem *PB*
 5 animae *B* 6 quod *om.* *B* 7 irrationalibus *A*
 10 irrationabile (*bi del. m. 3*) *P* esse dicit *transp.* *AB*
 11—12 vocatur hoc *AB* 12—13 est *post* motus *pon.* *B*
 13 motionis est *transp.* *A* 15 rationale (*supra e eras. ~*) *P*
 16 autem] vero *B* 17 *post* div. *add.* autem *B* *supra*
 desid. *scr. id* est concupiscibile *P^s* 20 durum *PA* aurum *B*
 21 durum *P* aurum *AB* 22 epar *PA* erat *B* viscum *AB*
 23 haec *om.* *AB*

tia rationi, quia nata sunt oboedire rationi et deservire
 et moveri, ut ratio praeceperit in hominibus se habenti-
 bus secundum naturam. Sunt vero etiam istae passio-
 nes constitutivae vitalis essentiae; sine his namque
 non subsistit vita. Sed quia passio aequivoce dicitur,
 secernendum est prius aequivocationem. Dicitur enim
 et corporalis ut aegritudines et ulcera; dicitur etiam pas-
 sio animalis, de qua nunc est sermo, desiderium et ira.
 Est autem communiter et generaliter animae passio,
 cui accidit delectatio vel afflictio. Accidit enim passioni
 afflictio, sed non est secundum hoc afflictio passio.
 Nam si hoc esset, omne patiens doleret. Nunc autem
 insensibilia patiuntur quidem, sed non dolent. Non
 igitur passio est dolor, sed passionis sensibilitas. Opor-
 tet hoc dignum esse ratione, ut sensibilitati sub-
 iaceat. Animalium vero passionum diffinitio haec est.
 Passio est motus sensibilis appetitivae virtutis in ap-
 paritione boni vel mali. Et aliter: Passio est irrationa-
 [bi]lis motus animae per susceptionem boni vel mali.
 Generalem vero passionem diffiniunt sic: Passio est
 motus ex altero in alterum. Actus vero est motus acti-
 vus. Activum vero dicitur, quod a se ipso movetur.
 Sic igitur et ira actus quidem est irascibilis, passio
 autem duarum partium animae adest toti corpori,
 quando ab ira fortiter agitur ad operationes. Ex altero
 enim in alterum factus est motus, quod dicimus esse

---

3 vero etiam *P* vero *B* etiam *A*   6 secernendum *om.* *A*
 est prius *transp.* *AB*   equivocatione *A*   7 et¹ *om.* *A*
 etiam] et *B*   8 post sermo *add.* ut *B*   9 animæ (æ ex a
 m. ut vid. 2) *P* animalis (*Bg*) *Ho*   10 utroque loco accedit
 conicit *Ho*   delectio *A*   vel] et *B*   16 haec est *transp.* *A*
 17 appetitivae *P* appetitivae *B* appetitiae *A*   18 et *om.* *B*
 18—20 passio ... sic *in marg.* *inferiore suppl.* *A*²   18—19 ir-
 rationalis *ego*   22 vero *om.* *AB*   quod a se ipso mov. dic.
 act. (*h. o.*) *A*   23 igitur *P* quidem *AB*   quidem *om.* *AB*
 irrationalibilis *A*   24 corpori* (*s eras.*) **5 fere litt. *P*   25 quan-
 do// (*eī* = etiam *eras.* *vid.*) *P*   post ira *add.* dei *B*   26 quod
PA quem *B*

passionem et secundum aliud etiam modum actus 13
 passio dicitur, cum fuerit praeter naturam. Actus eter-
 nus est secundum naturam. Secundum hanc igitur ra-
 tionem actus, cum non movetur secundum naturam,
 5 dicitur passio, sive a se moveatur sive ab altero. Cor-
 dis igitur motus secundum pulsus actus est, secundum
 saltus vero passio. Ex eo namque est et motus se-
 cundum saltus, sed non secundum naturam. Ex eodem
 etiam est et, motus pulsuum, *sed* secundum naturam.
 10 Nihil itaque mirum unam et eandem rem et passionem 14
 et actum dici. Nam secundum quod motus sunt a se
 ipsis, passibilis partis animae actus sunt et, secun-
 dum quod sunt immoderatae nec secundum naturam,
 non erunt actus, sed passiones. Sic igitur et motus 15
 15 et rationalis partis passio est secundum utraque de-
 signata. Non omnis vero motus passibilis passio dici-
 tur, sed qui sunt maiores et ad sensibilitatem acceden-
 tes. Parvi enim et insensibles nondum sunt passiones.
 Sed quia oportet habere passionem magnitudinem ra-
 20 tione dignam, ideo additum est diffinitioni passionis
 motus sensibilis. Parvi namque motus sensibilitatem
 effugientes passionem non faciunt, ut dictum est.

DE DESIDERATIVO

17

Dividitur igitur, ut diximus, irrationale animae, quod 1
 25 oboediens est rationi, in duo, hoc est desiderabile et

1—2 actus passio *transp.* B   2 etenim] enim A   3 post
 nat. d. i. v. κίνησις, πάθος δὲ παρὰ φύσιν. καὶ   ig. hanc rat.
 actus A hanc rat. ig. actus B (*h. o.*)   6 igitur] ergo B
 est *om.* A   7 vero *om.* A ea A   9 etiam est et] est
 etiam B <sed> Ho   10 unam *om.* B eadem *P¹* corr. *P²*
 12 partis an. *transp.* B actum B   14 non] nec A   15 ir-
 rationalis (*Bg*, ἀλόγου) Ho   21 sensibilis *P* passibilis A sen-
 sibilis passibilis B   23 De desiderativo *ego cum Bg* De desi-
 derativa *P¹* id est concupiscibili *add.* *P³* **17 fere litt. *B om.* A
 aeque ac 72, 16   24 irrationale (e ex ē rad.) *P* animal *B*
 25 hoc ex haec rad. *P*   *supra* desiderabile scr. id est con-
 cupiscibile *P³*

2 irascibile. Iterum namque desiderabile in duo: in delectationes et afflictiones. Desiderium namque repraesentatum delectationem facit, non praesentatum autem
 3 afflictionem. Iterum autem secundum alium modum desiderium divisum secum facit omnes IV species. Cum enim existentium haec quidem sint bona, haec vero mala et haec quidem iam adsint, haec vero exspectentur, secundum hos modos duobus ad duo iunctis, quae sunt desiderii, in IIII dividuntur, hoc est in bonum et malum et iterum in praesens et futurum. 10 Exspectatum namque bonum desiderium est, praesens vero delectatio, et iterum exspectatum malum timor est,
 5 praesens vero afflictio. Nam circa bona versatur delectatio et desiderium, circa mala vero timor et afflictio. Unde quidam passionem in IIII dividunt: in desiderium, 15 delectationem, timorem, angustiam. Bona autem et mala
 6 dicimus aut quae vere sunt, aut quae esse existimantur. Innascuntur autem malae passiones animae per tria haec: per malam educationem, per indisciplina-
 7 tionem, per malam habitudinem. Non enim bene edu- 20 cati a puer, ut possent abstinere a passionibus, ad
 8 immoderationem earum ceciderunt. Per indiscipline-
 9 mentem vero malae discretiones rationali parti animae innascuntur, ut existimentur mala bona esse et bona
 25 mala. Fiunt autem quaedam passiones etiam a mala corporis habitudine. Irascibiles namque sunt amaram habentes choleram et sufferentes calidi et humidi tem-

---

2—3 repraesentatam delectionem A 3 fecit P non repre-
 sentat autem A autem] vero B 5 secum facit P fecit AB
 efficit Ho 7 adsunt . . exspectantur A 10 post et¹ add.
 in A et iterum om. B 11 bonum des. transp. A 12 exsp.
 malum transp. A 14 mala vero transp. A 16 post tim.
 add. et B 17 dicimus om. AB 19 tria haec transp. A
 educationem P¹ corr. P³ 21 possint B 22 per indiscipline-
 natione(m suppl. m. 3) P 23 discretionis rationali animae
 parti B 24 innascitur ut aestimentur B 25 autem]
 etiam A etiam om. A a om. B 26—27 amaram habentes
 choleram Ho amara habentes colera PAB 27 temperie P

periem. Curandum est autem malum usum usu bono, 10
 indiscipline et studi. Malam vero
 habitudinem medicandum corporaliter permutantes
 eam, ut notum est, ad medium temperiem congrua
 5 diaeta et exercitiis et pharmacis, si opus his habuerit.

DE DELECTIONIBUS

18

Delectionum hae quidem sunt animales, hae vero 1
 corporales. Animales autem, quae sunt solius animae 2
 secundum se ipsam, ut quae sunt circa disciplinas et
 10 contemplationem; hae namque et, quae sunt huius
 modi, solius sunt animae. Corporales vero sunt, quae 3
 fiunt cum communitate corporis et animae ideoque cor-
 porales vocatae, ut quae sunt circa cibos et commix-
 tiones. Solius enim corporis nullus inveniet delec-
 15 tationes proprias, sed potius passiones, velut excisio-
 nes et fluxus et qualitates, quae sunt secundum tem-
 perantiam. Omnis enim delectatio est cum sensibilitate.
 Sed sensibilitatem animalem esse ostendimus. Mani- 4
 festum autem, quod delectatio sit eorum, quae multi-
 20 pliciter dicuntur. Nam diversi generis sunt delectatio-
 nes, ut religiosae delectationes et malae, et hae qui-
 dem falsae, aliae autem verae; et hae quidem solius
 mentis secundum disciplinam, hae vero cum corpore
 secundum sensibilitatem. Et harum autem, quae sunt
 25 secundum sensibilitatem, hae quidem sunt naturales,
 hae vero non. Et delectationi quidem, quae est in bi-

---

1 curandum est autem malum usum *B* curandum autem est
 usum malum *P* curandus est usus malus *A* 5 dicta *B* et¹
om. *A* farmacis *P* farmatiis *A* pharmachiis *B* habuerit his
 opus (*h. o.*) *A* opus habuerit *B* 6 De delectionibus *P* **
 10 fere litt. *A* 6 fere litt. *B* 7 delectatio*nū (ē eras. vid.) *P*
 hae . . . hae] eē . . . hee *B* 9 disciplinam *AB*
 10 heē *B* 12 an. et corp. (*h. o.*) *AB* 14 nullum *B*
 18 sens. ost. esse animalitatem *B*, exsp. animalem esse sens.
 ost. (*h. o.*) 21 hae quidem *P* equidem *AB* 22 hae qui-
 dem] equidem *B* 24 autem *om.* *AB*

bendo, opponitur afflictio in sitiendo; ei vero, quae est secundum contemplationem, nihil opponitur. Haec ita-
 5 que omnia ostendunt delectationem aequivocam. Earum vero delectationum aliae sunt necessariae simul et naturales, sine quibus vivere est impossibile, ut cibi
 6 indigentiae repletivi et indumenta necessaria. Aliae vero naturales quidem, sed non necessariae ut com-
 mixtiones, quae fiunt secundum naturam et secundum legem. Ista namque ad permanentiam totius generis perficiuntur, sed possibile est etiam sine his in vir-
 7 ginitate vivere. Aliae vero nec necessariae sunt nec naturales ut ebrietas et adulterium et repletiones suf-
 ficientiam transgredientes. Neque enim ad permanen-
 tiam generis nobis contingunt ut secundum legem coitus, neque ad consistentiam vitae, sed potius afficiunt.
 8 Secundum deum igitur viventi per solas gradiendum est necessarias simul et naturales delectationes. Post hunc autem in secundo ordine virtutum disposito per
 has quidem et naturales, sed non necessarias incenden-
 dum cum convenienti modo et mensura et tempore
 9 et loco. Alias vero praeter has non existimandum est esse bonas delectationes nec complexas quidem af-
 flictioni nec ingerentes paenitentiam nec laesione aliquis generativas nec mensurae terminum recipientes neque nos attrahentes ad religiosa opera vel subiugantes.
 10 Sed proprie sunt delectationes, quae scientiae boni et disciplinis et virtutibus contingunt quomodolibet vel

4 post del. desunt quae vocantur corporales (сωματικῶν κα-
 λουμένων) 8 naturam et secundum] naturalem B 14 post
 ut add. non B lege P¹ corr. P³ post coitus add. mixtio
 P¹ del. P³ 15 potius officiunt (sed o in loco erasae litt.
 ut vid. a m. 3) P transp. A 16 deum] hoc A viventi (viv.
 corr. m. 2, quid antea fuerit, incertum) P 17 naturalem A
 20 con post cum om. A 21 post vero d. i. v. φευκτέον
 παντὶ τρόπῳ 21—22 est bonas del. esse PA (h. o.)
 22 complexam B 23 alium B alicuius A 24 post term.
 add. non B 25 adtrahentes B trahentes P¹ trahentes A¹
 corr. P^{2—3} A²; post hoc d. i. v. ἐπὶ πολὺ 27 virtutibus
 duplicat A

complectuntur, quas ponendum secundum primam rationem in religiosis, non ut simpliciter sint nec ad permanentiam generis, sed ut bene sint et religiosi sint et dei amici conferentes, etiam ad perfectionem 5 hominis secundum animam et rationalitatem, quae nec curationes aliquarum passionum sint, ut quae indigentiae sunt repletivae et quae nec omnino afflictionem habent praecedentem vel consequentem vel oppositam, sed sunt mundae et purae omni materiali complexione 10 animales solummodo existentes. Secundum Plato- 11 nem namque delectationum aliae quidem sunt fallaces, aliae autem veraces. Fallaces sunt, quae cum sensibilitate fiunt et gloria non vera et afflictione complexae; veraces autem, quae sunt solius ipsius animalium secundum se ipsam cum disciplina et intellectu et sapientia mundae et purae afflictione, quas nulla paenitentia consequitur unquam. Vocant autem eas, 12 quae comitantur contemplationem et bona opera delectationes, non passiones, sed actiones. Quidam autem 13 proprie talem delectationem gaudium dicunt. Dif- 13 finiunt vero delectationem generationem esse sensibilem in naturam. Sed videtur haec diffinitio esse solius corporalis delectationis, haec namque est quaedam 14 repletio et medicamentum corporalis indigentiae et afflictionis propter indigentiam effectae. Rigescentes 15 enim vel sitientes rigoris et sitis curantes afflictionem in calefaciendo et bibendo delectamur. Secundum

2 non ut *transp.* A   4 sint et dei amici] et amici dei A
 5 rationabilitatem B   que ex que P²⁻³   6 curationem P¹
corr. P²   7 sunt om. B   8 vel¹ om. P¹ *suppl. P²⁻³*   9 sunt
 mundae et purae] purae et mundae B   complexione] copulazione B   11 quidem om. B   12 autem P vero B om. A
 14 sunt post autem pon. A om. B   16 quam B   17 cons.
 unquam *transp.* A   18 comitantur Ho imitantur PAB
 20 gaud. dic. *transp.* A   22 natura A   solis P¹ *corr. P²*
 23 corp. del. *transp.* A   delectationes P¹ *corr. P²* hoc B
 namque est *transp.* AB   26 vel] et B   27 caleficiendo B

accidens igitur sunt bonae et non per se ipsas nec per naturam. Ut enim sanum fieri per accidens est bonum, sanum vero esse natura et per se ipsum est bonum, sic et istae delectationes secundum accidens sunt bonae curationes quaedam existentes. Quae vero sunt contemplationis delectationes per se ipsas hae
 16 sunt bonae et per naturam. Non enim pro indigentia fiunt, quod ex eo patet, quia non omnis delectatio indigentiae est repletiva. Si vero hoc est, non erit integra diffinitio, quae dicit delectationem esse generationem sensibilem in naturam. Non enim omnes comprehendit delectationes, sed derelinquit eam, quae est
 17 ex contemplatione. Epicurus quoque delectationem diffiniens esse omnis rei afflagentis sublationem idem dicit cum his, qui dicunt generationem esse sensibilem *in naturam*; nam permutationem afflagentis delectationem esse dicit. Sed quia nulla generatio cum propriis finibus unius est generis vel eis cognata nec generationem delectationis delectationem dicendum, sed quiddam aliud a delectatione. Nam dum fit aliquid, generatio est. Nullum autem factorum simul fit et factum est, sed manifestum, quia, quod fit, particulatim fit. Quod autem delectatur, ex toto delectatur. Non est igitur generatio delectatio. Item omnis generatio non existentis est, delectatio autem iam existentium est. Non igitur generatio delectatio. Item generatio quidem velox et tarda dicitur, delectatio

1 acc. ig. *transp.* A bona(e) *Ho* ipsa A 2–3 est bonum *transp.* AB 4 secundum ex sunt corr. *P^{2–3}* 6 declinationes B 7 bonae B (ἀγαθαὶ) *om.* PA 11 natura AB
 14 diff. esse *transp.* PA 15–16 sensibilem *<in naturam>* *Ho* (εἰς φύσιν) 16 nam] non B 18 cognata *P Bg El* (cυρτενής) cogenerata B (*an pro congenerata?*) cognita A 20 a delectatione *P* a generatione A delectatione B dum *om.* *P¹* *suppl.* *P⁸* 21 generatio est *Ho* generatione PAB autem *om.* B 22 et] aut B particulariter B 24 est ig. *transp.* B gen. del. *transp.* AB iterum PA 24–25 omnis — est] generatio quidem velox et tarda dicitur *B OF MEDIEVAL ST.* 26 est — gen. del.] del. ig. non est gen. (h. o.) A

autem non. Amplius, bonorum haec quidem sunt habitus, haec vero actus, illa vero instrumenta. Habitus quidem ut virtus, actus vero ut secundum virtutes operatio. Et iterum habitus ut virtus visibilis, actus ut videre; instrumenta vero sunt, per quae operamur, ut oculus et divitiae et alia talia. Omnes vero, quae sunt circa bona et mala animales virtutes, habituum aliquorum sunt virtutes. Si igitur bonum est delectatio et non malum, in his erit solis. Sed habitus qui-
 dem non est delectatio, nec virtus. Non enim sic facile incideret in contrariam sibi afflictionem, nec ut opposita privationi. Secundum enim eundem habitum et privationem impossibile est esse. Sed quidam delectantur simul et affliguntur ut misericordes. Non igitur habitus delectatio; sed nec instrumentum est. Instrumenta enim propter alia sunt et non propter se ipsa. Sed delectatio non propter aliud, sed propter se ipsam est. Igitur nec instrumentum est delectatio. Restat ergo actum eam esse. Unde Aristoteles eam diffinit esse actum expeditum habitus secundum naturam. Impedimentum namque actus secundum naturam afflictio. Sed et prosperitas actus est expeditus habitus secundum naturam. Contingit igitur secundum hanc diffinitionem prosperitatem delectationem esse et errare diffinitionem. Corrigens igitur diffinivit delectationem esse finem operum animalis secundum na-

1 haec quidem *transp.* B sunt *om.* A 4 vid. hab. ut actus ut virtus visib. (*h. o.*) B virtus *om.* A 5 operantur *P¹* corr. *P²* ut vid. 6 oculus et *om.* B 7 sunt *post* mala pon. B 8 igitur] ergo B 9 erunt B 11 incideret// (et eras.) *P* 12 oppositam A 14 similiter *B* affligantur *P¹* corr. *P³* 15 est *om.* B 17 ipsa *om.* A 19 ergo *P* igitur AB actum eam *transp.* A 19–20 eam diff. *transp.* A eam diffinivit *B* 20 habitum *P¹* corr. *P^{2–3}* 22 afflictio] actio *B* et *om.* A 23 contingit *Ho* (*Bg*, *cuμβαίνει*) continet *PAB* 23–24 secundum hanc *transp.* B 24 del. esse *transp.* B 25 corrigens — delectationem *om.* *AB* delectatio(nē *suppl.* s. v. *m. 3*) *P*

turam non impeditorum, ut complecteretur delectatio prosperitatem et ei coexisteret, sed prosperitas delectatio non esset. Non omnis autem actus motus est, sed quidam actus est sine motu, secundum quem primus operatus est deus. Quod enim primo motum est, immobile erat. Talis vero est etiam actus contemplandi in hominibus: sine motu. Etenim contemplabile unum et idem est semper et mens contemplantis exstat. Circa unum enim et idem semper repraesentatur. Contemplationis vero delectatio maxima existens et praecipua et verax sine motu fit. Manifestum quod, quae per minores fiunt motus, quanto per minores, tanto et meliores et maiores sunt. Simul autem dividuntur cum actibus delectationes secundum speciem. Quot enim actuum sunt species, tot et delectationum et bonorum quidem bonae, malorum autem mala. Et sciendum, quod secundum unumquemque sensum diversae sint specie delectationes. Aliae enim sunt tactus et gustus et aliae visus et auditus et odoratus. Puriores vero sensuum sunt, qui non adiuncti sensibilibus delectantur ut visus et auditus et odoratus. Et dinoscibilium vero species duae sunt, haec enim est practica, haec vero theoretica. Manifestum igitur, quod et delectationum hos actus consequentium species sint duae, et harum vero purior est theoretica quam practica. Hominis vero propriae delectationes sunt, secundum quod

1 impedimentorum A 1—2 complectatur . . . coexistat B
 3 non *om.* *P¹* *ñ** (*e eras.*) = non *s. v. suppl.* *P³* actus *om.* *B*
 4 actus est sine *A* actus es non *P¹* actus est *sin* (*in marg.*
sine) *P⁵* actus sine *B* secundum *P* scilicet *AB* primum *AB*
 5 prius *A* 8 est semper *transp.* *AB* *manens* (*an del.*
m. 2) *P* existit *P¹A corr.* *P²⁻³* 10 delectio *P¹ corr.* *P²⁻³*
 11 sit *B* quod quae] quoque *B* 12 fiunt *B* fuerint *PA*
(simil. varietas ap. Bg) 13 sunt *om.* *A* similiter *B*
 14 quod *B* 17 quod secundum] secundum quem *B* sunt *A*
 18 spē* (*i eras. vid.*) *P* 19—21 Puriores — et odoratus
om. *B* 20 adiunctis *A* 21 *et¹ om.* *A* 22 est *om.* *AB*
 23 et 25 theoretica *AB*

homo, rationales; communes vero, secundum quod animal, sensibiles, quae sunt etiam aliis animalibus. Sed 28 quia sensibilium delectationum hi quidem his, hi vero aliis delectantur, non quae malis, sed quae religiosis 5 bonae apparent, bonae sunt etiam secundum se ipsas. Iudex enim rectus in omni re non, quicumque contingit, sed qui sapiens est et secundum naturam dispositus.

DE AFFLICIONE

19

10 Afflictionis autem species sunt IIII: achos, achthos, 1 invidia, misericordia. Est autem achos afflictio efficiens hominem sine voce; achthos autem est afflictio aggravans; invidia autem est afflictio in alienis bonis; misericordia autem est in alienis malis afflictio. Omnis 15 vero afflictio malum est in sua natura. Nam quamvis 2 religiosus affligatur aliquando bonis viris confusis vel filiis vel civitate destructa, tamen non principaliter nec secundum propositum, sed secundum circumstantiam. Et in his autem, qui est theoreticus, impatiens erit 3 omnino alienans se ipsum ab his afflictionibus et coniungens deo. Qui vero est sollicitus, mediocriter est 20 patiens in ipsis et non superfluo nec devictus ab ipsis, sed potius earum dominans. Opponitur vero afflictioni, ut bonum malo, moderata delectatio, et ut ma- 4 lum malo, superflua delectatio. Sed in corporalibus

1 post homo add. est B   quod om. PA   animalem B
 2 etiam P et B in A   4 aliis] his B   desiccantur B
 5 etiam] et B   6 post re add. est B   9 De afflictione
 P *** 40 fere litt. B om. A pariter ac 72, 16   10 spec. post
 IIII pon. A   10 et 12 achthos ego acthos (12 Actos P¹
 Achthos P²⁻³) P clotos AB   11 supra achos scr. id est furor
 species tristiciae P³   13 est om. B   al. bonis transp. B
 17 nec P neque AB   19 theoreticus (superscr. id est con-
 templativus m. 3) P theoreticus AB   21 Quod A   21—22 solli-
 citus et mediocriter paciens est A   22 ipsis] eis B   23 vero]
 autem A   25 corporibus A

solis delectationibus superfluitates fiunt. Nam contemplativae summae quaedam existentes et, quod perfectum est, obtinentes superfluitatem non recipiunt. Nam nec opponitur eis afflictio nec ad curationem praecedentis afflictionis fiunt.

5

DE IRA

20

1 Ira vero est ebullitio sanguinis circa cor per suffumigationem cholerae vel turbationem facta. Unde
 2 apud Graecos choli dicitur et cholos. Est autem,
 quando et ira est appetitus pro vindicta. Nam iniuste 10
 laesi vel, cum putamus iniuste laedi, irascimur et fit
 3 tunc passio commixta ex desiderio et ira. Species vero
 sunt irascibilis potestatis tres: furor et ira permanens,
 quae graece dicitur minis, et ira reposita, quae graece
 dicitur cotos. Furor autem est ira, quae initium et 15
 motum habet. Ira vero permanens est ira in vetustatem
 ducta memoriaeque tradita. Cotos vero est ira tempus
 4 observans ad vindictam. Est vero ira deserviens ra-
 tionali. Quando enim rationale dignum iudicat, quod
 factum est, vindicta, tunc ira procedit, si secundum 20
 naturam proprium ordinem servat.

1 fiunt] sunt B   3 non om. A   4 Nam nec] (a in
 ras.) P Neciam A   6 De ira P om. AB non secus ac 72, 16

7 vero om. et ebull. sang. transp. AB   8 colere dupli-
 catum del. A² turbationem facta ego turbationem factam PA
 turbatione facta B   8—9 Unde apud Graecos suppl. s. v. A²
 9 cholij χολή, chole Ho, sed cf. 25, 13 dicuntur A   10 ini-
 uiste] iuste A   11 vel] ut B putavimus B   13 post furor
 d. i. v. ή καὶ χολή καὶ χόλος καλεῖται   et om. A   14 mi-
 nis PA (μῆνις) minus B menis Ho, sed cf. 25, 13 grecē²
 om. A   15 et 17 coteos (17 coitos) A cothos B   pro est
 in Graeca oratione legitur καὶ χολή καὶ χόλος λέγεται, cf. adn. 13

16 ὥ pro Ὡ = vero B   17 post ducta d. i. v. εἴρηται γὰρ
 παρὰ τὸ μένειν   que om. A   18 post vindictam d. i. v.
 εἴρηται δὲ καὶ οὗτος παρὰ τὸ κείσθαι   20 si] sinum B
 21 propriam A   servat// (ur eras. vid.) P

DE TIMORE

21

Dividitur vero timor in sex: in ocnon id est pigritiam et in verecundiam et in turpitudinem et in stuporem et in obumbrationem et in fatigationem. Est autem ocnos id est pigritia timor futurae operationis, stupor autem est timor ex magna apparitione, obumbratio est timor ex insolita apparitione, fatigatio vero est timor ex eventu, hoc est timor adversitatis; timentes namque adversitatem incurrere operationis fatigatur. Verecundia vero est timor in exspectatione vituperii. Melior vero est haec passio reliquis. Turpitudo vero est timor in malo facto neque tamen desperato ad salvationem. In hoc autem differt verecundia a turpitidine, quod turpis confunditur pro his, quae fecit, verecundans autem timet incurrere aliquam infamiam.

Sed antiqui multotiens dicunt et verecundiam turpitudinem et turpitudinem verecundiam abutentes nomini- bus. Fit autem timor per infrigdationem totius caloris concurrentis ad cor, velut ad principem, quemadmo- dum minister, cum timuerit, refugit ad principem. In strumentum vero afflictionis est stomachus. Hic est enim tensionis sensivus in afflictionibus, ut Galenus in tertio demonstrationis ait dicens: 'Afflagentibus non modicum cholerae rubeae corruit in ventrem, quod ten-

1 De timore *P* **2 fere litt. *B* om. *A* aeque ac 72, 16
 2 ocnon] anos *A* pigritia *P*; inde a pigritiam quae sequuntur rursus servantur in cod. *C* 3 et in omnibus locis om. *B*
 5 ochos *C* anos *A* apparitione *P* operatione *D* 7 vero om. *D* 10 vero om. *A* 11 vero om. *B* haec om. *A*
 12 vero om. *A*¹ suppl. *A*² malefacto *A* tamen om. *D*
 14 turpis] t̄p̄ris *C* 15 infantiam *B* 16 et verecundiam ego verecundiam et (et del. m. 2 ut vid.) *P* 16—17 turpitudinem et turpitudinem verecundiam *P* turpitudinem et e converso *A* om. *CB* 18 infrigdationem *B* 19 con ante curr. om. *B* quendam *A* 21 astrictionis *CB* 22 intensionis *B* Galienus *P* Gallienus *B* G. AC corr. *Ho* 23—24 non imodium *B* 24 ventrem] stomachum *A* quod tensionem *M* qui intensionem *B*

sionem eis praestat, et non prius quiescunt afflicti et
 6 demorsi, quam cholera evomant.' Fit namque eius
 tensio inferius arteriae, quae est in modum ensis sita
 iuxta media viscera. Multo vero superius situm est
 cor. Nam venter inferior est diaphragmate, cor vero
 7 superius. Consueverunt autem antiqui stomachum cor
 dicere, ut Hippocrates et Thucydides in pestilen-
 tia dicens sic: „Si quando in cor firmatum est, sub-
 vertit illud et expurgationes cholerae omnes, quot a
 medicis nominatae sunt, laudavi". Quod enim sub-
 vertebaratur, os erat ventris, quod vomere cogebatur,
 non cor.'

DE IRRATIONALI NON OBOEDIENTI RATIONI

22 *De irrationali non oboedienti rationi*

1 Irationale igitur oboediens rationi hoc modo se ha- 15
 bet. Rationi vero non oboedientis est nutribile et ge-
 2 nerativum et pulsativum. Vocantur autem naturale
 nutribile et generativum, vitale autem pulsativum.

ALIA DIVISIO VIRTUTUM DISPONENTIUM ANIMAL

26

1 Dividunt vero etiam aliter virtutes animalis et alias
 quidem dicunt animales, alias autem naturales, alias

---

2 *colera PC* eis *P*   3 *inferius om. A*   arterie *B* a tenerie
M   4 *media visc. transp. A*   4—5 *situm post cor pon. D*
 8 *sic dicens (h. o.). Sic quando A*   9 *expurgationem PCB*
quod B   10 *laudavi om. A*   subvertebantur *A*   11 *os P*
omnis D   *movere CB*   12 *post non d. i. v. τὸ σπλάγχνον*
 13—14 *De irrationali non oboedienti rationi om. A (aeque ac*
72, 16) et B, qui tamen initium novi cap. inde a Rationi vero
demum spatio 13 fere litt. et primae litterae R vacuo relicto
significat   16 *obediens A*   *est nutribile duplicatum del. P²*
ut vid.   17 *vocantur O vocatur Ho (tacite), cf. καλεῖται*
autem] vero A   19—20 *Alia divisio virtutum disponentium*
animal (disponenti animalis C) PC om. AB aeque ac 72, 16
 21 *vero] autem A etiam] esse C animalis] animal animalis P*
 22 *autem (vero A) naturales, alias vero M materiales, alias B*

verò vitales. Animales quidem voluntariae, naturales vero et vitales sunt involuntariae. Et animales quidem sunt duae: motio ad placitum et sensibilitas. Motionis vero ad placitum sunt species: mutativum vel 5 motivum totius corporis et vocale et exspirabile. In nobis namque est haec et facere et non facere. Naturales vero et vitales non sunt in nobis, sed volentibus atque nolentibus naturales virtutes fiunt ut nutritibilis et augmentativa et generativa, quae sunt naturales, et pulsativa, quae est vitalis. Instrumenta vero 10 aliarum supra dicta sunt. Nunc vero divisionem motus faciemus.

DE MOTIONE AD PLACITUM VEL SECUNDUM VOLUNTATEM QUAE PERTINET AD APPETIBILE

15

27

Motus igitur secundum voluntatem vel ad placitum principium est cerebrum membrum existens et ipsum. Instrumenta vero sunt nervi nascentes ab hoc et conexiones et musculi. Musculi consistunt ex carnis et 20 nervosis chordis et pelliculis complexis nervorum chordis. Unde quidam putaverunt eos idèo sensibiles esse propter sensitatem nervorum eis complexorum. Est 3 igitur chorda, quae graece dicitur tenon, composita ex ligatura et nervis subtilibus. Differt autem tenon a 25 nervo, quod omnis nervus sensibilis est et rotundus et mollior et initium habens a cerebro, tenon vero et du-

---

1 vero om. B   3 sensitatis B   4 species <III> Ho,
male; nam τρία om. ΠΒΦΑ non leg. Bg   6 namque est]
enim A   haec et P hoc et AC hoc B   10 post est add.
et A   11 supra dicta] praedicta A   12 faciamus P¹ corr.
P² ut vid.   13—15 De — appetibile PC **36 fere litt. B
om. A aeque ac 72, 16   15 appetibile ego appetibilis P ap-
petibil' C; an appetibilis <speciem>?, cf. Bg   17 post cere-
brum d. i. v. καὶ ὁ νωτιαῖος μυελὸς ἐγκεφάλου   18 nervi post
instr. pon. B   ab hoc PC ad hoc B a cerebro A   18—19 et
musc. et conex. (h. o.) A   22 eis] eius C

rior est et ab osse et insensibilis per se et latus ali-
 4 quando. Manus autem sunt instrumentum captivum
 et ad artes congruum. Nam si quis absciderit ma-
 nus vel manuum solos digitos, ad omnes artes red-
 det hominem inutilem. Et ideo solus homo, quia 5
 5 rationalis est, manus habuit a creatore. Pedes au-
 tem sunt motivum instrumentum; nam motum se-
 6 cundum locum per hos facimus. Solus autem homo
 sedet nullo adminiculo indigens. Solus namque ad
 duos rectos angulos flectit crura iuxta vertebrum et 10
 suffraginem, unam quidem flexionem faciens intror-
 7 sus et aliam extrorsus. Quae igitur per nervos et mus-
 culos movent, omnia animae sunt et secundum voluntatem perficiuntur. Horum autem ostendimus esse sen-
 sus et vocem. Haec igitur est cognitio secundum ra- 15
 8 tionem animalium et naturalium operum. Sed crea-
 tor secundum eius benignitatem summam complexus
 est animalia naturalibus et e converso. Sed quia egestio
 superfluitatum expulsivae est virtutis, quae est una
 naturalium virtutum, ne inviti foedemur, ubi non opor- 20
 tet et quando non oportet et ex quibus non oportet,
 ianitores quosdam statuit musculos et sic fecit naturae
 opera animalia. Propter hoc igitur egestiones retinere
 9 possumus et frequenter et in longum. Nervi vero sensi-
 biles et molles dimituntur a medio et anterioribus 25
 ventribus cerebri, diores vero et mobiles a ventre
 posteriori et medulla spinali, sed magis duri sunt, qui
 sunt a medulla, et horum iterum magis, qui nascuntur

2 autem] vero A	3 partes C	si quid accideret A
4 solidos (id del. m. ut vid. 1) C	6 post est d. i. v. καὶ	
τεχνῶν δεκτικός	7 motivum P motuum D	motus A
10 vertebram Ho sine causa	12 ante musc. add. per C	
14 ost. esse transp. P	sensum A	15 voces B
om. AC	16 animales B	20 post foed. add. et B
21 et quando non oportet suppl. A ²	22—23 sic fecit post	
anim. pon. A	24 et qm. B	25 demittuntur Ho
tribus] ventris C	27 magis] plus A	26 ventribus
magis in marg. suppl. C ² ut vid.		28 horum it. transp. D
		nascuntur] sunt nati A

ab inferiori parte medullae. Nam quanto plus elongatur a cerebro spinalis medulla, tanto plus durior efficitur se ipsa; sic quoque et nervi ab hac nascentes. Sed quemadmodum sensus duplices recepimus, sic et 10
 5 ortus membrorum duplices habuimus. Unusquisque enim spondylus spinae par nervorum a se emittit et unus quidem tendit ad dextra membra corporis, alter autem ad sinistra. Notum est autem, quod totum corpus nostrum in duo dividitur; in dextra et sinistra;
 10 sic et pedes et manus, sic aliorum unumquodque, sic etiam sensus.

DE VOLUNTARIO ET INVOLUNTARIO

29

Quia vero multotiens meminimus voluntarii et in- 1
 voluntarii, necesse est de his incipere, ut in eorum
 15 notitia perfecta non erremus. Sed oportet volentem de
 voluntario et involuntario disserere prius regulas quas-
 dam et indicia apponere, per quae dinoscatur, quod fit,
 sive sit voluntarium sive involuntarium. Quia igitur 2
 omne voluntarium in actu quodam est, etiam et invo-
 20 luntarium in actu quodam esse monstrabitur non post
 multum. Quidam autem hoc, quod vere est involun-
 tarium, non solum in pati, sed etiam in agere ponunt.
 Sed ante alia diffiniendum est, quid sit actus. Actus 3
 est rationalis operatio. Operationes autem laus vel

1 inferiore *CB*   3 se om. *A* post nasc. *add.* sunt du-
 riores *B*   4 recipimus *AB*   5 membrorum *O* nervorum *Ho*
 (*νεύρων*), *quod exspect.*, *sed haud scio an μερῶν legerit Alfa-*
nus   6 spondylus *ego* spondilus *PC* (*Bg*) spondilius *B* spon-
 dilium *A* spondylus *Ho*   par nervorum *PA* per par nervo-
 rum *B* per nervos *C*   emittet *B* mittit *P*   7 a(d suppl.
 m. 2) *P*   10 et¹ om. *PA*   12 De voluntario et involun-
 tario *PC* **5 fere litt. et § ante prox. Quia *A* **16 fere litt. *B*
 13—14 post invol. *add.* motus *A*   14 in om. *D*   15 volen-
 tem om. *B*   16 involuntario *M* non voluntario *B*   19—20
 est — quodam om. *A*   21 vere om. *B*   involuntarium *M*
 voluntarium *B*   23 post ante *add.* omnia *B*

vituperatio consequitur et earum hae quidem aguntur cum delectatione, hae vero cum afflictione, et hae quidem sunt placentes operanti, hae vero displices. Et placentium hae quidem sunt semper placentes, hae vero secundum aliquod tempus; similiter et displices. Et iterum operationum hae quidem sunt veniales, aliae vero venia indignae, hae vero odibiles et tormentantes. Sint igitur indicia voluntarii, quod omnino consequitur laus aut vituperatio et quod cum delectatione agitur operationes placentes esse operantibus. Involuntarii vero sint indicia, quod dignum fit venia vel misericordia et quod agitur cum afflictione et quod non placet. His igitur sic determinatis dicamus prius de involuntario.

DE INVOLUNTARIO

30

1 Involuntarii hoc quidem est per violentiam, hoc vero per nescientiam. Involuntariorum igitur per violentiam effectivum principium exterius est. Aliud enim quid 2 violentiae causale est, non nos. Diffinitio igitur involuntarii per violentiam est, cuius principium est ex- 20 terius nihil conferente eo, cui violentia est illata, secundum proprium placitum. Principium vero dicitur 3 hic effectiva causa. Quaeritur autem, si haec involunta-
ria sint ut iacturae ponderum, quas faciunt nautae

1 hae quidem *transp.* B   3 sunt *om.* C¹ *suppl.* C² *ut vid.*
 operanti (i *ex es m. 1 ut vid.*) C   6 item A   7 aliae
 M hae B   vero M autem B   8 tormentatas P¹ corr. P²
ut vid.   8—9 quod omnino *suppl.* A²   9 aut] vel A
 10 esse *om.* A   post operantibus *d. i. v.* ή ἀει ή τότε δτε πράττονται   11 sint indicia *transp.* B sint iudicia A sit AB
 12 agitur cum M cum agitur est cum B   15 De involun-
 tario PC **7 fere litt. B *om.* A pariter ac 72, 16   18 enim
suppl. C^{1—2}   quid (*ex quidem C*) M quidem B   19 non
 nos] non// per ne l. A   19—20 involuntarium B   21 est
om. B   22 principii A.

in hieme, sive cum aliquis turpe quid vel malum egerit,
 ut salvet amicos vel patriam. Sed existunt magis esse 4
 voluntaria. Propter hoc enim additur diffinitioni: nihil
 conferente secundum proprium placitum eo, cui vio-
 lentia infertur. In talibus namque volentes ipsi per 5
 se ipsos movent organica membra et sic proiciunt in
 mare onera. Similiter et qui turpe vel periculoso quid 6
 sustinent pro maiori bono ut Zenon, qui dentibus
 abscidit suam linguam et exspuit Dionysio tyranno,
 ne omnino ei confiteretur inenarranda. Similiter et 7
 Anaxarchus philosophus sustinuit demergi a Ni-
 cocreone tyranno, ne manifestaret amicos. Universa-
 liter igitur, quando quis pro timore maiorum malorum
 elegerit minus malum, quod non est aliud nisi cor-
 rigere, non involuntarium sustinet actum vel passio-
 nem. Agit enim secundum praeelectionem et tunc sunt 8
 placentes, quando fiunt per se *non* existentes placentes.
 Sunt igitur hae actiones mixtae ex involuntario et vo-
 luntario; involuntario quidem per se ipsas, voluntario
 autem per circumstantiam. Nam sine circumstantia 20
 nullus eligeret haec agere. Ostendit autem laus etiam
 vel vituperatio in talibus actibus facta, quod voluntar-

1 in hieme nautae fac. (*h. o.*) A aliquis (*s in loco eras. d*
ut vid. m. 1—2) P aliquod A turpe] tempore *C¹* corr. *in*
marg. C³ aliquo tempore B vel malum *om. B* 2 existit B
 4 preferente B *om. A* proprium *om. C¹* suppl. *C²* post eo
add. enim B 5 infer[̄]// ex inferuntur *ut vid. P* violentes B

6 promittunt B 7 qui] quod *C⁴* corr. *C⁵* turpe P tem-
 plore ABC¹ corr. *C³* quid] quod *C¹* corr. *C⁵* 9 suam
ling. transp. AB 10 Similliter *<et>* ego, cf. δομοίως καὶ ΠΒΦ

11 emergi B Nicocreone PC Nicocione A Amico creone B,
exsp. Nicocreonte, sed interpretis mendum subesse vid.

13 quid A maiorum *om. CB* 16 agat B post praelect.
d. i. v. καὶ κατ' ἐκλογήν 17 *<non>* exist. placentes ego
 exist. placentes PC¹A exist. non placentes C⁵ exist. displi-
 centes B 19 ipsam C¹ corr. C⁵ ipsum B 20 sine PA
 si non CB 21 nullus *om. B* hoc D ageret CB etiam
om. D 22 vituperatio in] vituperationi A 22—112, 1 quod
 voluntariae sint *om. A*

iae sint. Involuntariorum namque operum nulla laus
 9 erit vel vituperatio. Non est enim facile decernere,
 quale p^ra^e quali sit eligendum. Oportet autem fre-
 quenter p^ra^e turpibus eligere afflgentia, ut Susanna
 et Joseph fecerunt, non semper vituperandi. Orige-
 nes autem, ne incideret in turpitudinem Aethiopum,
 10 immolans decidit ab omni. Sic non est facilis talium
 cognitio, quia quandoque periculosius est quam ma-
 nere in sententiis. Non enim similiter obumbrant peri-
 cula exspectata et consequentia. Sed quandoque di-
 iudicantes erramus in iudicio peiora eligentes, ut in
 quibusdam contigit in martyriis, qui in principio
 fuerunt robusti et circa finem in verecundia et in
 11 temptatione cruciatuum sunt emolliti. Nullus autem
 putet veneris desiderium et furorem involuntariorum
 esse delictorum, eo quod haec initium exterius habent
 effectivum. Nam species meretricis excerptis inspec-
 12 torem ad venerem et irritans movit furorem. Quam-
 vis enim initium exterius habeant, tamen ipsi per se
 et per organica membra agunt et non subintrant dif-
 finitioni involuntarii, cum principii etiam causam idem
 ipsi obtineant per ineptam educationem; a passioni-
 13 bus igitur devicti sunt. Vituperantur igitur haec agen-
 tes ut voluntarium malum perficientes. Quod vero sit
 voluntarium, ex hoc manifestum. Delectantur enim in
 25 actu. Sed involuntarium afflictivum ostensum est. De

2 cernere B   3 quale post quali pon. A   3—4 frequenter
post turp. pon. B   4 sub sanna A   5 et P ut D
 6 autem] vero A   in turpitudinem PC turpitudinem A inepti-
 tudinem B   7 post omni **6 fere litterarum B   talis B
 8 quando B   9 obrubrant A   10 quando B   11 potiora B
 12 contingit A   14 cruciatu A   autem] enim C¹ corr. in
marg. C²   16 haec P hoc AC et post init. B   habet B
 17 effectuum A   19 extrinsecus habeat B   ante tamen add.
 et C   21 etiam causam M esset causa B   21—22 idem ipsi ego
 id est ipsi O, exp. sibi ipsis (εαυτοῖς)   23 hoc D   24 pro-
 ficientes B

involuntario igitur, quod fit per violentiam, sufficientia haec. Restat autem dicere de involuntario per nescientiam.

DE INVOLUNTARIO PER IGNORANTIAM

31

Multa agimus per ignorantiam, de quibus post ac-
tum gaudemus, ut cum nolens inimicum occidere gau-
det in morte. Hoc igitur et talia vocant non volun-
taria, sed nec etiam involuntaria. Et iterum agimus 2
quaedam per ignorantiam et in factis affligimur. Haec
autem vocaverunt involuntaria, quibus perfectis secuta
est afflictio. Eorum igitur, quae fiunt per ignorantiam, 3
duae sunt species: una quidem non voluntarium, al-
tera vero involuntarium. Exstat autem nunc dicere de 4
solo involuntario. Nam non voluntarium voluntariis
magis subicitur mixtum existens. Initium etenim in-
voluntarium habet, finem vero voluntarium. Ex pro-
cessione namque voluntarium factum est involunta-
rium. Unde et sic diffiniunt involuntarium: Involun-
tarium est, quod, cum non sit voluntarium, affligens
sit et in paenitentia. Iterum aliud quidem est per 6
ignorantiam quid agere, aliud vero ignorantem. Si 7
enim in nobis fuerit ignorantiae causa, ignorantes qui-
dem facimus, sed non per ignorantiam. Nam ebrius
et iratus faciens aliquid perversum, hic quidem ebrie-
tatem, hic vero furorem causam habet actorum ab
ipso, quae erant voluntaria. Potestas enim ei erat non

1 quod sit *B* qui sit *A*   4 De involuntario per ignoran-
tiā *PC* **42 fere litt. *B* om. *A* aeque ac 72, 16   6 gau-
demus ante post pon. *A*   6 nolet *B* nollet *C*   7 non volun-
taria *PA* involuntaria *CB*   9 quaedam *suppl.* *A*² hoc *CB*

10—11 sec. est *transp.* *A*   12 sunt II. (*h. o.*) *A* non
voluntarium .. involuntarium *PC* involunt. .. non volunt. (*h. o.*) *A*
non voluntarii .. involuntarii *B*   15 enim *C*¹ corr. *C*^{1—2}   19 non
om. *A* sit] fit *B*   19—20 affligens sit] est affligens *A*   20 et
suppl. *C*^{1—2} item *A* est *om.* *A*   22 fuerit ign. causa *Ho*
fuerit causa ign. (*h. o.*) *A* fuerunt ign. causa *PC* fuerunt ign.
causae *B*   26 erat *B*

inebriari. Ipse igitur sibimet factus est ignorantiae causa. Haec igitur non per ignorantiam dicitur facere, sed ignorantem agere, quae non sunt involuntaria, sed voluntaria. Unde vituperantur etiam a bonis vi-
 8 ris, qui haec egerint. Si enim non inebriaretur, nequaquam facheret. Volens autem inebriatus est; volens igi-
 9 tur et haec fecit. Per ignorantiam vero haec agimus, cum non ipsi obtinuerimus causam ignorantiae, sed ut contigerit, ut in loco solito quis sagittans patrem
 10 transeuntem per eventum percutiens interemit. Ex 11 praedictis igitur ostenditur, quod non ignorans con-
 tingentia, neque dinoscens inutilia esse utilia, passio-
 nem involuntariam sustinet. Eius namque vitii igno-
 12 rantia est causa. Vituperatur ergo et iste. Sed volun-
 tariorum est vituperatio. Non igitur universalium et 13 generalium vel eorum, quae secundum praelectionem sunt, involuntaria est ignorantia, sed eorum, quae sunt in parte. Alia enim per singula nolentes, quaedam
 14 autem universaliter volentes ignoramus. His itaque sic determinatis deinceps dicendum est, qualia sint quae per singula. Haec autem sunt, quae vocantur a rhe-
 toricis circumstantia membra, hoc est: quis, quem, quid, cum quo, ubi, quando, quomodo, propter quid, ut per-
 15 sona, factum, instrumentum, locus, tempus, modus.
 16 causa. Verbi gratia persona quidem est agens, vel circa quem actum est actio, ut si patrem filius per-

---

2 hoc D   3 sunt // non (*h. o.*) A   4 invituperantur (in
del. m. 2) C   5 qui] quidem *C¹* corr. *C²* quod A   hoc D
 7 et om. B   hoc fecit *A C* fec. hoc (*h. o.*) B   haec² *P* hoc D
 9 ut¹ *M* om. *B*, *exsp.* sic (*Ho*), cf. ita (*Bg El*) = οὐτως ut²]
 vel *B* sagittarius *A* agitans *C*   10 interemerit *B*   13 *Ei**
 (s eras. vid.) *C* *Eis AB*   13—14 ignorantia est causa *AP³*
 ut *vid.* ignorantiam causa *P¹* ignorantiae est causa *C* ignorantia
 est omnia *B*   15 est vit. *transp.* *A*   15—16 et generalium
 om. *A*   16 eorum *suppl.* *A²*   17 involuntaria] in volun-
 tate *CB*   20 dic. est *transp.* *A*   quae om. *B*   21 *post*
 sing. s. v. volentes *scr.* *P³*   23 quomodo om. *B*   24—26
 locum . . . filium *P¹* corr. *P²*

cussit ignorans; factum autem est illud idem operatum, ut verberare volens caecavit; instrumentum vero, si lapidem iactavit putans esse pumicem; locus autem, si in angiporto ignorans percussit obviantem; tempus 5 vero, si in nocte putans inimicum interemit amicum; modus autem, si modice plagans et non nimis interfecit; ignoravit enim, si ex modica plaga interiret; causa vero, si hic quidem dedit medicamentum, ut sanaret et, qui accepit, sit mortuus, ut medicamentum 10 reperiatur mortiferum. Sed omnia haec simul quis 13 ignorabit? vel etiam maniosus? Qui vero plurima horum vel magis praecipua ignoraverit, hic per ignorantiam fecit. Magis praecipua vero sunt in his cuius causa et quid sit, quod peractum est, hoc est causa 15 et factum.

DE VOLUNTARIO

32

Involuntario autem dupliciter existenti, hoc quidem 1 per ignorantiam et hoc per violentiam, voluntarium utrisque opponitur. Est enim voluntarium, quod nec 20 per violentiam nec per ignorantiam factum est. Et est non violentia quidem, cuius initium in ipsis, non per ignorantiam autem voluntarium est, si nihil sit eorum, quae per singula ignorantur, per quae et in quibus fuit actio. Coniungentes igitur utraque diffiniamus vo- 2

1 autem est *transp.* *AC* est *om.* *B* idem] id est *CA*
 2 nolens *B* vero *om.* *C¹* *suppl.* *C²* 4 angiportu *A*
 5 vero] ut *A* interfecit *A* 6 modum *AB* modice *Ho*
modico O 7 interierit *B* 8 quid *A* 9 ut] 7 *A*
 10 simul <nec> quis *Ho* sine interrog. signo in fine enunt.
 similiter *B* quid *A* 11 ignoravit *D* post vel add. si *B*
 etiam *PA* esset *CB* 12 ignoraverit *M* (*cf.* *nesciverit El*)
ignoravit BBg 13 praec. vero *transp.* *A* 14 sit quod
om. A est^{1]} sit *A* 16 De voluntario *PC* **15 fere litt. *B*
om. A aeque ac 72, 16 18 et hoc *P* hoc vero *D* 20—21
 per ignorantiam nec per violentiam fit *A* 22 ignorantiam]
 violentiam *A* sit *om. A* 23 ignoratur *A*

luntarium esse, cuius initium est in eodem sciente ea,
 3 quae per singula. Quaeritur autem, si, quae a natura
 4 fiunt, voluntaria sint ut digestio et augmentum. Sed
 monstrantur haec nec voluntaria esse nec involuntaria.
 Nam voluntarium et involuntarium est in his, quae
 sunt in nobis; digestio autem et augmentum non est
 in nobis. Unde, etsi per singula ignoremus in nobis
 5 haec esse, nec voluntaria sunt nec involuntaria. Illa
 vero, quae sunt per furorem et desiderium, ostensa
 sunt voluntaria. Nam et correcta laudantur et delin-
 quentia vituperantur vel odiuntur et delectatio et af-
 flictio ea consequitur et eorum initium in 10 ipsis est.
 In ipsis namque erat a passionibus tam facile non
 6 apprehendi, quia per bonos mores talia corriguntur. Et
 aliter, si haec essent involuntaria, nec aliquod irratio-
 nabilium animalium haec ageret nec etiam parvuli.
 Nunc vero non sic habetur. Videmus enim voluntarie
 ipsa ad escam venientia et non per violentiam (ipsa
 enim sunt per se moventia) nec ignorantia; escam enim
 non ignorant, ut videntia escam delectentur et tam-
 quam ad rem notam moveantur et non percipientia
 affligantur. Sed voluntarii erant indicia, in contingente
 delectatio, in non contingente vero afflictio. Ex quibus
 patet, quod voluntarium habeat desiderium atque fu-
 rorem; etenim furor cum delectatione fit et desiderio. 25
 7 Dicitur autem voluntarias non dici morales virtutes.

---

1 eadem <i>B</i>	1—2 ea quae] eaque <i>B</i>	2 post sing.	
<i>d. i. v.</i> ἐν οἷς ἡ πρᾶξις	Quare <i>C¹</i> corr. in marg. <i>C³</i>		
3 fiunt <i>D</i> fuerint <i>P</i>	6 est <i>M</i> sunt <i>B</i> , cf. 118, 13 repugnat <i>M</i>		
repugnant <i>B</i>	7 etsi <i>om. A</i>	7—8 haec post ign. pon. <i>A</i>	
8 sunt post invol. <i>pon. A</i>	8—10 Illa — voluntaria <i>om. A</i>		
10 correpta <i>A</i>	14 per] qui <i>A</i> <i>C¹</i> corr. in marg. <i>C³</i>	mores	
habent talia corriḡ <i>A</i>	15 aliquod ex aliquid corr. p aliquid <i>O</i>		
15—16 aliquid post anim. <i>pon. A</i>	16 hoc <i>D</i>	17 Nunc	
— habetur <i>om. A</i>	18—19 ipsa — ignorantia <i>duPLICAT A</i>		
19 escam] ipsa <i>A</i>	20 delectuntur <i>A</i>	21 natam <i>A</i>	21 et
23 non <i>om. D</i>	24 quod <i>B</i> ut <i>M</i>	25 fit ante cum <i>pon. A</i>	
ante desid. <i>d. i. v.</i> ἀλλως έάν τις τὰ διὰ θυμὸν καὶ		26 mortales <i>D</i>	

Nam ipsae in medio passionum sunt. Si autem involuntariae passiones, involuntariae etiam erunt actiones secundum probitatem. Etenim ipsae secundum passionem fiunt. Nullus vero, quod secundum rationem 5 et praeelectionem et proprium placitum atque desiderium, noscendo, quae per singula, involuntarium dicet. Ostensum est quoque, quod initium in ipsis est; voluntaria ergo. Sed quoniam multotiens praeelectio- 8 nis meminimus et eius, quod in nobis est, incipiendum 10 est de praeelectione.

DE PRAEELECTIONE

33

Quid igitur est praeelectio? Numquid idem, quod 1 voluntarium, eo quod omne, quod est secundum praeelectionem, sit etiam voluntarium? Sed non convertitur, quod fieret quidem, si idem esset voluntarium et praeelectio. Nunc autem in pluribus invenimus voluntarium. Omnis enim praeelectio voluntaria, sed non 2 omne voluntarium in praeelectione. Etenim parvuli et irrationalia sponte faciunt, sed non praeelgentia; et 15 quaecumque per furorem agimus, non praeconsulti, haec voluntarie quidem facimus, sed non secundum praeelectionem. Sed et amicus nobis subito praesentatus est voluntarie quidem, ut delectaremur, sed non 20 per praeelectionem. Et thesaurum insperatum inveniens voluntarie quidem lucro apposuit, sed non praeeligens. Ex omnibus ergo colligitur non idem esse 3

1 ipsae post sunt pon. D, exsp. post medio corr. in marg. C ³ pass̄ P	2 passio C ¹
quod PC qui A om. B	4 passiones A fuit = fuerit C
ex B in ip. est in. (h. o.) A	7 est post quoque pon. B in]
est et aut incip. et (διαληπτέον καὶ)	10 est om. CB, fort. incip.
PC *** fere litt. B om. A aequē ac. 72, 16	11 De praeelectione
transp. A	13 involunta-
quidem transp. A	14 // voluntarium (eras. in) C
quidem transp. A	15 fieret quidem
facimus M agimus B	19 irrationalibilia B
24 insperatum AB speratum PC	21 vol.
	23 non] secun-
	dum A

4 voluntarium, quod praeelectio. Sed numquid appetitus est praeelectio? Sed nec hoc est. Dividitur enim appetitus in tria: in desiderium et furorem et consilium. Sed neque furor est neque desiderium praeelectio, quod manifestum ex hoc, quod non est communitas hominibus et irrationalibus secundum praeelectionem, sed secundum desiderium et furorem. Et si secundum haec communicamus, secundum praeelectionem vero differimus, manifestum, quod aliud 5 sit praeelectio et aliud furor et desiderium. Monstrat 10 vero haec, qui retineri non valet, quod retineatur a desiderio et agit hoc, sed non secundum praeelectionem. Repugnat enim in ipso praeelectio et desiderium. Sed si idem essent, non repugnarent. Et qui retentus, est agens secundum praeelectionem, non secundum de- 15 siderium. Quod autem nec consilium sit praeelectio, patet inde, quod non omnibus, quibus convenit praeelegere his conveniat et consiliari. Dicimus enim consiliari, ut sit sanum; sed praeelegere sanum esse nullus dicet. Et consiliari divitem esse, sed praeelegere 20 7 divitem esse non dicitur. Amplius, consiliari etiam in impossibilibus ponitur, praeelegere autem in solis his, quae sunt in nobis. Sic enim dicimus: volo immortalis fieri vel consulo; sed eligo immortalis fieri non dicimus. Consilium namque eorum est, quae versus finem secundum eandem similitudinem, quam habet consultum ad hoc, quod est in consilio. Consultum enim est

3 et¹ om. A furor est B furorem PC furor A 6 irrationalibus CB 6—7 sed post irrat. pon. A 7—8 Et *enim* si Ho 8 hoc AC 8—9 praeel. vero transp. A 10 et¹ om. D ante desid. add. aliud A 11 haec qui P hoc quod D retineatur P¹ in marg. id est teneatur vel superetur seu vincatur P³ 13 Repugnant B, cf. 116, 6 15 post praeel add. et A 16 Quod ex Quid C 19 nullum CB 20 divitem esse] dignum esse vel divitem A 24 consulo ex cum suo corr. P² ut vid. malim *prae*eligo (προαιροῦμαι) dicitur A 25 post namque d. i. v. τοῦ τέλους ἔστιν, ή δὲ προαιρετικός eorum est transp. A 27 enim Ho eum PCB om. A

finis; quae vero sunt in consilio, sunt versus finem. Amplius, haec sola praeeligitus, quae per nos scimus 9 posse fieri; consiliamur autem de his etiam, quae per nos non novimus fieri, ut devincere aliquem militem. 5 Quia igitur nec furor est nec desiderium nec consilium praelectionis, sufficienter ostensum est; quod vero nec sententia sit, manifestum fit et per has demonstrationes et per alias. Sententia enim non solum est eorum, quae in nobis, sed etiam sempiternorum est. 10 Amplius, sententiam quidem veram dicimus et falsam, 11 praelectionem vero nec veram dicimus nec falsam. Et sententia quidem est universalium, praelectionis autem particularium vel eorum, quae per singula; nam circa actus est praelectionis; sed et hi eorum sunt, quae 15 per singula. Sed consilium non est praelectionis. Consilium etenim est inquisitio de eisdem agendis, praelectum vero, quod a consilio processit. Manifestum 12 igitur, quod consilium sit in iam inquisitis, praelectionis vero in iam praeiudicatis. Quid igitur non sit prae- 13 electio, dictum est; quid autem sit, dicamus. Est igitur quiddam mixtum ex consilio et iudicio et appetitu, sed nec appetitus est secundum se ipsam nec iudicium nec consilium solum, sed ex his quiddam constans. Ut enim dicimus ex anima et corpore animal 20 25 constare, sed nec corpus esse per se animal nec ani-

1 sunt^{1]} est C¹ corr. in marg. m. rub. C 2 quae] quod A
 3—4 per nos post novimus pon. A 4 non nov. transp. B
 ante fieri add. posse A 5 furor est D furorem P 6 quod]
 quia A 7 manifesta A fit om. AB 9 est om. B
 13 vel — singula supra particularium scr. P¹ 14 horum CB
 15 non om. PC, malim sed nec consilium (ἀλλ' οὐδὲ βούλευ-
 cιc), cf. 22 post praeel. d. i. v. οἶον βουλή 18 iam] etiam
 scribendum aut iam del. censem Ho adquisitis A 19 di-
 indicatis A Quid] Quod A 20 autem] vero A 22 ὁ pro
 ἐν B ipsam O et Bg, exspect. cum p ipsum, quod Ho recepit,
 sed haudscio an ἔαυτὴν errorem utriusque interpretis pepererit
 24 et] ex B

14 mam solam, sed utrumque, sic et praeelectionem. Quia vero consilium quoddam sit cum iudicio, etsi non sit idem quod consilium, manifestum ex etymologia; praeelectum enim dicitur alterum p[re]a altero electum. Nullus autem praeiudicat quid non iudicans. Sed quia non omnia, quae videntur nobis vel sentiuntur bene se habere, ad actum ducere cogimur, tunc praeelectio et praeelectum fit, quod procedit ex consilio, cum apprehenderit appetitum. Necessario igitur praeelectio
 15 circa eadem est, circa quae et consilia. Colligitur autem ex his praeelectionem esse appetitum *consultivum* eorum, quae in nobis, vel consilium *appetitivum* eorum, quae in nobis. Hoc enim, quod procedit a consilio, con-
 16 cupiscimus p[re]aeligentes. Sed quia praeelectionem diximus circa eadem esse, circa quae et consilium, declare-
 mus, circa quae versatur consilium et de quibus consulimus.

DE QUIBUS CONSULIMUS

34

1 Antequam dicamus, de quibus consulimus, melius est diffinire, in quo differt consilium ab inquisitione. Non enim idem est consilium et inquisitio, etsi consu-
 2 lens quaerens quid consulat, sed multum differt. Quae-
 rimus namque, si maior sit sol terra, sed nullus dicit: consul, si maior sit sol terra. Est enim inquisitio genus consilii; etenim de pluribus dicitur. Omne namque con-
 25

1 praeelectionem *PA* in praeelectione *B* praeelectione *C*
 2 quiddam *AC* post sit¹ *d. i. v.* καὶ βούλευσις   3 mani-
 festum (quod *del. m. 1*) ex *C* exp. manifestum et ex 5 quid
 non iudicatis *C* de non iudicatis *A* quid non praeiudicatis *B*;
post quid *d. i. v.* μὴ βούλευσάμενος οὐδὲ αἴρεται   6 non ante
 bene *pon.* *A*   7 tum *B*   7—8 fit praeelectum et praeelectio
(h. o.) A   9—10 est *post* p[re]ael. *pon.* *B*   11 consult<iv>um
Ho   12—13 vel — nobis *om.* *CB*   12 appetit<iv>um *ego*
 15 esse *post* *dix.* *pon.* *D*   18 De quibus consulimus *PC* **
 30 fere *litt.* *A* 24 fere *litt.* *B*   21 et sic *A*   22 queras *C*
 quaerat *B*   23—24 sed — terra *in marg. suppl.* *P*¹

silium inquisitio est, sed non omnis inquisitio consilium. Ostenditur autem hoc sic. Perscrutari enim 3 quandoque pro consiliari dicimus, ut perscrutemur, si oportet navigare, aliquando autem pro animadvertere, 5 ut perscrutemur disciplinas. Turbamur autem multo-
 tiens indiscrete audientes nomina putamusque esse idem non idem. Differentia itaque horum manifesta 4 facta dicendum restat, de quibus consulimus. Con- 5
 sulimus igitur de his, quae in nobis, et de possibilibus
 10 per nos fieri atque finem incertum habentibus, hoc est de possibilibus et sic et aliter fieri. Quod igitur 6 in nobis est, dictum est, quia de agendis consiliamur. Haec enim sunt in nobis. Non etenim de contemplativa 7
 vocata philosophia consiliamur; nam nec de deo nec
 15 de his, quae fiunt ex necessitate; (ex necessitate autem dico, quae semper eodem modo fiunt, ut circulus anni) neque de non semper existentibus, semper autem similiter fiunt, ut de occasu et ortu solis; neque de existentibus natura, plerumque tamen, ut de canescere
 20 sexagenarium vel barbescere vicenarium. Sed neque de his, quae natura aliquando aliter indiscrete fiunt, ut de pluviis et serenitatibus vel de labe; sed neque de his, quae dicta sunt ab eventu fieri, qualia sunt,

1 inquis. est *transp.* A inquisitione P omnis inquisitio
 consilium] convertitur A 2 hoc om. A¹ s. v. *suppl.* A² enim
 om. D, *exspect.* vero vel autem (δὲ) 4 naviga(re *suppl.* m. 3)
 C 4—5 animadverte ut (m. 2 ut vid. *suppl.* per)scrutemur C
 5 post disc. d. i. v. οὐ βουλεύομαι τὰ μαθήματα 6 putamusque
 B putamus M, *exsp.* putantes (νομίζοντες) 7 itaque horum P itaque AC namque B 8 dic. restat *transp.* B
 12 est post ig. pon. A 13 etenim] enim A 14 neque . .
 neque A 16 circulus anni P *transp.* A circulum anni CB
 17 de non] deinde C de inde C³ post exist. *exsp.* (quae)
 17—18 simil. autem semper fiunt (h. o.) A 19 post nat.
 d. i. v. οὐκ δέ δέ όμοίως γινομένων pl̄im
 (= plurimum) namque A de canescere AC³ (περὶ τοῦ πολι-
 οῦcθαι) decanescere PC¹B 20 barbascere P 21 aliquando
 in aliter C indiscrete] in disce A 22 labe (grandinis) Ho
 23 post his add. que dis B

8 quae recipiunt in paucis fieri. Propter haec igitur,
 quod in nobis, dictum est, quod vero per nos, dicitur,
 quia non de omnibus hominibus neque de omni opere
 9 consiliamur. Non enim consiliamur, quomodo fiant
 pugnae vel, si illi, qui longe a nobis siti sunt, bene
 10 pugnaverint, etsi hoc in illis consultum sit. Sed neque
 de omnibus, quae per nos fiunt et in nobis sunt, con-
 siliamur, sed oportet apponere et incertum habenti-
 bus finem. Si enim est manifestum et clarum, de hoc
 non consiliamur. Neque enim de operibus vel actibus
 secundum disciplinam vel artem est consilium; deter-
 minatae sunt enim harum rationes exceptis paucis arti-
 bus, quae vocantur graece stochasticae id est arbit-
 triosae, ut medicina ars et gymnasium et ars gubernato-
 ria. Non enim de his solis consiliamur, sed de
 his, quae in nobis et per nos, incertum quidem finem
 11 habentibus possibilibusque et sic et aliter fieri. Mon-
 stratum est autem, quod non circa finem sit consilium,
 sed de his, quae sunt versus finem. Consiliamur nam-
 que non ditescere, sed quomodo et per quae ditesca-
 12 mus. Ut breviter vero dicamus, consiliamur de con-
 tingentibus aequaliter vel utrumlibet. Et de hoc etiam
 oportet sermonem adsumere, ut nihil desit rationi ad
 13 declarationem. Potestates vero dicuntur, secundum

1 recipiunt in paucis fieri M rapiunt in paucis B capiuntur
 in paucius Ho hoc igitur CB ig. hoc (h. o.) A 2 quod¹ M
 quae B dictum est post igitur pon. B 4 post consiliamur¹
 quae desunt in interpr. ἀλλὰ — γινομένων, eadem om. codd.
 Graeci ΠB quod modo B fiunt A 5 a nobis ante longe
 pon. C, post sunt B 6 pugnabunt AB pugnabitur C in M
 ab B 7 fiunt om. D sunt M fiunt B 8—9 habent. finem
 transp. B 11 artem vel disc. (h. o.) B 12 horum B
 paucis art. transp. A 13 vocantur graece P transp. A graece
 om. CB arbitrioyse A arbitroe B 14 et¹ om. A gymna-
 sium O gymnastica Ho (γυμναστική), non probabiliter gubernaria
 C 17 et¹ om. B 17—18 monstratum autem est CB
 (h. o.) monstratum autem A 19 quae sunt post finem pon.
 PCB 20 dicessere P¹ corr. P³ 21 brev. vero transp. A
 22—23 etiam op. transp. A 23 ante serm. add. secundum A
 24 declarationem P delectationem D

quas possumus aliquid facere. Omnis enim rei, quam facimus, potestatem habemus; quorum vero potestatem non habemus, horum nec actus. Habetur actus igitur a potestate, potestas vero ab essentia; nam actus est a potestate *et* potestas ab essentia et in essentia. Tria 14 5 igitur haec sunt adinvicem se habentia: potens, potestas, possibile. Potens quidem essentia, potestas vero, a qua habemus posse, possibile autem, quod secundum potestatem natum est fieri. Sed possibilium haec 15 10 quidem sunt necessaria, haec vero contingentia. Necessaria quidem, quae impossibile est evitare, vel quorum oppositum impossibile est [esse]; contingens vero est possibile evitari vel quorum oppositum possibile est, verbi gratia: necessarium est spirare hominem vi- 15 15 ventem, cuius vero oppositum impossibile est non spirare viventem; contingens vero [ut] hodie pluviam fieri, sed et oppositum ei possibile est non fieri hodie pluviam. Iterum vero contingentis haec quidem frequenter, haec autem raro, illa vero aequaliter vel utrum- 16 20 libet. Frequenter quidem contingens, ut sexagenarium canescere, raro autem, ut sexagenarium non canescere, utrumlibet vero ambulare et non ambulare et simpli-

---

3 eorum *B* nec (*in ras. C²*) actus *transp. CB* habetur.
Actus O distinctionem corr. Ho 5 *<et>* potestas *ego* po-
testas P potestas vero *D* 7 potestas *B* possibilitas *M*
9 potestatem *M* possibilitatem potestatemve *B* 11 est *om. A*
fort. evitari *ut in prox.* 12 esse *delevi* contingens — cuius
vero (15) *in spatio vacuo relicto suppl. m. rub. C* 13 est poss.
transp. A evitari *PAC²* evitare *C¹* evitare *B* 13—14 possibile
est *CB* possibile est esse *A* impossibile est (*sed im lin. trans-
versa del. m. 2—3*) *P* 14 necesse *B* sperare *B* hominem
om. A 15—16 cuius — viventem *om. B* uero *PC* (*uō ex nō
vid. corr. P³*) *om. A, exspect.* etiam (*El, καὶ*) 16 post con-
ting. vero add. hominem ditescere *B* ut hodie pluviam *M* vel
pluviam hodie *B* ut *delevi*, cf. 22 17 eius *A* non fieri
post pluviam pon. *B* 18 Iterum vero] Iam quidem *A* hoc
.. hoc (19) *D* quidem *om. A* 19 autem .. vero *transp. A*
illud B 20 sexagenarium ... sexagenarum (21) *M* senem ...
senem *B* 22 utrumque vero *C om. A* post vero addunt
et *A, ut B* 22 et p. 124, 1 et .. et .. et *M* vel .. et .. vel *B*

17 citer facere et non facere. De his igitur utrumlibet
 18 contingentibus consiliamur. Utrumlibet vero est vel
 aequaliter contingens, quod idem possumus et oppo-
 situm ei. Si enim non utraque possemus et idem et
 oppositum, nequaquam consiliatur. Nam nec de
 manifestis nec de impossibilibus quis consiliatur. Sic
 autem, si alterum solum oppositorum possumus, et
 hoc quidem erat manifestum et nequaquam dubium
 oppositum autem eius impossibile.

DE EO QUOD IN NOBIS HOC EST DE LIBERO ARBITRIO

39

1 Ratio de libero arbitrio, hoc est de eo, quod in nobis,
 primam habet quaestionem, si sit aliquid in nobis
 (multi namque hoc contradicunt) secundam vero, quae
 sint, quae in nobis et quorum potestatem habemus;
 tertiam, causam quaerere, propter quam faciens nos
 2 deus liberi arbitrii fecit. Incipientes igitur de prima
 dicamus ostendentes, quod sit aliquid in nobis ex his,
 3 quae ipsi confessi sunt. Omnium, quae facta sunt, vel
 deum dicunt esse causam vel necessitatem vel fatum 20
 4 vel naturam vel eventum vel ipsum sponte. Sed dei
 quidem opus est substantia et providentia, necessitatis
 vero motus eorum, quae semper similiter se habent;
 fati autem, quod ex necessitate completur per ipsum
 fatum (etenim et hoc necessitatis est); naturae vero 25
 generatio, augmentum, corruptio, plantae et animalia;

2 est om. D   4 eius A   et¹ om. M   6 quis con-
 siliatur] consiliamur A   11 arbitrio PC **15 fere litt. A
 22 fere litt. B   12 dejade B   post nobis add. est B
 13 prima P   habet quaest. transp. A   13 et 18 aliquid
 post nobis pon. B   14 secundum A   16 tertia P   17 arb.
 fecit transp. A   Incipientem P   20 dicant B   esse causam
 transp. C   20 et 25 factum CB   22 est deleverim, cf. 43, 15
 substantiam et providentiam B   23 semper sim. transp. A
 24 facti CB   25 necess. est transp. A   26 et om. A

eventus autem, quae sunt rara et insperata. (Diffiniunt enim eventum contingentiam et concursum duarum causarum a praeelectione initium habentium, aliud quid, quam quod exstat fieri, explentum, ut sepulcrum 5 fodientem thesaurum invenire. Nec enim ponens ad hoc reposuit, ut hic inveniret, nec inveniens ad hoc fodit, ut thesaurum reperiret, sed hic quidem, ut cum vellet, auferret, hic vero, ut sepulcrum foderet. Sed contigit aliud quid, quam illud, quod proposuerunt 10 utriusque.) Ipsius vero sponte sunt contingentia inanimato⁶rum vel irrationalium absque natura et arte.

Cui igitur horum subicimus, quae fiunt per homines, si homo non est causa et initium actuum? Sed nec deo conveniens est ascribere turpes quandoque actus 15 et iniustos; nec necessitati, non enim semper similiter se habentium sunt; nec fato, non enim contingentium, sed necessariorum sunt, quae fati sunt; nec naturae, naturae enim opera animalia sunt et plantae; nec eventui, non enim rari et insperati sunt hominum actus; 20 nec ipsi sponte, nam inanimateorum sunt vel irrationalium contingentia. Relinquitur ergo eundem agentem et facientem hominem initium esse suorum operum liberumque arbitrio. Amplius, si homo nullius actus 10 esset initium, superfluo haberet consiliari. Ad quid 25 enim uteretur consilio nullius actus existens dominus? Optimum autem, quod est et venerabilissimum in ho-

2 contingentivam A   3 <et> aliud *Ho male, nam καὶ om.*
etiam ΠΒFP, non leg. Bg   4 quid quam *PC* quicquam *B*
 aliquid quam *A*   quod *om. D; exspect.* quam <illud> quod,
cf. 9 et praeter id quod utroque loco Bg   explementum *A*

7 reperiret] inveniret *A*   hic *M* is *B*   9 contingit *A*
 quid (*ex quod C*) quam *M* quicquam *B* proposuerit *C¹* corr. *C²*
posuerit P   11 irrationalium *CB*   13 si homo *PC³* sed
 homo *C¹A* sed *B* activum *B* nec] non *A*   16 facto *PC*
 17 fa*tii (c eras.) *C* fata *B*   18 etenim *B*   19 eventu *A* hom.
 actus *transp. AB*   20 ante nec add. sed *B*   irrationali-
 lium *B*   21 ergo] igitur *A*   22 patientem *B*   24 quod *A*
 26 et vener. post hom. *pon. B*

mine superfluum ostendere, inconveniens est valde. Si
 igitur consiliatur actus causa et propter actum, actuum
 11 ipse est dominus. Amplius, quorum opera in nobis
 sunt, horum actiones quoque secundum opera in no-
 bis erunt. Sed in nobis sunt opera secundum virtutes;
 12 in nobis ergo sunt et virtutes. Quod vero in nobis sint
 opera secundum virtutes, manifestat Aristotelis
 optime dictum in moralibus virtutibus hoc modo:
 'Quae facientes addiscimus, haec addiscentes facimus.
 Abstinere enim a delectationibus addiscentes sobrii
 efficimur et facti sobrii abstinemus a delectationibus.'
 13 Est autem et sic dicere. Meditari et studere omnes fa-
 tentur in nobis esse. Sed meditationes habituum sunt
 dominae; usus enim est natura adquisita. Sed si do-
 mina habituum est meditatio, cum in nobis sit medi-
 tatio, in nobis erunt et habitus. Sed quorum in nobis
 sunt habitus, horum etiam in nobis sunt actus, qui
 secundum habitus; habitibus enim actus sunt competen-
 tes. Qui igitur iustum habitum habet, iusta agit et in-
 iustus iniusta. In nobis igitur est iustos esse vel in-
 14 iustos. Quod vero in nobis sint aliqua, ostendunt in-
 nutationes et edicta. Nullus enim hominem innutat
 nec bibere nec sitire neque soporari; non enim sunt in
 nobis haec. Patet igitur, quod, ex quibus sunt in-
 15 nutationes, ipsa sint in nobis. Amplius, si nihil est

3 ipse est *transp.* C   6 et *om.* B   7 Aristotil' PC
 Ar' AB   8 mortalibus A   9 haec] hoc AC   10 addi-
 centes A *om.* B   12 autem] namque A   13 esse *ante* in
pon. A   habituum M actuum B   16—17 sunt hab. in nobis
 (h. o.) A   17 habitus *om.* CB   eorum B   actus sunt in
 nobis A sunt in nobis actus B (h. o.)   18 habitus] habi-
 tum A   habitibus M habitus B   actus sunt *transp.* A   19 ha-
 bitum *in marg. suppl. m. rub.*, *ut vid.* C   aget Ho (πράξει)
 20 ig. est *transp.* A   iustos esse *transp.* A iustos *om.* B
 21 Qui A   sint in nobis (h. o.) A in nobis sunt CB   21—22 in-
 nutationes . . . innutat Ho (προτροπαὶ . . . προτρέπει) inmuta-
 tiones . . . inmutat O   22 hominem *om.* B   23 neque M
 nec B   23—24 sunt *post* nobis *pon.* C   24 nobis. Hoc pa-
 tet B   24—25 innutationes Ho inmutationes PAB   25 muta-
 tiones C   sint P sunt D

in nobis, superfluae sunt leges. Sed naturaliter omnis gens legibus utitur quibusdam instans, ut potestatem habeat agere, quae lex disponit; et plurimae gentium deos describunt legislatores, ut Cretes Dia et Lace-
daemones Apollinem. Naturaliter igitur omnibus hominibus notitia eius, quod in nobis, conspersa est. Ea-
dem autem haec dicendum de vituperationibus et laudi-
bus et omnibus auferentibus omnia fieri per fatum. 16

DE HIS QUAE SUNT IN NOBIS

40

10 Quod autem sint in nobis quaedam et quod domini 1
actuum quorundam simus, sufficienter monstratum est.
Restat autem, *ut dicamus*, quae sint in nobis. Dicimus 2
igitur generaliter omnia, quae per nos voluntarie ope-
rantur, in nobis esse. Non enim voluntarie dicerentur
15 agi actu vel actione non existente in nobis et simpli-
citer, quae consequitur laus vel vituperatio et in qui-
bus est innutatio et lex. Hoc etenim in anterioribus
ostensum est. Proprie autem in nobis sunt animae 3
omnia et de quibus consiliatur. Nam tamquam in
20 nobis existente agere propositum et non agere con-
siliatur. Ostensum est enim in praecedentibus esse
consilium contingentium utrumlibet. Utrumlibet vero
contingens est, quod ipsum possumus et ei oppositum.
Sed facit huius electionem mens nostra et haec est 4

1—2 omne genus A   3 habet *C¹* in marg. habens *C²*
quem A   4 cretes. dia. *P* cretes. dianam (na s. v. add. m.
ut vid. 2) *C* cretenses. dia ex cretes dia m. 1 *ut vid.* *A* cretes
dianam *B*   5 igitur *om.* *A*   7 haec *PA* hoc *C om.* *B*
dicenda *A*   9 De his quae sunt in nobis *P* **20 fere litt. *C*
18 fere litt. *B om.* et *orat. continuat A*   11 sumus *AB*
12 autem *om.* *A*   <*ut*> *Ho*   13 qua *P¹* corr. *P²* *ut vid.*
14 dice<*re*>natur *Ho* (*Bg El*)   15 agi* (eras. *τ* = tur) *P*
non s. v. *suppl.* *P¹* *ut vid.* *om.* *A*   et] sed et *C³*   17 in-
mutatio (in s. v. *suppl.* m. 1 *ut vid.*) *C* innutatio *Ho* etenim]
enim *A*   18 an. sunt in nobis (*h. o.*) *A*   23 elius *A*
24 mens nostra] mensuram *B*   hoc *D*

initium actuum et haec sunt, quae in nobis, quae sunt utrumlibet contingentia, ut movere et non movere, festinare et non festinare, non appetere non necessaria et appetere, mentiri et non mentiri, dare et non dare, gaudere, in quibus oportet, et non gaudere et quaecumque talia, in quibus etiam sunt vitii et virtutis opera; in 5 his enim sumus liberi arbitrii. Utrumlibet autem contingentium sunt et artes; omnis enim ars circa generationem est contingentium et esse et non esse et quorum est initium in faciente et non in facto. Nihil enim 10 nec sempiternorum et ex necessitate existentium neque eorum, quae fiunt ex necessitate, secundum artem fieri dicitur. Sed neque eorum, quae fiunt, in contingentibus etiam aliter se habere, in se ipsis autem habentibus effectivam causam, ut in animalibus et 15 plantis, secundum artem quid fieri dicitur. Natura enim fiunt, et non arte. Si igitur eorum, quae secundum artem fiunt, extrinsecus est efficiens causa, quae igitur causa secundum artem factorum erit, nisi efficiens artifex? In artifice enim erat facere. Iste igitur 20 est principium et causa actionum. Ergo in nobis quoque sunt et secundum artem opera et virtutes vel probitates et omnes actiones animales et rationales. Monstratum est autem in anterioribus, quales sint actus 25 animales. Sed multi putantes dici liberum arbitrium

1 activum *B* sunt quae *transp.* *M* quae *del.* *C³* 2 moveri . . moveri *B*, *cf. Indicem* 3—4 non appetere — non dare *om.* *B* dare et non dare *om.* *A* 5 gaudere in quibus oportet et non gaudere *om.* *A* in quibus oportet *om.* *B* 9—10 est *utrumque et et⁴* *om.* *B* 11 et] nec *A* 12 fiunt *PA* sunt *CB* 12—13 ex — quae fiunt *in marg. suppl.* *P¹* *ut vid.* 13 dicimus *B* fiunt *PA* fiunt sunt *C¹B* sunt *C³* *deleto* fiunt 16 quod *P¹* corr. *P²* dicitur *M* non dicimus *B* 17 fiunt *PA* sunt (*in marg. vel fiunt m. rub. ut vid.*) *C* sunt *B* post quae (qui *B*) add. sunt *A* 19 igitur *om.* *B* 19—20 efficiens superscr.) *P* 22 et¹ *om.* *B*, *fort. post* actiones (23) ponendum post artem add. et *A* vel *M* id est (compendiose scr.) *B* 24 sunt. *A*

de omni actu et possessione et eventu confundunt necessario rationem. Perspicaciores autem scripturamque in cavillationem ferentes, quae ait, 'non sunt in homine viae eius' ut peritissimi dicunt, quomodo liberi arbitrii est homo, cum non sint in ipso viae eius? et 'vanae sunt ratiocinationes hominum' tamquam non valentibus nobis ad opus conferre, quae cognoscimus, et huius modi multa dicunt ignorantes, quomodo dicitur liberum arbitrium. Non enim divitem fieri sive 9 pauperem sive ex toto sanum esse vel fortem esse secundum naturam sive principari, sive omnino instrumentalium vel bonorum, quae dicuntur, contingentium vel accipientium finem secundum providentiam potestatem habemus, sed earum actionum, quae secundum probitatem sunt et vitium, et praeelectionum et motuum et horum, quae sunt utrumlibet et quorum opposita agere possumus, sed quia omne opus praeelectio praecedit, non solum actus, sed etiam praeelectio sub iustitia manet. Et hoc patet in euangelio 10 sic: „Inspiciens mulierem ad concupiscendum eam moechatus est eam in corde suo.“ Et Iob pro peccatis mentis filiorum suorum immolavit deo. Initium enim delicti operisque iusti est praeelectio. Opus namque quandoque permittitur a providentia, quandoque vero retunditur. Nam existente eo, quod in nobis, existente etiam et praescientia necesse est secundum utraque, quae fiunt, fieri. Si enim secundum alterum solummodo fie-

1—2 necessaria C 2 scripturarumque A 4 nomine A
 4—5 ut — eius om. B 5 ipso] eo A 6 sint A 6—7 nobis om. D in marg. ante tamquam suppl. C³ 7 quae M etiam B
 9 sive] vel AB 10 esse om. B 11 sive principari P vel principari A om. CB 12 contingentia A 14 quae om. B
 15—16 praeelectionem et motum et eorum B 17 sed del. vult Ho sine causa, cf. ἐπει δὲ πρὸ ἐπειδὴν FD et cum autem Va 18 praeeel. praecedit transp. A 19 sub om. A 22 mentis] suis unum A 23 que¹ om. A est praeeel. transp. A
 24 praevidentia P vero om. A 25 post nobis add. est B 26 et om. B praescientia (ci suppl. m. rub.) 27 fieret A

rent, alterum quidem non esset. Mixtis autem existentibus, quae fiunt, aliquando quidem adveniunt secundum, quod in nobis, aliquando vero secundum prae-scientiae rationem, aliquando autem secundum utra-
 12 que. Praescientia autem hic quidem communiter exi-stente, illic vero singulariter necesse est cum univer-salibus particularia simul pati. Aere enim nos cir-cumhabente sicco existente desiccantur corpora, etsi non omnia aequaliter, et matre non bene diaetata et nutrita consequenter, quae generat, corporibus distem-
 13 perata motibusque incongrua nascuntur. Patet igi-tur ex praedictis, quod contingat accidere quid per temperantiam corporis et non per bonum eventum vel per communionem aeris circumhabentis sive ex vo-luntaria diaeta generantium sive a diaeta eorundem ipsorum corruptorum ut et temperantias ex voluntario initio quandoque malas perficiant, et praescientia om-nino causa non erit talium. Quando igitur anima temperantia corporis devicta desideriis vel furoribus se subdiderit, a contingentibus eventu flectitur et emol-litur, ut a paupertate vel divitiis et voluntario malo succumbit. Si enim non fuerit devicta, corrigit et de-vincit distemperatum, ut permuteat magis quam per-mutetur et constituat animales dispositiones in bonam habitudinem deductione congrua et diaeta convenienti.
 14 15 Patet igitur ex corrigentibus, quod, qui non fuerint

3 vero *om.* *B* 4 autem *om.* *A* utrumque *A* 6 illic ex illuc *C¹* ut *vid.* 7 simul pati *PC transp.* *A* similiter pati *B*, cf. ὁμοπαθεῖν *F¹D* (ὁμομαθεῖν *B*) ὁμοιοπαθεῖν *ΠΑΡ²*
 8 si coexistente *A* 9 matre *om.* *D* dictata *B* dieta *A*
 10 consequenter, quae] consequenterque *B* 12 contingit *B* quod *AB* per *suppl.* *C¹* ut *vid.* 13 per *om.* *A* 14 com-munionem ex communem corr. *C¹* commutationem *A* 15 di-aeta¹ *M* dicta *B* sive] vel *A* a *suppl.* *C¹* ut *vid.* eorundem *om.* *B* 16 ut *om.* *B* temperantiam *D* 17 initio] ini-tio *P* immo *B* perficiunt *B* praescientia (ci *suppl.* *m. 1* ut *vid.*) *C* 18 causa post erit pon. *B* 17—19 omnino — temperantia in marg. *suppl.* *P¹* ut *vid.* 21 ut *M* et *B*

corrigentes, voluntarie peccent. In nobis namque est vel currere cum distemperantiis vel contra ire et abstinere. Multi autem distemperantiam, ut causam passionum proponentes necessitati et non praeelectioni 16 5 vitium ascribunt et propter hoc dicunt nec etiam probitates in nobis esse inconvenienter dicentes.

PROPTER QUAM CAUSAM LIBERI ARBITRII FACTI SUMUS

41

Residuum est dicere, propter quam causam liberi 1 arbitrii facti sumus. Dicimus igitur rationali confestim coaccedere liberum arbitrium et his, quae facta sunt, coinnatam esse permutationem et inversionem, maxime his, quae facta sunt ex subiecta materia. Principium generationis est inversio. Ex inversione namque sub- 2 iectae materiae fit generatio. Dinoscat autem quis, quod dicimus, respiciens plantas omnes et animalia terrea et volatilia et aquatilia. Frequens est horum permutatio. Quod autem rationali coadsit liberum arbitrium 3 ex predictis de eo, quod aliquid sit in nobis, non frustra audientibus clarum fit. Sed nihil est inconveniens nunc etiam recordari eorum consequentia ea- 4 dem requirente. Rationalis igitur hoc quidem est theoreticum, hoc vero practicum. Theoreticum qui- 5 dem secundum intellectum est, ut habeant existentia; practicum autem consiliativum est determinans opera-

1 namque est *transp.* B   2 <con>curre *Ho*, *probab.*
cf. 105, 19   et] vel *CB*   3 autem *M* namque *B*   6 incon-
 venienter (*in suppl. m. 2*) *A*   7—8 Propter — sumus *PC* **
24 fere litt. A 9 *fere litt. B*   9 est *om.* *B*   10 igitur *M*
ergo B post rat. add. et *A*   11 coaccidere *A*   facta *duplicat P*   12 coinnata<m> *Ho*   14 inconversio *B*   15 mate-
 riae] memoriae *CB*   autem quis *M* aliquis *B*   17 eorum *CB*
*18 coadsit A coassis *PCB**   19 quod *om.* *B*   20 et 24
*est *om.* D*   21 eorun<dem> *Ho*   22 Rationali *AC*
23 theoreticum A, hic et in proximo B   vero] quidem *C*
24 habeat Ho   25 est *om.* *B*

bilibus rectam rationem. Et vocant theoreticum quidem intellectum, practicum vero rationem; et illud 5 quidem sapientiam, hoc vero prudentiam. Omnis autem consiliator velut in ipso electione existente de operabilibus consiliatur, ut quod procedit a consilio, 10 6 eligat et eligens agat. Omnino igitur est necessarium habentem consiliari dominum quoque esse actuum. Si enim non esset dominus actuum, superfluo haberet consiliari. Si autem consiliari adest, ex necessitate inest rationali liberum arbitrium. Aut enim non esset 15 rationale, aut rationale existens dominum erit actuum; dominum vero existens actuum omne rationale erit liberum arbitrio. Ostensum est autem, quod ex subiecta materia facta permutabilia sint. Ex utrisque ergo colligitur hominem ex necessitate esse liberum 20 arbitrio et permutabilem: permutabilem quidem, quia factus; liberum vero arbitrio, quia rationalis. Quicumque 25 9 igitur accusant deum, quod hominem non fecerit malitia susceptivum, sed liberum arbitrio, decipiunt se ipsos accusantes deum, quod rationalem fecerit hominem et non irrationalem. Necessse enim erat ex duabus alterum, aut irrationalem fieri aut rationalem existentem et circa operabilia permutabilem liberum esse 30 arbitrio. Ex necessitate igitur omnis natura rationalis liberi est arbitrii et permutabilis secundum propriam na- 25 turam. Sed quae sunt factae ex subiecta materia, duabus modis habent permutabile, secundum materiam et

---

1 theoricum A theoreticum B quidam A 3 hoc dupli-
cat A 5 operalibus P operibus CB ut M et B 6 eli-
git B agat M ait B necessaria C 6—7 necessarium
hominem consiliari habentem dominum A 7 quoque M qui-
dem B 8 enim non transp. A 9 autem om. B 10 ra-
tionale (al suppl. m. rub.) C 11 dominus D 12 pro-
omne exspect. omnino ($\pi\alpha\tau\tau\omega\varsigma$) erit aut AC 13 sub-
stantia B 15 esse* ($\tau\ eras.$) P 16 permutabilem² om. A
17 Qui A 18 excusant P¹D corr. P⁸ 24 rationabilis C
25 est om. A 26 sunt ex subi. mat. factae (h. o.) A facta
sunt ex subi.mat. B 27 permutari A

secundum ipsum generari; quaecumque vero non ex subiecta materia factae sunt, secundum unum solum modum scilicet generationis sunt permutabiles. Iterum 11 vero harum, quae sunt absque materia, quaecumque 5 quidem sunt circa terrena, per communicationem ad homines circa operabilia exhibitae, permutabiliores sunt ceteris; quaecumque vero per puritatem summitatemque naturae deo per ardorem adhaerent huiusque contemplatione beatitudinem lucrantur, ad se ip- 10 sas et deum solummodo conversae, ab operabilibus quidem et materia omnino se avertentes, contemplationi *vero* et deo inhaerentes manent impermutabiles, liberi quidem arbitrii existentes, quod rationales sint, sed non invertibiles propter causas praedictas. Nihil- 12 15 que mirum. Etenim hominum quicumque facti sunt theoretici ab operabilibus se avertentes, manserunt invertibiles. Scimus cum praedictis esse patefactum, 13 quod omnes rationales naturae optimum initium in creatione perceperunt et, si sic permanserunt, ut in ini- 20 tio creatae sunt, ab omni vitio semotae fuerunt. Sed accidit eis vitium per praelectionem. Sic igitur permanentes secundum quod genitae sunt in initio, beatitudinem obtinent. Soli vero angeli incorporeorum inversi 14 sunt et nec omnes ipsi, sed quidam ex ipsis, qui de- 25 lapsi ad inferiora terrenorum cupiditatem habuerunt, segregati ab ardore superiorum et dei. Non igitur ex 15 ostensis patefactum est, quod necessario, quia natura

2 factae sunt *transp.* A facta sunt B 4 horum B om. A
 7 summitatem B 8 adhaerent *rad.* ex adhaeren^t P 9 contemplationi M 10 *post* et *add.* ad A conversae] cum se B 11 se avertentes M avertunt B 12 <*vero*> Ho 13 quod ego et quod M quia B rationabiles B sit A sunt B 14 non om. B 15 hom. quic. *transp.* A facti om. A¹B
suppl. A² 16 theoretici AB operalibus PC, cf. 131, 25—132, 1 19—20 ut — sunt] ut creatae sunt in principio A om. B 22 quod om. B sint in initio C sunt inicio A initio B 24 sed M nam B 26—27 Non igitur ex ostensis PC igitur ex ostensis A ostensis igitur B 27 necessario quia om. B

permutabiles sumus, potestates praeelectivas permutabiles habemus, sed non, quia habemus permutabiles potestates, ideo mali esse debemus? Sin autem, deum quis accusabit? Non enim in potestatibus sunt vitia, sed in habitibus. Sed habitus sunt secundum praeelectionem. Secundum praeelectionem ergo mali effici-

- 16 mur et non secundum naturam sumus. Addiscat autem quis perfectius, quod dicitur, sic. In superioribus diximus potestatem esse, per quam unumquodque facere possumus. Omnis autem praeelectiva potestas eadem est oppositorum; una namque et eadem potestas est mentiendi et verum dicendi, et una et eadem potestas est sobrium fieri et luxuriari. Sed nunquam idem habitus est oppositorum, ut luxuriandi et sobrietatem agendi vel mentiendi et veritatem dicendi, sed oppositorum oppositi sunt habitus. Etenim sobrietatem agere est habitus, qui est secundum probitatem, 17 luxuriari autem est habitus malitiae. Ergo non sunt potestatum vitia, sed habituum et praeelectionis. Non enim potestas est, quae facit nos luxuriari vel mentiri, sed praeelectio. In nobis enim erat verum dicere et 18 non mentiri. Si igitur non est vitium potestas, sed habitus, non est nobis causa malorum, qui dedit potestatem, sed habitus, qui effectus est a nobis et per nos et in nobis. Ex eo namque est contrarium habitum 19 per studium adquirere et non pravum. Differt autem potestas ab habitu eo, quod omnes potestates natura-

1 post sumus add. et B potestate B praeelectivas P praeelectione A praeelecti quam C praeelecti B 1—2 permutabiles habemus et non om. B 3—4 deum quis] quid deum A 9 post unumquodque d. i. v. ὥν ποιοῦμεν 10 autem om. CB

11 post est add. et AC 14 habitus est transp. B est om. A 15 vel om. B 16 etenim M et . . enim B

17 est // habitus (gā aut ḡcē eras. vid., supra hab. scr. generativo m. 3) P qui est om. A¹ suppl. A² quod est B 18 luxuriari autem M et luxuriari B 21 erat P erat et A exstat et CB 22 non¹ om. D 24 effectus est transp. A a M in B

25 in M a B 26 acquirere et per studium B

les sint, habitus vero accidentales et quod potestates insint sine disciplina, habitus vero contingent ex disciplina et usu. Si igitur potestas naturalis est et sine 21 doctrina, habitus vero adquisitus et per doctrinam, non erit natura causa malorum, sed mala nostri educatio et propter hanc mali habitus adquisitio. Omnis namque habitus ostensus est esse adquisitus. Quod autem a 22 natura sint potestates, patet ex eo, quod omnes easdem habent potestates praeter expertorum. Quod vero habitus non sint naturales, patet etiam ex eo, quod non omnes eosdem habitus habent, sed alii alios. Naturalia namque sunt eadem in omnibus.

DE ANHELITU

28

Anhelitus etiam animalium est operum. Etenim mus- 1 culi sunt, qui movent thoracem, quod principalius est anhelitus instrumentum et copiosus et constrictus anhelitus in magnis afflictionibus factus animalem demonstrat operationem. In nobis autem sunt permutationes secundum utilitatem anhelitus. Dolentes enim 2 quid spirantium membrorum vel cum eis se moventium, ut diaphragma vel hepar vel splenem vel ventrem vel aliquid subtilium intestinalium vel colum, parvum et densum spiramus: parvum quidem, ne fortiter opprimamus membrum dolens; densum vero, ut, 3 quod a magnitudine relictum est, densitas replete. Etenim cum dolemus crus, modice extendimus illud am-

1 sunt *B* 1—2 potestas insit *A* 2 contingat *D* 3 natural' *P* naturale *D* 4 habitus *B* ($\epsilon\epsilon$ ic) actus *M* 5 nostri *O* nostra *Ho* 6 habitus adquisiti $\langle o \rangle$. Omnis ego habitus acquisiti. Omnis *Ho* habitus. Adquisitionis (Acq. *CB*) *O*
 7 ostensum *D* est *om.* *AC* autem *om.* *A* 8 sunt *A*
 9 hab. pot. easdem (*h. o.*) *A* 11 post alios add. et alii
 alios *P* 12 sunt eadem *transp.* *P* 13 De anhelitu *PC* ***
 fere litt. *A* 8 fere litt. *B* 22—23 colum parvum] columpnarium *B* 23 quid *A* 25 quod * a ($\ddot{e}$ = est eras. vid.) *P*

bulantes propter eandem causam, propter quam et anhelitum. Ut igitur ire animale est, sic et anhelare.

4 Sed quiescentes et non euntes, per multum temporis vivere possumus; anhelitum vero nec per decimam horae partem retinere valemus. Offocatus enim calor, qui in nobis est, ab aestu extinguitur et confessim mor-
5 tem inducit. Etenim si flammarum quis operuerit vase aliquo exhalationem non habente, extinguet eam offo-
6 cans in lucerna. Propter hanc igitur necessitatem etiam dormientibus nobis nihilominus operatur secundum
7 hanc partem anima sciens, quod, si vel ad modicum defecerit, interimatur animal. Iterum autem in hac re animali complexum est naturale. Per arteriam namque facit opus anhelitus, organum naturale existens et semper motivum, ne aliquando deficiat opus eius,
ut nec aliarum arteriarum. Unde quidam hoc atten-
8 dentes naturalem esse putaverunt anhelitum. Tres autem sunt anhelitus causae: utilitas, virtus, instru-
9 menta. Utilitas vero duplex est: pro conservatione quidem est naturalis caloris et pro nutrimento natura-
10 lis spiritus. Sed conservatio quidem caloris secundum naturam per inspirationem et exspirationem consistit:
per inspirationem quidem infrigidantem et mediocriter ventilantem calorem; per exspirationem vero emitten-
11 tem, quod fumosum est cordis. Nutrimentum vero
animalis spiritus fit per solum anhelitum. Attrahitur enim quaedam aeris pars per sublevationes cordis in

1 post propter¹ add. per P propter² D per P 2 post
sic et add. animale est B 3 Sed * (ñ = non eras. vid.) P
et non M non autem B 4 vivere M quiescere B vero om. B

5 Suffocatus A 8 exhalatione P suffocans A 9 hoc
P¹ corr. P² 11 scies C 12 interminatur C¹ n poster. de-
leto voluit interimatur C² 13 arteriarum namquod A

15 motum Ho (Bg) 16 hoc attend. transp. C non attend. Ho

17 esse put. transp. A 20 est om. A 20—21 et — calor-
ris in marg. suppl. P¹ ut vid. 21—22 caloris secundum na-
turam P naturalis caloris D 23 infrigidantem B 27 aeris
pars transp. A sublevationis C

ipsum cor virtute animali. Ipsa namque est, quae movet instrumenta anhelitus per musculos et primo quidem thoracem. Et cum hoc commovetur pulmo et tracheae arteriae, quae sunt partes pulmonis. Nam tracheae arteriae quod est cartilaginosum, vocis est instrumentum; conexiones vero eius, quae sunt in modum membranarum, instrumenta sunt anhelitus; ipsa vero arteria, quae constat ex his utrisque, vocis simul et anhelitus existit organum. Est igitur pulmo comple-
 xio constans ex IIII: ex trachea arteria et levi et vena et spumosa carne eiusdem pulmonis, quae caro replet regiones complexi pulmonis more straminis, quae sunt in medio duarum arteriarum et venae, ut harum fieret sedes atque vinculum. Imbibit autem caro pul-
 monis naturaliter spiritum, quemadmodum hepar sugit humorem a ventre. Ideoque, ut hepar extremis summatis suis circumtenet ventrem calefactione indigentem, sic et pulmo medium apprehendit in circuitu cor indigens infrigdatione ab anhelitu. Coniungitur autem tracheae arteriae continuatim guttur, quod constat ex tribus magnis cartilaginibus, huic vero faux, deinde os et nasus. Per utraque namque haec trahimus ab extrinsecus aerem; intrat autem inde per os spongiosum et quidem in modum pontis, quod ideo perforatum est, ut in permutationibus aeris secundum qualitatem nequaquam cerebrum laedatur a copioso spiritu incidente in ipsum. Opus vero habuit in hac re naso

1 namque est quae moliet (est que s. v. suppl. m. rub. ut vid.) C 3 movetur D 5 est¹ om. D vocis est transp. CB

7 membranorum A 9 pulmonis A 10 levi Ho (λεια)
leni O 12 complexi<onis> Ho quae M quod B 14 fieret
sedes transp. CB; exspect. fieret post vinc. 15 fugit B

18 et om. A comprehendit cor in cō A 19 infrigdati<one>
ego cf. 105, 18 infrigdati P¹ infrigdari P² AC infrigidari B
21 hinc A 22 attrahimus A a/e*re P 24 ideo O imo
Ho vix probabiliter 24—25 perforantur est B 25 secū C,
cf. adn. 138, 12—13 sed B 26 nec quaquam B a PA et CB
27 vero . . . hac re P enim . . . aere D

creator pro anhelitu et odoratu, ut lingua pro voce et
 18 gustu et masticatione. Principalia vero membra ad
 ipsam existentiam et ad necessarias vitae utilitates
 animalibus virtutibus distribuuntur. Si vero quid de-
 19 relictum est, ex iam dictis contemplabile erit. Quem-
 admodum autem omnium, quae facta sunt, alia qui-
 dem propter se facta sunt, alia vero propter se et prop-
 ter alia, et alia solum propter alia, et alia secundum
 accidens adsunt, sic etiam in membris animalis hanc
 20 eandem invenies consequentiam. Omnia etenim instru- 10
 menta trium principium disponentium animal propter
 se ipsa facta sunt. Haec namque principaliter et se-
 cundum primam rationem constituta sunt, quae etiam
 secundum naturam esse proprie dicuntur et in ma-
 21 trice ab ipso semine adsumunt originem, ut ossa. Cho- 15
 lera vero rubea est et propter se ipsam et propter
 aliud. Etenim ad digestionem facit et movet egestio-
 nem et secundum haec quodammodo est unum de
 nutritivis membris et non solum hoc, sed etiam ca-
 lorem quandam praestat corpori quemadmodum vir- 20
 tus vitalis. Horum igitur causa propter se ipsam vide-
 tur esse facta, sed quia mundat sanguinem, propter
 22 sanguinem quoque videtur esse facta. Splen etiam non
 parum ad digestionem proficit; acetosus enim existens
 et stypticus natura et egestionem superabundantis 25
 humoris nigri in ventrem effundens stringit eum et

---

3 ipsas existentias A 4 quidem A 5 est M om. B sit Ho
 6 admodum om. B 8 secundum] sed B 10 inveniens CB
 ante Omnia d. i. v. εἰρηνέα 11 principiorum A pro CB
 12—13 et 145, 12—13 secū 18, 140, 14 et 15, 145, 24—25 sec
 pro secundum C 14 esse proprie *transp.* A 15 ossa supra
 origine *deletum* scr. A² 16 est *post* vero pon. AC om. B
 19 nutritivis AP³ nutritivis P¹ nutriciis CB hoc om. B 20 cor-
 poril] epati A 22 factam C 22—23 sed — facta om. CB
 23 Splen etiam PC Splen et enim A Splen enim B; *exspect.*
 Sed splén etiam, cf. Sed et splen Bg 24 prof. *post* parum
 pon. B acetosum D 25 stipticum .. egestiones A super-
 habundantis PC et superhabundantias A superhabundans B
 26 hum. nigri *transp.* B eum om. CB

confortat et ad digestiones erigit; super haec etiam purificat hepar. Unde etiam hic videtur quomodolibet factus esse propter sanguinem. Renes quoque sanguinis sunt purificativi et causa appetitus coeundi. Venae namque, quas dicimus tendere ad testiculos, a renibus exeunt et inde implet acredinem quandam, quae concitat appetitum. Acredo, quae sub cute existit, facit pruritum; quanto autem testiculorum caro mollior est cute, tanto plus ab acredine demorsi furiosam 23 cupiscentiam excitant proiectionis seminis. Haec igitur et alia talia quodammodo et propter se ipsa et propter alia facta sunt; suminosa vero membra, quae graece dicuntur adenes et caro propter alia tantum facta sunt. Adenes namque sedes et sustentaculum 24 sunt vasorum, ne erumpantur in longum vel in altum producta in violentis motionibus. Caro autem 25 operimentum facta est aliorum membrorum, ut aestate refrigeret animal calorem ab interioribus emittens et hieme obtineat utilitatem, quam faciunt pili iniuncti 26 eis [animalibus]. Cutis quoque operimentum facta est 27 et mollis carnis et omnium aliorum interiorum. Est etenim caro per suam naturam et a circumhabente aere et ab approximantibus corporibus morticina. Ossa 28 quoque sustentaculum sunt totius corporis et maxime 29 spina, quam tropum animalis dicunt esse. Ungues autem communem quidem omnibus habentibus praefixa-

1 ad digestiones erigit *om.* A digestiones (s *fin. ex m corr.*
m. 1 ut vid.) P digestionem CB exigit B 4 purificative *P¹*
corr. P²⁻³ purificaturi A 7 ante Acredo d. i. v. ὥσπερ καὶ
 9 ab *om.* C 9—10 furiosas concupiscentias A 10 proiectioni(s) Ho 13 graece *om.* D 14 namque *om.* A 15 na-
 sorum B erumpant B 16 producta M eructa B 18 re-
 frigeriet P refrigerat C refrigeratur B calores A 19 obtinet A

20 eis A eius PCB animalibus *delevi* eius (cuti). Ani-
 malibus cutis . . . Ho, non probab. est facta (h. o.) B factum
 est P 21 post inter. add. membrorum B 21—22 Est
 etenim Ho Esset enim O 23 et *om.* B 25 malim tropin
 (-lm), cf. τρόπιν, τρόπην librorum Graec.; τρόπον non traditur
 dicā A

bent scalpendi utilitatem et propriam aliam quidem
 30 alii. Multis etenim animalium ad defensionem dati sunt, ut habentibus uncas unguis, et sunt quasi instrumentum irascibilis partis, multis vero ad defensionem simul et sustentaculum gressus, ut equis et omni animali integrum ungulam habenti, hominibus vero non solum ad scalpendum et eventandum acre-
 5 nem cutis, sed etiam ad subtilium comprehensionem. Valde namque subtilia cum ipsis capimus et extremis digitorum retro appositi confirmant capturam eorum.
 10
 31 Pili vero secundum accidens adsunt. Ex fumosissimis namque vaporibus a corpore surgentibus densationem quandam adsumentibus consistunt secundum accidens.
 32 Nec hos vero omnino inutiles condidit creator, sed quamvis secundum accidens fiant, ad operimentum et pulchritudinem conferunt animalibus: ad operimentum quidem capris et pecoribus, ad ornamentum vero hominibus et ad ornamentum et operimentum leoni.
 15

DE GENERATIVO VEL SEMINALI

25 1 Et generativum pars est non oboedientis rationi. 20 Inconsulte namque in somniis proicimus semen. Con-

1 scalpenti *P* ante aliam *d. i. v.* παρὰ ταύτην 2 dati *B* (*El*) datae *M* (*et Bg*, sed apud eum non unguis sed unguiae antecedit, qua voce Alf. cet. locis utitur, fort. Ungulae ... datae, an mendum interpretis statuendum? 3 uncas (*c in ras. P¹⁻²*) *M* unicas *B* 4 vero *om. B* 5 sustentationem *CB* gressus] ḡesset *C¹* 6 integras unguis *A* 7 evittandum *A* 10 digitorum *s. v. suppl. A²* appositi *B* appositae *M*, cf. *adnot. 2* confirmat *AC* capture *AB* 11 adsunt *M* sunt *B* 12 vaporibus *om. B* 14 hos vero *P* hos *AB os C* sed] secū *C* 17 ornamentum *M* ornatum *B* 18 ornamentum et operimentum *P* utrumque *D*; *d. i. v.* τιὶ δὲ Ζψοις post hom. et ὡς ante leoni 19 De generativo vel (*et C*) seminali *PC* **19 fere litt. *B om. A* aeque ac 72, 16 20 Et *M* τ (priorē litteram *om.*, de qua cf. *adn. 15, 17*) *B*; fort. Et gener. <vero>, cf. 78, 24 21 sōnis *P* somnis *C* sōpnis *A* semina *B* concupiscētiā *C*

cupiscentia enim coitus naturalis est. Nolentes enim movemur in eam. Sed opus manifeste in nobis est et animale. Etenim per instrumenta, quae sunt ad placitum, perficitur, ut et averti et abstinere a cupidine in 5 nobis sit. Instrumenta autem seminalis virtutis primo 2 quidem sunt venae et arteriae. In his enim primo turbidus generatur humor ex demutato sanguine, velut in uberibus lac. Nutrimentum enim horum vasorum est humor iste; etenim generatio in ipsis est ex initio 10 seminis. Imbibunt igitur arteriae et venae sanguinem, 3 ut vertant illum in turbidum humorem. Quod autem 4 superest a nutrimento earum, fit semen. Elevatur autem primo quidem per multos circuitus ad caput, et iterum a capite descendit per duas venas et duas arterias. 15 Unde si quis exciderit venas, quae sunt circa aures et circa carotidas sine semine reddit animal. Istaem 5 autem venae et arteriae efficiuntur retina et varicosa complexio circa lumbos et inde immittunt turbidum humorem in utrumque testiculorum; unicuique qui- 20 dem una arteria et una vena repleta semine. In his autem perfectum semen efficitur et per varicosum parastaton, quod est post testiculos, egeritur cum spi- 25 ritu, eo quod etiam arteria sit, quae dimitit. Quod 6

1 enim PA eius C om. B; fort. etiam (καὶ), cf. adn. 138, 23
 est naturalis (h. o.) A naturale est CB 2 est in nobis manif.
 (h. o.) A 4 ut om. D cupiditate A 5 sit PC fit A
 est B 6 sunt post venae pon. CB, post arteriae A 7 mu-
 tato A 8 nutrimentum enim horum vasorum P nutrimentorum
 vasorum AC nutrim** (3 fere litt.) ua** (2—3 litt.) B nutrimentum
 enim vasorum horum (h. o.) Ho fort. recte, cf. orationem
 Graecam 9 est post humor pon. A . 10 igitur om. B
 12 earum] membrorum A autem om. A 14 a M de B
 16 carotidas Ho carotidam (carrodidam B) O 18 immittuntur
 C 19 in utrumque testicul(or)um ego (εἰς ἐκάτερον τῶν
 διδύμων) in utrumque testiculum D in utrosque testiculos P
 20 semine] sanguine A 21 varicosum] vasorum A 22 par-
 astaton (parastaton A) quod O parastaten, qui Ho quae exspect.;
 sed interpretem corrigere nolui 23 eo quod etiam PA eo
 etiam quam C eo quod B fit B

autem a vena feratur, patet ex adulterio. Quando enim nimium coierint confuderintque seminalem ac turbidum humorem, tunc a violento concussu sanguinem purum egerunt.

7 Mulieres quoque omnia eadem, quae et viri, habent 5
 8 membra, sed intus et non deforis. Aristoteles itaque et Democritus nihil volunt conferre semen mulieris ad generationem filiorum. Nam quod procedit a mulieribus magis desudationem membra, quam semen
 9 esse volunt. Sed Galenus reprehendens Aristotelem dicit mulieres quidem semen effundere et mixturam utrorumque seminum conceptum efficere (unde et coitum commixtionem dici); non autem perfectum
 10 semen esse, ut virile, sed calidum et humidius. Tale autem existens mulieris semen fit nutrimentum virili. Ex eodem etiam pars quaedam compaginatur membrani, quod graece dicitur chorion, circa extremitates matricis et receptaculum, quod dicitur alantoides i. e. ad similitudinem maris, quod existit de superfluitatibus embrii. Per unumquodque vero genus animalis 20
 11 tunc accedit femina ad masculum, cum poterit concipere. Quae igitur semper possunt concipere, semper accedunt ad coitum, ut pulli et columbae et homo.
 12 Sed alia quidem, postquam conceperint, coitum spernunt, mulier autem semper sustinet. Pulli vero ex hoc, 25
 13 quod per singulos dies generant, per singulos accedunt ad coitum. Mulieres autem, ut in reliquis liberum habent arbitrium, sic et in coitu post conceptum. Nam

1 fertur A   2 coierint] coluerint A   effuderintque Ho
 ac] et A   3 concursu A   4 egerunt] emittunt A (Bg)
 5—6 eadem quae et (eademque et C eadem quae B) viri ha-
 bent membra PCB membra eademque habent quae et viri A
 6 itaque M autem B   10 Galienus P G. D   11 mul. qui-
 dem transp. A   mixtura AC mixta B   12 conceptus A
 13 et om. A   dicit AB   15 existens om. B   virile A   19 si-
 milititudinēs P de PA ex CB   20 embrii] membra C   21 fe-
 min' C   24 conceperit A   26 per singulos dies M cottidie B
 post sing. add. dies B.   27 reliquis PA ceteris CB

irrationabilia animalium non a se ipsis, sed a naturae regula disponuntur et modum et tempus determinatum recipiunt.

DE NUTRIBILI

23

5 Nutribilis autem naturales virtutes sunt IIII: attrac- 1
tiva, contentiva, immutativa, expulsiva. Unumquod-
que enim membrorum animalis naturaliter trahit ad
se proprium nutrimentum et attrahens continet et con-
tinens in se ipsum immutat et deinde, quod super-
10 fluum est, expellit. Et istae sunt virtutes, quae nu- 2
trimentum membrorum corporis disponunt, ex quibus
efficitur incrementum per longitudinem et latitudinem.
Egeruntur vero superflua per ventrem, per urinas, per 3
vomitus, per sudores, per os, per nares, per aures, per
15 oculos, per exspirationem, per occultos poros. Nam 4
aliae egestiones manifestae sunt; per aures vero egeri-
tur, quod graece dicitur kypseli hoc est sordes aurium,
per oculos vero lacrimae et lippitudines, per exspira-
tionem autem fumosus vapor caloris cordis. Occul- 5
20 tos vero poros dicunt eventationem totius corporis,
per quam ex profundo per constrictionem arteriarum
vapores plurimi per raritatem corporis egeruntur.
Instrumenta vero nutribilis sunt os et stomachus et 6
venter et hepar et venae omnes et intestina et cho-
25 lera utraque et renes. Nam os primo adaptat ventri 7

4 De nutribili *PC* **30 fere *litt. B* om. *A* aeque ac 72, 16
5 nutribiles *A* 7 attrahit *A* 8 adtrahens *B* attrahit (vol.
attractum) *C* contineas *B* 9 commutat *A* 10 sunt *P*
erunt *B* om. *AC* 11 membrorum *om. D* 13 egerunt *D*
vero *om. A* 14 sudorem *CB* per os *om. C¹* s. v. *suppl. C²*
per aures *om. A¹*, sequens per s. v., proximas voces 15—
16 oculos — manifestae sunt *in marg. suppl. A²* 17 hoc
est *M* id est *B* 19 autem *M* vero *B* fumosus ex fumosum
corr. P¹⁻² post caloris *add.* et *B* 20 dic̄ = dicit *B* eva-
cuationem *A* 23 nutribilia *A* 23—24 os stom. et venter et
epar et vene omnes et int. et col. *C* stom. os et venter et vene et
epar et int. et col. *A* os stom. venter epar vene omnes int. col. *B*

nutrimentum in subtilia minutans illud cum dentibus
 8 et lingua. Maximam enim utilitatem lingua praestat
 masticationi coadunans escam dentibusque supponens,
 quemadmodum molendinarii manu frumentum molis
 subiciunt; sic quodammodo et lingua manus est masti-
 9 cationis. Sic itaque praeparata esca transmittitur ventri
 per stomachum. Stomachus enim non solum est sen-
 sibile indigentiae, sed etiam est transitus cibariorum;
 confractio namque accurrit et attrahit escam ventri-
 10 que mandat. Venter autem accipiens separat utile a
 lapidoso et lignoso et non nutrienti et utile quidem
 in humores permutans submittit hepatici per venas tra-
 hentes ab ipso portantesque ad hepar, quae venae
 radicibus assimilantur hepatis trahentibus a ventre
 nutrimentum, ut attrahunt a terra radices plantarum.
 11 Assimilatur namque venter terrae obtinenti nutrimen-
 tum plantis; radicibus autem venae, quae ad portas
 et sima hepatis elevant humorem a ventre et intestinis
 per mediantia; stipiti autem ipsum hepar assimila-
 tur; ramis vero et cimis venae divisae cili vena oriente
 12 a cyrtis hoc est a gibbis hepatis. Hepar itaque acci-
 piens a ventre humorem imbibit illum et sibi ipsi assi-
 milat. Nam simillimam habens sanguini carnem ne-
 13 cessario in sanguinem mutat humorem. Sanguis vero
 purificatur a splene et a vesica, quae est fellis domi-
 cilium, et a renibus: a splene quidem trahente, quod
 est faeculentum, sibique proprium nutrimentum fa-
 ciente; a domicilio vero fellis acrum, quod remansit

---

1 minuens A imutans C 2 praestat om. B 3 coadi-
 mans B 4 molendinariae Ho, vix recte malis B 5 manus
 est transp. A 9 constrictioni A accurrit (a ex o m. 1—2) P
 10 post utile d. i. v. καὶ τὸ τρόφιμον 11 nutriente B
 uti A 12 adtrahentes B 18 summa A humores A
 20 cili M (κοίλης, cf. kile codd. Bg) cui B alvi Ho cum Va
 non probab. 21 a cyrtis ego ac' yratis P ac' irtis C arrur-
 cii B a curtis Ho a cyrtis hoc est om. A 23 habemus A
 necessario om. B 25 a² om. CB 26 quidem] quid A
 28 acrum P acre D qui A

de humoribus factis ex nutrimento; a renibus vero accipitur, quod dicitur orodes id est sero simile, cum acredine derelicta, ut purus remanens et perfectus sanguis factus in nutrimentum dirigatur reliquis membris corporis per venas dispersas in ipsa. Et sic unum- 14
 quodque membrorum attrahens sanguinem et continens et permutans ad suam naturam residuum transmittit vicinis membris nutrimentum congruum ipsis efficiendum. Et hoc modo omnia membra ex sanguine nu- 15
 triuntur et crescunt et permanent distribuente illum hepate. Dicitur autem ista pars irrationalis non oboe- 16
 dire rationi, eo quod non secundum notitiam nostram neque secundum praeelectionem, sed naturaliter proprium opus perficit.

15

DE PULSIBUS

24

Pulsuum vero motus vocatur etiam vitalis virtus. 1
 Habens autem principium ipsum cor et maxime si-
 nistrum eius ventrem, qui spiritualis vocatur, innatum
 et vitalem calorem distribuit in omni membro cor- 20
 poris per arterias, sicut hepar nutrimentum per venas.
 Calefacto igitur corde extra naturam mox etiam totum
 animal calefit extra naturam et infringido infringidatur.
 Vitalis etenim spiritus a corde per arterias in omne
 corpus distribuitur. Conscinduntur vero adinvicem se- 2
 cundum maiorem partem tria haec, hoc est vena, ar-
 teria, nervus, existentia a tribus principiis animal
 gubernantibus: a cerebro quidem, quod est principium
 motionis et sensibilitatis, nervus; ab hepate autem,
 quod est principium sanguinis et nutribilis, vena vas

2 dicitur orodes id *om.* A 4 factus *om.* B reliquis *P*
 aliis *D* 5 ipso *A* 13 proprium *om.* A 15 De pulsib-
 bus *PC* **13 fere *litt.* *B* *om.* *A* aeque ac 72, 16 16 vocatur
 (*r ex s corr. m. 1—2*) *P* 18 post inn. add. autem *A* 22 infringi-
 dato infringidatur *B* 25 tria — est *om.* *A* 26 et 28 nervus
 ex nervis *C*¹ 26 principibus *P* 27 celebro *P* quid *A*

existens sanguinis; a corde vero, quod est principium vitalis, arteria, quae vasculum est spiritus. Horum itaque trium coexistentium adinvicem unumquodque accipit uniuscuiusque adminiculum. Vena etenim nutrimentum impertitur nervo et arteriae, arteria autem tribuit venae calorem naturalem spiritumque vitalem.

4 Unde nec arteria valet inveniri sine sanguine subtili
 5 nec vena absque spiritu vaporoso. Levatur vero fortiter et deponitur arteria per quandam armoniam atque rationem principium motionis habens a corde. Sed elevata quidem a vicinis venis cum violentia trahit sanguinem subtilem, qui vaporans nutrimentum fit spiritui vitali, deposita autem fumositates, quae sunt in ipsa, movet per totum corpus et per poros invisibles, quemadmodum cor per os et per nares in expirationibus eicit suas fumositates.

---

1 sanguis B   3 co om. A¹ s. v. suppl. A² ut vid. om. B
 adinvicem D invicem P   8 vero M autem B   9 arteria
 om. B   10 habemus A   12 quod B   15 per om. B
 16 post fumos. add. Explicit M

INDEX VOCUM ET LOCUTIONUM MEMORABILIUM.¹⁾

- A** natura (= *natura*) 15 9 20 22
40 14 (φύσει) 74 10 (ὑπὸ τῆς φύσεως)
 a paupertate 130 21 (ἀπὸ πενίας)
 a violentia 40 13 (βίᾳ)
 ab oblivione 88 18 (ὑπὸ τῆς λήθης)
 ablatio 88 19 (ἀποβολή)
 accidentalis: -es habitus 135 1
 accipio = capio: -iens 90 3 10
 acetositas 85 8
 achos 103 10 11
 achthos 103 10 12
 acrum *pro* acre 144 28
 adaptatio: -onem 48 20
 adenēs 139 13 14 (ἀδένες) = su-
 minosa (membra) *v. infra*
 adinventa: -orum 88 24 (ἔννοιαι)
 adsumere: sermonem a. 122 23
 (διαλαβεῖν = dicere)
 aequivocatio: -onem 94 6
 (όμωνυμία)
 aequivoce 37 10 75 11 94 5
 (όμωνύμως)
 aequivocus: -am 98 3 (όμωνυμος)
 afflictivus: -um 112 26 (λυπτρός)
 alantoides 142 18
 alteratio: -one 41 7 (έτερότης)
 animabus 43 25
 annullare 21 19
 appetibilis 93 3 (*tit.*) -e 92 11
107 15 (*tit.*) (δρεκτικός)
 appetitivus: -ae 94 17 -um 120
12 (δρεκτικός)
 arbitriosus: -ae 122 13
 aspiramen: -ine 3 14 (*prol.*)
 attractivus: -a 143 5
 augmentativus: -a 107 9
- barbescere 121 20
- captivus: -um instrumentum 108
2 (ἀντιληπτικός)
- captorius: -um instrumentum
84 11 (ἀντιληπτικός)
- carotides: -as 141 16
- *casus: *nom. pro acc. eam . . .*
 volunt . . . ad se reverti . . . ut
 aqua dispersa 45 8 dicunt pu-
 ras 10 animas tendere ad lucem,
 lux existentes — necesse est . . .
 uniri animam . . . vel confundi ut
 vinum et aqua 52 18; *abl. ter-
 minatio i pro e:* inferiori 109 1,
 maiori 2 6 (*prol.*), meliori — de-
 teriori 58 14 15, notiori 3 33 (*prol.*),
 priori [vel antecedenti] — poste-
 riori 64 1
- *cholera 27 19 -ae 104 8 -am
59 12 (= χολή)
 choleribus 36 2
 cholli 104 9 (χολή)
 cholos 104 9
 chorion 142 17
 cili 144 20 (κοίλη)
 circulariter 46 2
 circumhabere: -entis 56 4 130
14 -ente 130 7 139 22 -itum 56 5
 clientulus: -um 4 10 (*prol.*)
 coaccedere 131 11
 coadesse: -adsit 131 18
 coassimilare: -ari 77 6
 *coexistentia: -am 55 26 -ā 56 9
 coexistere -eret 102 2 -it 55 25
 coextendere: -tensa 76 8

1) Numerorum priores ad paginas, posteriores ad versus huius editionis spectant. Asterisco* praeposito indicatur non omnes locos esse adlatos, addita *prol.* vel *tit.* locum ad prologum titulumve id est inscriptionem capitinis pertinere.

cognitivus 85 10
cognitrix: -ices 84 10
cohabere *pro cohibere*: -eant
77 12 -entia 77 13
*coinnatus: -am 85 13
cointerimere: -itur 81 23
cointrare: -avit 22 6
colligamentum 10 7
colligere: -it syllogismum (-os)
29 1 30 19 (πλέκειν συλλογισμόν,
сυνάγειν -ούσι)
comestibilis 19 2
compendiosius 3 23 (*prol.*)
complasmatus: -um 6 1
complexus: -ae 99 13 (*pass. c.
abl.*) -as 98 22 (*pass. c. dat.*)
compulsorium 15 21 (ἐπανάγκασ-
μα)
concavatio: -onibus 80 16
conexorium: -o 60 15 (cύνδεσμος)
consensibilitas: -atem 83 2 (сув-
аістічніс)
consiliativus: -um 131 25
consiliator 132 4 (ό βουλευόμενος)
consistentia: -am 17 21 98 15
(сúстасіс)
constitutivus: -ae 94 4 *c. gen.*
(сúстакікóс тýвос)
consultivus 120 11
contentivus 143 6
contingentia: -am 125 2 (сúм-
птичніс)
contradicere *c. acc.* (*hoc -unt*)
124 14
coordinatus: -a elementa 62 4
coryzantes 74 6 (*coryza ibidem*)
cotos 104 15 17
*crasis id est temperantia 33 21
-in 33 12 -i 34 7 -es 34 15 -ibus
34 7
cum dentibus et lingua 144 1
(διὰ τῶν . . .)
a cyrtis 144 21

declinatio: cf. acrum, animabus,
choleribus, geometri, Hippo-,
inis, Lacedaemones, Nicocreone,

ostracodermata, parastaton, pe-
laga; cohabere.
delinquentia 116 10 pass. (ἀμαρ-
τανόμενα)
derisorius: -o, -am pass. 50 23
desiderabile 93 17 95 25 96 1 -is
93 18 (*act.*)
desiderativus: -o 95 23 (*tit.*)
determinativus 25 26
diaetatus: -ā matre 130 9 (δε-
διαιτημένος)
diaphoresia: -as 14 23 (διαφό-
ρησіс)
didascalus 53 16
dimensibilis 26 13 21 -e 14 15 -i
20 -ia 11
*dinoscibilis (*virtus*) 75 1 -is
(*gen.*) 8 -i (*abl.*) 87 8 (ή διάνοια,
τὸ διανοητικόν) -e 89 2 -is 8 -i 2
-iūm 102 21
disciplinabilis virtus 75 1 (τὸ
ἐπιστημονικόν)
distemperantia: -am 14 14 131 3
-is 2 -as 14 26 (δύσκρατіа)
distemperatus: -a 130 10 -um
130 23 (δύσκρατος)
diversat = diversa est 41 9
divisibilis: -ia 25 15

edentulae: -is 91 22
editiuncula 2 24 (*prol.*)
eius pro suam 108 17 (έαυτοῦ,
sed cf. αὐτοῦ B)
enucleatim 3 32 (*prol.*)
eruginare: -et 2 13 (*prol.*)
essentietur 26 2 (ούσιοῦται)
eucrasia 35 21 -as 35 19, = bona
temperantia 35 11 12
eventatio: -onem 143 20
existit 74 1 (πέρικε), -unt 111 2
(ἐσίκασι)
expulsivus: -a (*virtus*) 143 6
-ae 108 19
exsecabilis: -ia (*corpora*) 25 16
exstat 113 13 (πρόκειται)
extasis 12 20 (= ecstasis)
*extrorsus: introrsus et e. 25 24

exuimus causationem 57 26 (ἀποδύσμεθα τὴν αἰτίαν)

floccipendere: -ens 10 19

fornax: philosophiae f. 211 (*prol.*)

fumositas -atem 86 18 -ates 146 13
(τὸ αἴθαλῶδες) 16 (τὸ λιγνυῶδες)

*generativus: -um 71 23 et -as
98 24 *cum gen.* -o 140 19 (*tit.*)

geometri = geometrae 75 15

*gerundivum: quaerendum igitur naturam 18 5 eadem autem haec dicendum 127 7 ad concupiscendum eam 129 20

gloriosis viris 58 20 (ἐνδόξων ἀνδρῶν)

grossitas: -atem aeris 68 9

gulositas: -ates 12 27 (τὰ τῆς ἀπολαύσεως)

gustabilis: -es qualitates 85 7
16 *act.* (τευκτικός) -ium 28 *pass.*
(τευκτός)

in haplis 34 14 (ἐν τοῖς ἀπλοῖς)

Hippon pro Hippo 245

*homiomerus: non -um 60 19
(non) -a 60 9 15 -is 27 12 (όμουμερής, ἀνομουμερής)

icosaedron 67 4 11

imaginabilis: -em (virtutem) 72
15 (τὸ φανταστικόν) -e 18 -i (*abl.*)
21 73 1 11 (φανταστόν)

immaterius: -um 26 7 9 (ἄυλον)

immutativus: -a (virtus) 143 6
in Alexandria 56 5 7 in Roma 6

in artifice enim erat facere 128 20
(ἐν τῷ τῷ τεχνίτῃ τῷ ποιεῖν)

incessio: -oni 78 14 (κατὰ τὴν μετάβασιν)

inconfuse 58 13

incongruitas: ab -ate organi 36 9
incontingens 57 23 (ἀπίθανον)

76 15 (ἄλογον)

indimensibilis 26 18

inenarrandus: -a 111 10

ines 60 11 (ἶνε) -is (*abl.*) 15

*infinitivi: corpus dicit habere

potestate vivere 38 2 naturaliter
habet moveri 39 12 quomodo
posset esse ratiocinari et laudare et discernere opera levitatis et gravitatis? 405 quod (anima) incorporea sit substantia et non silt aliquid habentium esse in
alio 518 quod vere est involuntarium, non solum in pati, sed etiam in agere ponunt 109 22 de canescere sexagenarium vel barbescere vicenarium 121 19 20 tamquam in nobis existente agere propositum et non agere consilium 127 20

infrigdare 14 19 -etur 21 (καταψύξαι) -at 63 10 -antem 136 23
-atur 145 22 -ari 65 21 -atus 64 15
-o 145 22 (ψύχειν) -us ignis 64 17
(πῦρ ἀπεψυμένον)

infrigdatio: -onem 105 18 -one
conciendo 137 19 (περίψυξις)

innutare: -at (conciendo) 126 22
(προτρέπει)

innutatio: -ones (conciendo)
126 21 24 (προτροπά)

inruginare: rationem -atam 2 12
(prol.)

invertibilis 76 8 (εὔτρεπτον) -es
133 14 (τρεπόμεναι) 16 (ἀτρεπτοί)
irascibile 93 18 96 1 -is 93 19
-is partis 140 4 (τὸ θυμικόν) -es
animas 47 8

irrationalitas: -atem 20 13 93 4
-ate 22 3

itacismus: cf. choli, cili, homiomerus, icosaedron, kypseli, miningae, minis, spikies, praeterea higemonicon 74 20 Hellines 46 24 Numinii 25 13 scalinis 67 11 13 sipiae 27 26 thiriaceae 21 15
*iuxta 10 15 (secundum, κατά)

kybicon 67 2

kybos: -on 67 12 13 19

kypseli hoc est sordes aurum
143 17 (κυψέλη)

Lacedaemones *pro -onii* 1274
 a longe 785 80 20 de longe 15
 8 784 80 21 (*πόρρωθεν*)
 lutificatus: -a 65 2 3
 magis erit difficilior 525
 malakia 27 25
 maniatricus: -is 73 13
 maniosus 115 11
 masticatio: -onis 1445 -oni 144
 3 -one 138 2
 materiatus: -um 26 4 (*bis*) 5 8 10
 (*ἔνυλος*)
 memorabilis: -e 78 16 -ia 88 14
 (*μνημονευτός*)
 memorare *pro meminisse* 88 2 7
 memorialis: -e 87 19 -is 89 9
 -i 89 4 -em (*virtutem*) 72 15 (*τὸ
μνημονευτικόν*)
 microcosmus 41 (*prol.*) 22 14
 mininga: -ae (*plur.*) 60 9 (*μῆνιγξ*)
 minis 104 14 (*μῆνις*)
 *modi: *coni.* sciens, quia nudus esset 12 20 quia...sit..., manifestum... 31 18 Quia...faciant, patet 49 16 (*ind.*: Manifestum autem, quia...communicat... participat...participat 622 Quia vero animam ostendimus..., manifestum ex his, quod...est 51 2) Quicumque... elegerint 11 4 Quibuscumque autem sensuum apparuerit corpus, ab his confestim et locus dinoscitur 78 2 Sed hoc quidem, quomodocumque se habeat, nihil differt 70 19 Quodcumque enim accipias (*pro fut. ex. acceperis*) de quattuor, invenietur 72 1 sciendum, quod...diversae sint specie delectationes 102 17 manifestum, quod compatiatur 30 14 Quod autem nec corpus sit..., patet ex eo, quod incorporea sit substantia et non sit 51 6 7 (*coni. et ind.*: Quod autem a natura sint potestates, patet ex eo, quod omnes easdem habent potestates...)

Quod vero habitus non sint naturales, patet etiam ex eo, quod...habent 135 8-11) liberi quidem arbitrii existentes, quod rationales sint 133 13 aqua dicitur sine qualitate eo, quod nullam istarum qualitatum ostendat in gustu 85 12 (*ind.*: sciendum vero, quod...dicunt 25 3 manifestum, quod adiacet ei 31 11) Quod si non...serviant, sed...destruant, sciendum, quod...facta sint 21 7-9 Quod si dicatur, quod...sint...sit..., respondebimus 26 11-14 (*ind.*: Quod si...erigetur, ...perveniet 10 18) actus...dicitur passio, sive a se moveatur sive ab altero 95 5 modicum: ad m. 19 6 per m. 7 15 28 13
 moechari *c. acc.*: -atus est eam = ἐμοίχευσεν /άυτήν (*Nem. cod. det. et Ev. Matth. 5 28*) 129 21
 motivus: -um 107 5 108 7 136 15
 *movere *intr.* 128 2 (*bis κινεῖθαι*) -ent 108 13 (*κινεῖται*) -entia 116 19 (*όρμωντα*) multigonus: -as figuras 78 24 = multiangulas 21
 mutativus: -um 107 4
 nascibilis: -i virtute 46 12 -e 91 24 92 10 11 13 -is 15 (*φυτικός*)
 natus sit *c. inf.* 77 5 -um est 90 20 -a sunt 94 1 (*πέφυκεν*)
 *nec: etiam nec 40 9 (*καὶ μὴ*) nec etiam 131 5 (*μηδὲ*) sed nec etiam 113 8 (*οὐ μέντοι καὶ*) et nec 133 24 (*καὶ οὐδὲ*)
 nescientia: -am 110 17 113 2 Nicocreone *pro -onte* 111 11
 *notitia: -ae 12 16 (= cognitio-nis, γνώσεως)
 nutritivus: -is 138 19 (*θρεπτικός*, *cet. locis nutribilis*)
 obaudio: -unt 75 4 -entes 58 26 obumbratio 105 6 -onem 4 (*ἐκ-πληξίς*)

- ocnos id est pigritia 1055 -on 2
 octaedron 67 7 11
 octogonus: -as figuras 78 24
 odiuntur 116 11
 *operabilis: -ia 132 23 -ibus 5
 (πρακτός)
 operatus: -a (virtus) 72 18
 *oppositum c. gen. 123 15 c. dat. 17
 opticon (audiνεθρον) 76 20 -um 23
 orodes id est sero simile 145 2
 ostensio: -onem 67 9 -ones
 51 15 (= *demonstratio 20 11 pro-
 batio 71 22)
 ostraca 8 21
 ostracodermata 9 8 27 26 61 6

 panniculi 60 11 (ύμένες)
 parastaton pro -en 141 22
 parencephalis: -ida 89 5
 parenccranis: -ida 89 5
 participare absol. 44 24 -ant 62 15
 passibilitas: facilem -em aeris
 65 15 (τὸ εύπαθὲς τοῦ ἀέρος)
 pelaga 22 22
 perceptivus 85 3 (ἀντιληπτικός)
 permanentia: -am 17 22 98 13
 99 3 (διαμονή) 98 9 (διαδοχή)
 perpeti: -pessi fuerint 89 16 22
 (= laedi 90 1 16 137 26 βλάπτεσθαι)
 perplures: a -ibus dicta 221 (prol.)
 *phantasticon 73 2 -um 89 1 -i
 87 5 -am 72 14 -a 16 et 87 4 (tit.)
 phantaston (hoc est imagina-
 bille) 72 18 73 2 4 9
 pharmacum: -is 97 5 (= me-
 dicamentum 115 8 9)
 phykia 19 4 12
 picrocholus: -i hoc est con-
 stantes amaris cholericibus 36 1,
 cf. 96 26 27
 pinguositas 85 9 = pinguedo
 ponticitas 85 8 14
 practicus: -a 102 22 25 -um 131
 23 25 132 2
 praeacceptus: -a 88 5
 praeconsulti 117 20 (προβουλευ-
 κάμενοι)
- *praeelectio 117 12 -onis 8 -onem
 5 -one 10 11 (tit.)
 praeelectivus: -a 134 10 -as 1
 *praeeligere 118 19
 praexistere: -ente materia 70 8
 (προύποκειμένης ψῆφος)
 praefiunt 36 3 coniendo (περι-
 γίνονται)
 praememorare: -atis 18 6 (τῶν
 προειρημένων)
 premnon physicon 3 27 (prol.)
 5 1 (tit.)
 principalius 3 24 (prol.)
 *principari 17 (prol.) -antem
 20 15 -atur 18 11 -antia 74 29
 probitas plur.: (virtutes vel)
 -ates 128 22 131 5
 propinqua rationabilium 9 17
 (ἐγγὺς λογικῶν)
 protectorium 3 9 (prol.)
 proximare: intr. c. dat. -aret
 52 21 trans. -avit 9 5
 purificativus: -i 139 4
 pyramida: -am 67 10
 pyramoides 67 5

 Quantificantur 26 17 (ποσοῦται)
 quattuor . . . visus indigit 81 7
 (τεττάρων . . . ἡ ὄψις χρήσεις)
 Quodcumque enim accipias de
 quattuor (ὅπερ γὰρ ἀν λάβης τῶν
 τεττάρων) 72 2
 *quia: dinoscere, quia 12 3
 sciens, quia 19 quia . . ., ma-
 nifestum 41 10 (ὅτι); plura exem-
 pla in cap. 'modi'
 *quod: manifestum igitur, quod
 15 11 sciendum, quod 21 8 vi-
 dentes . . ., quod 23 10 quod si
 dicatur, quod 26 11 respondebi-
 mus, quod 14 (ώς, ὅτι), cf. cap.
 'modi'
- radicare trans.: -avit 8 20 -an-
 tur 8 24 (βιζοῦν) [-ata 55 18 am-
 biguum]
 *rationabilitas: -atem 7 13 -ate
 46 13

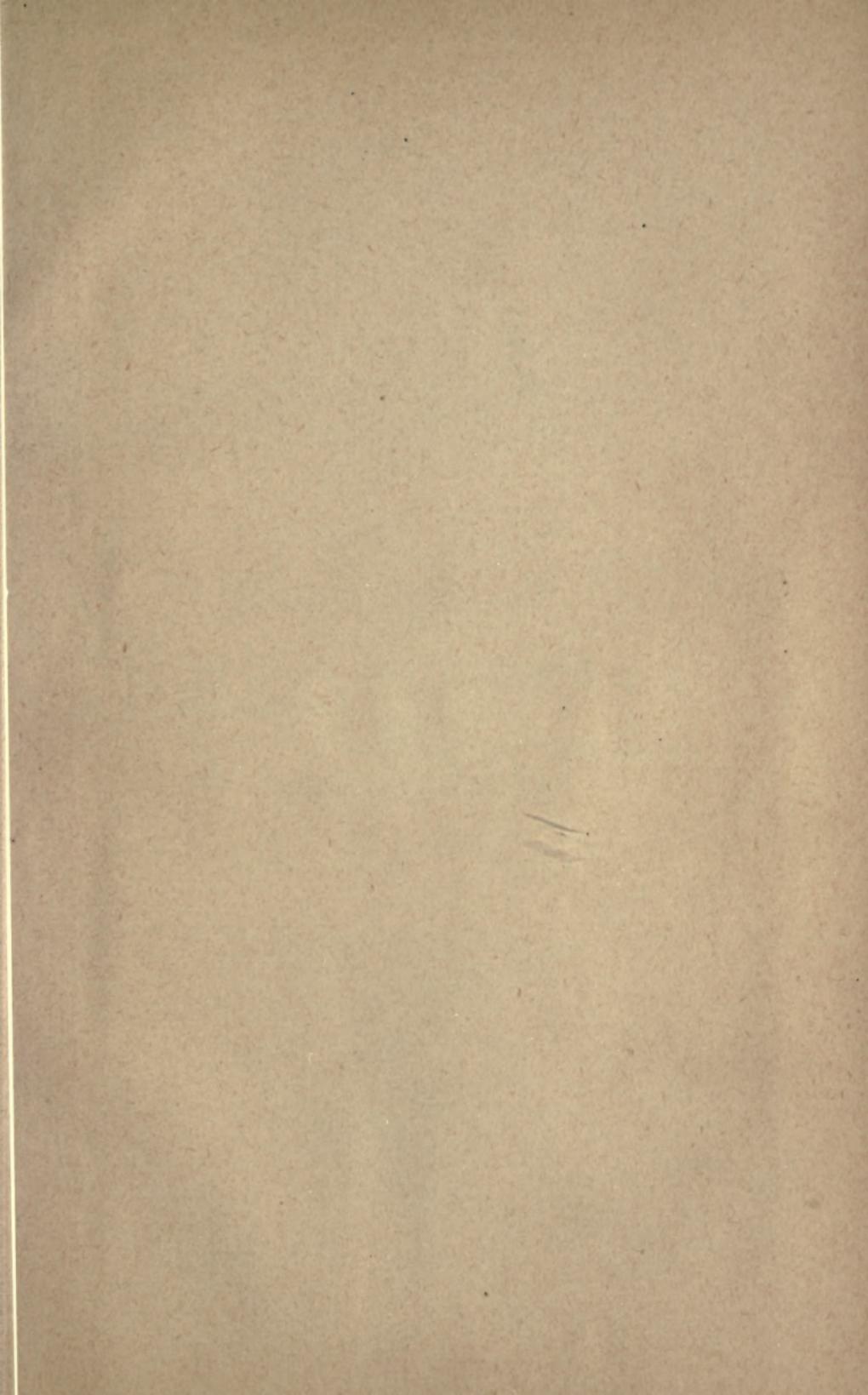
- rationalitas: -atis 49 13 -ati 20 15
 -atem 99 5
 regionales in regione 52 16 17
 (χορευτὰς ἐν χορῷ)
 *rememoratio 88 17 -onis 87 19
 -onem 88 26 -es 32 3 (ἀνάμνησις)
 repausatio: -onis 17 25
 repletivus *c. gen.*: -a 100 9 -ae
 99 7 -i 98 6
 repraesentantia 74 28 (δορυφο-
 ρικά)
 retinus: -a ... complexio 141 17
 (έλικοειδὲς ... πλέγμα)
 risus: de hoc ... risum faciunt
 57 22 (τοῦτο... γέλωτα ποιοῦνται)
- Sanativus: -um 71 10 11
 selachia 27 25 (τὰ σελάχη)
 sensibilitas plur.: -ates 82 5 12
 92 5 (= sensus *cet. loc.*)
 sensitivus 86 5 (= sensitibilis *cet. loc.*, αἰσθητικός) 105 22 (αἰσθα-
 νόμενον)
 serenitas plur.: de pluviis et
 -atibus 121 22
 sima hepatis 144 18
 sine *postpos.*: tertio sine 69 27
 (τρίτου χωρίς)
 smyli 27 26 (όσμυλοι)
 sonoritas: -atem 32 22 -ate 19
 (ἀρμογή)
 soporari 126 23 (= dormire)
 specificare: -antes 62 18 -antia
 67 19 -atur 36 25 79 26 -ata 69 2
 (εἰδοποιεῖν) -atur 91 17 (μορ-
 φοῦται)
 specificus: -as 68 22 (εἰδοποιούς)
 sphikes 28 15 (σφῆκες)
 sponte: ipsum sp. 124 21 ipsius sp.
 125 10 ipsi sp. 20 (τὸ αὐτόματον)
 stochasticae (artes) id est arbit-
 triosae 122 13
 subintrant diffinitioni 112 20
 suminosa 60 10 139 12 cf. adenes
 summotenus 31 (*prol.*)
 susceptibilis: -e 48 22 *act. c. gen.*
 (ἀνεπίδεκτον)
- susceptivus *c. gen.*: -a 38 23 39
 1 (δεκτικός) 74 22 26 (ἀντιληπτι-
 κός) -um 132 19 (ἀνεπίδεκτος)
 symptoma: -ata 89 25 (= con-
 tingentia 125 10 21)
- tangibilis *act.*: sensum ... -em
 8 22 (αἰσθητιν ... τὴν ἀπτικήν)
 *tempora: sensibilitate egimus
 superabundante in nobis amplius
 quam aliis natura dedisset 14 10
 corpus dicit habere potestate
 vivere, etiam antequam fieret
 anima 38 2 Erit ... inconveni-
 ens, ut deus inutilem animam
 adaptasset corpori 48 26 astutiam
 indidit ..., ut praesentia declin-
 ent pericula et futura caveant
 et ut congregetur creatura ad
 invicem 49 14 peccabit *pro* peccat
 42 13; cf. *cap. 'modi'*
 theoreticus 103 19 -a 102 23 25
 -um 131 23 (*bis*) 132 1 -i 133 16
 (= contemplativus: -a 121 13 -ae
 104 1)
- tormentare: -antes 110 8
 ex toto 61 22 (= ἀκριβῶς *pro*
 ἀκριβοῦν?)
 trachea arteria 91 13 -ae art.
 137 4 5 20 -a art. 10
 tropus: -um 139 25 (τρόπις) *du-
 bium*, cf. *adn. crit.*
- usualiter 56 12 (καταχρηστικώ-
 τερον)
- *ut: ut peracutus 42 4 (καίπερ
 δεύς) ut ... nequaquam 137 25 26
 ut nihil 74 11 (ἴνα μηδέν)
- vaporosus: -um 65 17 20 -o 146
 8 -issimi 86 16
 vermes terreni 9 9
- *videtur quod 47 25 *c. acc. c. inf.*
 43 24 Videtur autem Apolinario
 animas ab animabus gigni
 vituperium: -ii 105 10 (ψότος)
- zoophyta 9 5

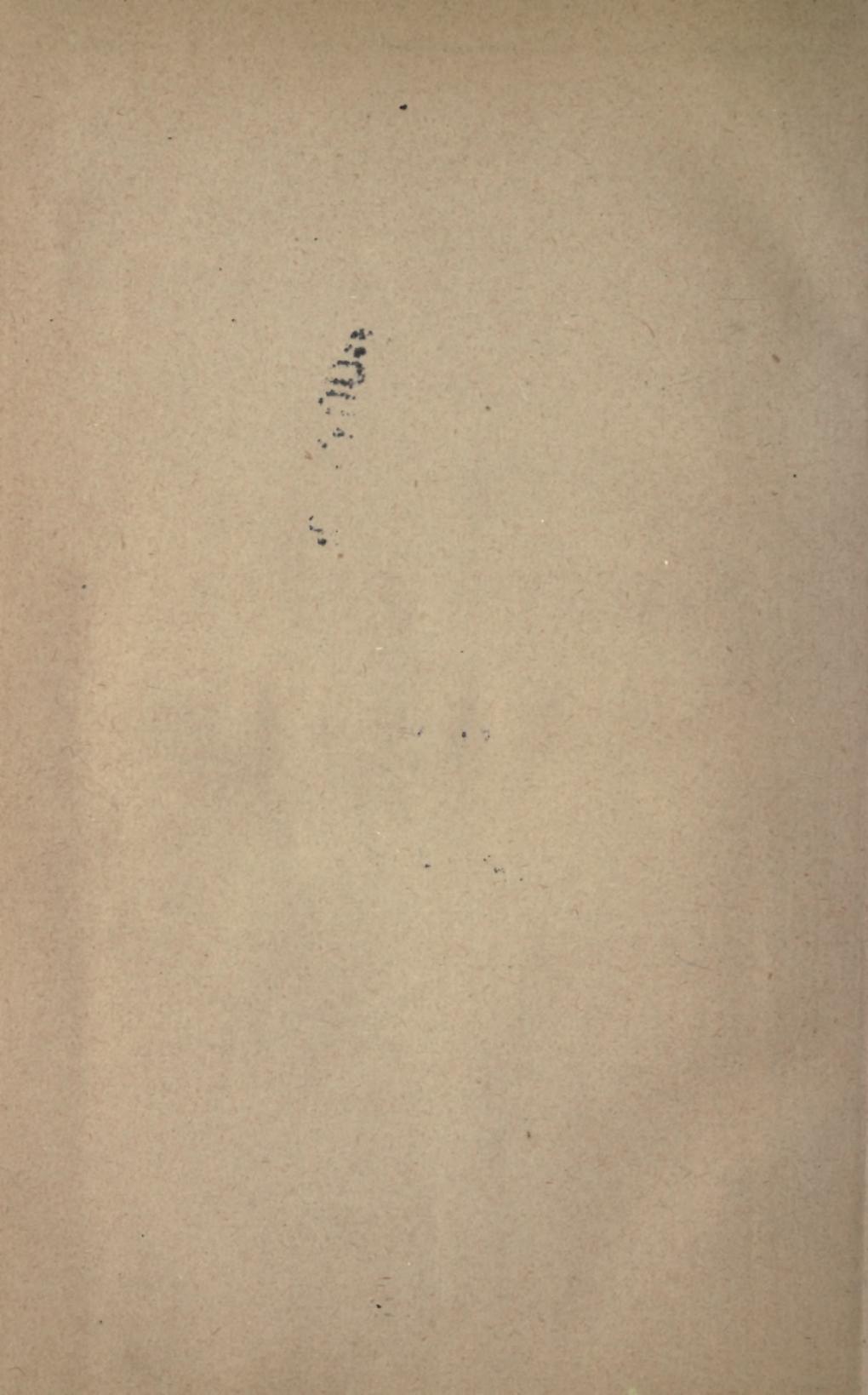
INDEX NOMINUM.

- Aethiopum** 112 6
Alexandria 56 57
Ammonius 53 16 -o 25 12
Anaxarchus 111 11
Anaximenes 71 18
 antiqui (philosophorum) 94 23 24
 42 1 105 16 106 6
Apollinaris (Laodicensis) 5 13
 70 10 -o 43 25
Apollinem 127 5
Aristoteles 5 17 9 3 24 18 25 3
 36 19 42 16 59 15 66 5 69 16 76 2
 92 9 (17) 93 10 101 19 142 6 *cf.* 87
 20 *in app.* -is 3 4 61 20 126 7 -em
 58 4 142 10
- Christianorum** 51 21 58 27
Christo 22 19
Chrysippus 30 24 -i 28 20
Cleanthes 28 22 -i Stoici 28 20
creator 7 14 21 18 46 19 49 10 63
 17 64 22 70 16 19 81 28 108 6 16
 138 1
Crete 127 4
Critias 24 4
Cronius 47 13
- Daniel** 22 9
David 44 19
Democritus 23 25 24 5 142 7
deus 11 17 12 12 15 20 22 15 19
 23 1 3 40 27 44 4 48 15 26 55 25 56
 21 58 20 70 19 81 11 88 25 98 16
 99 4 121 14 124 17 20 125 14 132 18
Dinarchus 24 21 25 4 31 21
Dionysio tyranno 111 9
- Epicurei** 76 1
Epicurus 23 25 100 13
Eunomianis 57 27
Eunomius 42 2
- Galenus** 33 10 (34 13) 50 12 76 9
 90 2 105 22 142 10 -i 3 5
geometri 75 15
graece 104 14 107 23
Graecia 2 23
Graecos 104 9
- Hebraei** 11 10 -orum 17 11 70 6
 -os 87 15
Hellines 46 24
Heraclitus 24 7 71 20
Hipparchus (Metapontinus) 71 20
 75 12
Hippocrates 106 7 -is 3 4 33 14
 70 22 -i 59 21
Hippon philosophus 24 5
- Iamblichus** 47 18
Iob 70 13 129 21
Ioseph 112 5
- Lacedaemones** 127 4
Latinorum 2 23
- Manichael** 25 7 -orum 44 19
Moyses 10 2 12 19 42 7 13 43 20
 70 9 12
- Nicocreone** tyranno 111 11
Numinii Pythagorici 25 13
- Origenes** 58 28 112 5 *cf.* 87 20
in app.
- Panaetius** 92 6
Paulus 22 10 -um 10 15
Phaedone Platonis 31 25
Plato 6 7 24 16 45 22 53 10 68 7
 74 23 76 5 88 3 26 -nis 3 4 31 25
 48 1 -ni 66 22 76 9 -nem 87 22
 99 10 -ne 47 6 7 51 15 69 21

INDEX

- Platonici 28 22
Plotinus 5 10 -1 25 13 53 16
Porphyrius 47 17 57 47 77 8
Pythagoras 24 15 40 26 -ae 3 4
Pythagorici 87 15
- Quidam 5 15 14 18 27 9 57 26 58
20 93 4 96 15 99 19 109 21
- Rhetoricis 114 21
Roma 56 6
- Salomonem 44 18
Socrati 31 22
- Stoici 24 3 25 23 42 1, 69 14 73 1
-orum 24 1
Susanna 112 4
- Thales 24 14 71 14
Theodorus Platonicus 47 16
Thucydides 106 7
- Uriae uxor 44 18
- Xenocrates 27 2 41 2
- Zenon 92 3 111 8
(Zeus) Dia 127 4

Nemesis

PA 3404 .N2 A2 1917 IMS
Nemesius,
Nemesii episcopi Premnon
physicon 47090664

